

που 'ναι πράμα. Ε, εγδύθηκεν λοιπό ευτή κι ήκαψενε τα ρούχα τ'ζη για να βάλει τη βλοημένη τη γόγκινη φορεσιά. Σαν ήκαψενε, λέει, λοιπό τα ρούχα τ'ζη, δε τ'ζι 'δωκενε τη φορεσιά να τη βάλει. Εκεί λοιπό ευτή, γδυμένη δα που 'τανε, βάνει μεσ' το πιθάρι. Εκάλεσενε, λέει, λοιπό ευτός και ήκαμεν γλέδι στο σπίτι δου. Εκεί που χορεύανε δώνει ένας μια γλωτσιά του πιθαριού, ήσπασενε το πιθάρι και βγαίνει η γυναίκα γδυτή όζω. Στη φροπή τ'ζη πια η φυλλάδα, γδυτή, αηροστά σ' το' άδρες. Πάει μια γειτόνισσα μάνι—μάνι και τσι φέρνει μια φορεσιά ρούχα και τα βάλενε, που ήθελα να γεβεδιστεί ⁶⁰ καλά—καλά. Από τότες λοιπό ευτή η καμένη η γυναίκα, που 'παθενε ευτό που 'παθενε, ήκανενε δουλειά και σκόλη να 'τανε. Τσι λέανε λοιπό οι γειτόνισσες: μα σήμερα, λέει, καμένη Μαριγώ, που 'ναι σκόλη, κάνεις δουλειά; Λέει, κάνω εγώ δουλειά κι ας ειν' γαι σκόλη, μα τον άγιο γδυμνοκώλη! ⁶¹

δ. «Χάνω απ' τη ζωή»

Μια φορά κι ένα γαιρό ήτανε ένας άνθρωπος φτωχός κι είχεν ένα βακκάλικο. Δίπλα ήτανε πολλά, και δεξιά και αριστερά. Κάθε βράδυ που 'θελα να κλείσει το μαγαζί να φύγει για το σπίτι έλεγε: «έχασα και σήμερα». Ευτή η δουλειά συνεχιζότανε συνέχεια, κάθε βράδυ ήθελα να τη 'βει ευτή τη γουβέδα κλειδώνοντας για το σπίτι. Οι άλλοι που τον ακούανε ελεανε τώρα ότι αμαρτία ευτός ο άνθρωπος κάθε μέρα να χάνει. Πρέπει να κάομεν κάτι να τονε βοηθήσομεν. Μα τι βορούμεν να του κάομεν; Λέει, μια μέρα να μονιάσομεν όλοι να μην ανοίξει κανένας το μαγαζί δου, για να 'ρθουνε όλοι οι πελάτες, να μη βρούνε κανένα μαγαζί ανοιχτό, να ψωνίσουνε όλοι από 'φτο, για να κερδίσει. Εσυμφωνήσανε λοιπό, το κάμανε. Ευτός όλη μέρα εδούλεψενε καλά. Το βράδυ κλείνοντας το μαγαζί (οι άλλοι επαραμονεύανε γύρω—γύρω στα μαγαζιά) βγαίνοντας έξω λέει: «έχασα και σήμερα». Μαζευούντανε όλοι οι γείτονες κοδά και τον λένε: δε δρέπεσαι, βρε, σήμερα έχασες; Που εμείς εκλείσαμεν τα μαγαζιά μας και όλος ο κόσμος επώνισενε από σένα; Δεν εκέρδισες ούτε σήμερα; Λέει, δε χάνω από το μαγαζί, από τη ζωή χάνω. Λέει, από τη ζωή χάνομεν όλοι, αλλά εσείς δε δο σκέβεστε...

ε. «Τίποτα δε μένει μυστικό...»

Ήτανε κάποτε ένα αδρόγγυνο και δεν είχεν παιδιά. Είπανε λοιπό ότι για να αποχτήσομεν ένα παιδί, να πάρομεν ένα ξένο, πώς πρέπει να το κάομεν να μη μάθει ούτε το παιδί ότι είναι ξένο, ούτε οι χωριανοί μας να ξέρουνε ότι έχομεν ένα παιδί ξένο. Καμμία φορά εβρήκανε τη λύση. Λέει, να πουλήσομεν τη βεριουσία μας εδώ ό,τι έχομε και δεν έχομε, να πάρομεν ένα παιδάκι ξένο και να πάμεν σ' ένα ξένο μέρος εκεί να εγατασταθούμε, εκεί να ζήσομε. Φύγανε λοιπό, πήγανε. Ε, το παιδί μεγάλωσε, ήγιενε παλληκάρι, άδρας. Οι γέροι, γεράσανε. Κάποτε λοιπό ο γέρος πήγε κι έκλεψε κάτι πολύτιμο και τονε δικάσανε. Επήγανε στο δικαστήριο και τονε δικάσανε εις θάνατο. Δόθηκε η ημερομηνία, η ώρα που 'θελα να τονε 'κτελέσουνε το γέρο. Τονε πήγανε λοιπό στη βλαταιά, τονε μουρώσανε, ήτανε δυο μασκοφόροι που 'θελα να πυροβολήσουνε, ήτανε η αστυνομία που 'θελα να κάμει το σύθημα. Ήρθε η ώρα, δώδεκα η ώρα ας πούμεν πρέπει να εκτελεστεί, η αστυνομία δεν έκαμε το σύθημα. Και το κάνει ο γιος του. Άμα είδενε η αστυνομία ⁶² ότι εκείνη, ας πούμεν, τονε λυπήθηκεν το γέρο, σον λέει γέρος είναι να τονε σκοτώσουνε, και ο γιος του ήκαμεν το σύθημα, εσταμάτησενε το δυροβολισμό, λέει, σταματήξε. Ξεμουρώνουνε τσι μασκοφόροι,

60.—Βλ. σελ. 267

61.—Έγινε παρομοιακή φράση

62.—Αναχρονισμός.

λέει, τι συμβαίνει γέρο και δεν ηκάμαμεν εμείς το σύνθημα που σε λυπηθήκαμε και το 'καμε ο γιος σου; Λέει, δεν είναι γιος μου. Τίποτα δε μένει μυστικό. Το 'καμα για να το κρατήσω, αλλά δε γίνεται. Δεν είναι γιος μου.

στ. η Σακκουλοδεμένη («ό,τι γράφει δε γζεγράφει») ⁶³

Μια φορά κι ένα γαιρό ήτανε ένα βασιλόπουλο. Είχανε πεθάνει οι γονείς του κι είχενε μια αδερφή κι εξούσανε μαζί με την αδερφή του. Λοιπό μια μέρα παίρνει το άλογο να πάει μια βόρτα. Στο δρόμο που επααίνανε ενυχτώθηκενε το βράδυ μες' το δάσος, κι είδενε ένα φως. Λέει, θα πάω εκείδ' στο φως να χτυπήσω, βορεί να με φιλοξενήσουνε, να ξημερώσει. Πάει εκεί. Την ώρα που πήνε εκεί, πρι χτυπήσει τη βόρτα, ήτανε μέσα ένα αδρόγυνο, εγέννησεν η γυναίκα εκείνη ένα γοριτσάκι και την ώρα εκείνη το μοιραίνανε οι Μοιράδες. Ακούει λοιπό το παλληκάρι, κι ηφηκράθηκενε απ' έξω. Η πρώτη λοιπό τύχη του λέει ότι το κοριτσάκι ευτό που γεννήθηκενε απόψε θα 'ναι πολύ τυχερό. Η δεύτερη ότι το κοριτσάκι που γεννήθηκενε απόψε θα 'ναι πολύ όμορφο. Η τρίτη, λέει, το κοριτσάκι που γεννήθηκενε απόψε θα πάρει το βασιλόπουλο που 'ναι απ' όξω, αλλά θα τη βασανίσει. Τ' ακούει το βασιλόπουλο τη γουβέδα, λέει, μα ηντή θα πάρω; Και τώρα τι θα γίνει; θα πάρω ηντή τη γυναίκα, βασιλιάς; Τέλος πάδω, μόλις ετελειώσανε οι Μοίρες, χτυπά τη βόρτα, τον ανοίουνε, βαίνει μέσα, λέει, έτσι κι έτσι, νυχτώθηκα, να με φιλοξενήσετε. Λέει, βράβο, να μείνεις. Εκοιμηθήκανε οι αθρώποι, σηκώνεται ευτός σιγά—σιγά, αρπά το παιδί, λέει, θα παλαίψω με τη δύχη μου, μα δε θα τη πάρω. Παίρνει το παιδί, το βάνει σ' ένα σακκουλάκι, καβαλλικεύει το άλογο, βαίνει μες' το δάσος, το κρεμνά μακριά σ' ένα δέδρο και φεύγει. Μετά από λίγο, ήτανε ένας βοσκός εκεί δίπλα, κι είχενε πάει να μαζέψει ξύλα και χόρτα, κι ήκουε νε ουά, ουά, ουά, κλάματα, λέει, τι συμβαίνει εδώ χάμω; Ψάχνει από 'δω, ψάχνει από 'κει, βλέπει ένα σακκουλάκι απάνω σ' ένα δέδρο. Πάει, το ξεκρεμνά, κι ήτανε μέσα ένα μωρό, ένα γοριτσάκι. Το παίρνει στο σπίτι που 'χενε 'κει ένα μιτατάκι, αρμέει γάλα που 'χενε πρόβατα, το ποτίζει, ήρμεε νε γάλα το ποτίζενε, το τάζενε, εμεγάλωσενε κι εγίνηκε μια γοπέλλα, μέχρι 'κει πάνω. Πάει μια μέρα στο δάσος πάλι ο γέρος να μαζέψει ξύλα και χόρτα, ήκαμενε ένα μεγάλο γομάρι να το πάει στο σπίτι, αλλά ο καμένος δεν εδύνουνε να το σηκώσει. Και μες' την ώρα τον απαδά ένα βαλληκάρι μες' το δάσος, λέει, παππού, λέει, το γομάρι που ήκαμες είναι μεγάλο, δε βορείς να το πας, να σε βοηθήσω; Λέει, αν έχεις τη γαλοσύνη. Κατεβαίνει το παλληκάρι από το άλογο, παίρνει το γομάρι, το πάει στο σπίτι. Λέει, αφού ήρθες, κάσε να σε κεράσω. Φωνάζει ευτός: Σακκουλοδεμένη, φέρε κρασί και ό,τι έχομενε να κεράσομενε το παλληκάρι που μου 'φερενε τα ξύλα. Αμα δηνε 'δενε το παλληκάρι εξεροστάλιασενε, τέτοια κοπέλλα! Λέει, η κοπέλλα είναι κόρη σου; Λέει, όχι. Εγονή σου; Λέει, όχι. Θα σου 'πω την ιστορία. Έτσι κι έτσι, του 'πενε όλη την ιστορία, Βρε, λέει, μα τα κακά του Σατανά, είναι εκείνη που 'πέταξα. Και τώρα τι να κάνω. Για 'δε, λέει, η τύχη μου πώς με κυνηγά! Λέει, μου τη δουλάς; Λέει, αμέ. Δώσε μου τόσα λεφτά και παρ' τηνε. Του δίνει το βασιλόπουλο τα λεφτά και παίρνει τη γοπέλλα. Τη βάνει πίσω στο άλογο, κατεβαίνει στην ακροθαλασσιά, καργάρι ⁶⁴ το άλογο μες' τη θάλασσα και τη βετ' μες' τη θάλασσα, και φεύγει, σου λέει δε θα τη πάρω. Ήφυνε το παλληκάρι. Μετά η αδερφή του είχενε πάει να κάμει βάνιο, κι εί-

63.—Βλ. μία άλλη τέτοια ιστορία για το αναπότρεπτο της μοίρας στη σελ. 473

64.—Εδώ ορμά, ενετ. cagar=φορτώνω.

δενε τη γοπέλλα, από 'δω το κύμα τη βέτανε, από 'κει το κύμα τη βέτανε, κι εφώναξε στο γόμο, βοήθεια, βοήθεια, κι εσώσανε τη γοπέλλα, τη βγάλενε από τη θάλασσα, δεν επνήκενε. Τη παίρνει στο παλάτι. Γυρίζει το βασιλόπουλο μετά από δυο—τρεις μέρες και τη βρίσκει στο παλάτι. Μα για 'δε, λέει, πον θα τη πάρω, για 'δε μια δύχη. Αλλά, λέει, δε θα τη πάρω, θα παλέψω με τη δύχη μου, θα δη βαδέψω. Μια μέρα λοιπό του λέει η αδερφή του, λέει, τώρα πια είναι καιρός να παφρευτείς, να κάμεις οικογένεια, ν' ανεστήσεις το παλάτι, γιατί από σένα περιμένει το παλάτι να γίνει πάλι βασίλειο. Λέει, και ποια να πάρω. Λέει, πάρε ευτή τη γοπέλλα που 'ναι μεσ' το παλάτι κι είναι όμορφη, κι είναι ωραία. Λέει, ηυτή ήθελα να πάρω; Λέει, ναι, καλή είναι. Τέλος πάδω, η αδερφή του, μια απάνω, μια κάτω, τονε βάνει και την αρραβωνιάζει. Άμα ερραβωνιαστήκανε τσι λέει, εγώ θα φνύ ταξίδι, πρόσεχε καλά, θα σου δώκω ένα όρο: μη θυχό και γυρίσω κι έχεις χάσει το δαχτυλίδι από το χέρι σου, γιατί θα σε σκοτώσω, γιατί είχενε το σκεμό⁶⁵ του ευτός. Πιάνει ένα υπηρέτη και τονε πληρώνει και του λέει θα κάμεις τα πάδα να πάρεις από το χέρι τζη το δαχτυλίδι και να το πετάξεις, να 'ρθω να τη 'βρω χωρίς δαχτυλίδι. Ε, φεύγει ευτός, πάει ταξίδι, ο υπηρέτης ήκαμινε τα πάδα. Μια μέρα που 'χενε βγάλει ευτή το δαχτυλίδι τζη να πλυθεί, το παίρνει, τη γελά και το παίρνει, και το πετά στη θάλασσα. Ε, ειδοποιεί το βασιλόπουλο μια μέρα την αδερφή του ότι απόψε έρχομαι. Λέει, πάμε να ψουνίσουμε, γιατί το βράδυ έρχεται το βασιλόπουλο. Παίρνει τη γοπέλλα η αδερφή του να ψουνίσουνε, περνούνε από το χασάπη να πάρουνε κρέας, πάνε και στο ψαρά να πάρουνε ψάρια. Βάλε μας λοιπό, του λένε, και δυο κιλά ψάρια. Τα διαλέξαγε, τα βάλενε, λέει, ευτά ζυγισέ μας. Για να 'ναι λοιπό δυο κιλά ήθελενε ακόμα χίγο, πετά ο ψαράς ένα μικρό ψαράκι μέσα. Πάνε στο σπίτι. Λέει, καθάρισε εσύ τα ψάρια. Και καθαρίζοντας η κοπέλλα τα ψάρια, μεσ' το μικρό ψαράκι ηύρηκενε το δαχτυλίδι. Γυρίζει το βασιλόπουλο το βράδυ, είχενε τα φαγητά έτοιμα, το δαχτυλίδι ευτή στο χέρι τζη βαλμένο. Πάει και βρίσκει τον υπηρέτη, λέει, το δαχτυλίδι που σου 'πα δε ο πήρες; Λέει, ναι. Και τι το 'καμες; Το πέταξα στη θάλασσα. Και 'γω, λέει, βλέπω και το φορεί. Λέει, ξέρω 'γω, εγώ το πέταξα στη θάλασσα. Μετά από όλα 'φτα, λέει, δε βορώ να κάμω τίποτα, θα τη πάρω. Ό,τι γράφει δε γξεγράφει. Και τη βαφρεύτηκε. Και ζήσανε καλά κι εμείς καλύτερα.

ζ. Ο σακκοράφος («μονάχος μου τη δάπωσα...»)

Κάποτε ήταν ένας φτωχός σακκοράφος. Είχε ένα μαγαζάκι κι έκανε σακκοράφες, αλλά είχε και οικογένεια, είχενε πολλά παιδιά, με τσι σακκοράφες δεν ηβόριενε να τα ζήσει. Εδούλευνε ο καμένος, αλλά δεν ηβόριενε να πάρει ψωμί να χορτάσει τα παιδιά του. Ένα βράδυ βλέπει στον ύπνο του ότι εβρέθηκε σ' ένα μέρος άγνωστο, και το μέρος αυτό ήτανε γεμάτο βρύσες και τρέχανε νερό. Βλέπει κι ένα άθρωπο και τονε ρωτά: δε μου λες ευτές οι βρύσες εδώ πέρα τι συμβολίζουν; Λέει, είναι οι τύχες των ανθρώπων. Λέει, εδώ πέρα πρέπει να 'ναι και η δικιά μου. Λέει, βεβαίως. Λέει, βορείς να μου τη δείξεις; Λέει, 'δε τηνε. Η βρύση του σακκοράφου, λέει, ήταζενε μια σταγόνα νεράχι. Λέει, βουλλωμένη είναι. Πιάνει, λέει, ένα ξυλαράκι να τη γξεβουλλώσει, και τη βουλλώνει καλά—καλά, κι ησταμάτησενε κι εκείνη η σταγόνα που ήτρεχενε. Άχου, λέει, μονάχος μου τη δάπωσα! Και ξυπνά μ' ευτή τη γουβέδα που είπενε. Κάθε μέρα, λέει, λοιπό αυτό το τραγουδούσε μεσ' το μαγαζί, μονάχος μου τη δάπωσα, μονάχος μου τη δάπωσα. Επέρνανε απ' όξω ένας βασιλιάς και τονε 'κουνε κάθε μέρα να τη λέει ευ-

65.—Τη σκέψη του, τα σχέδιά του.

τή τη λέξη. ⁶⁶ Μια μέρα βαίνει μεσ' το μαγαζί και τον λέει: βρε σακκοράφε, κάθε μέρα περνώ και σ' ακούω και λες αυτή τη λέξη, τι νόημα έχει; Έτσι κι έτσι, εντό είδα στον ύπνο μου, και μου 'χει μείνει και το λέω. Καμένε άτυχε, του λέει. Φεύγει ο βασιλιάς, πάει στο παλάτι δον τον γεμίζει ένα σακκούλακι φλουριά, και λέει τον υπηρέτη θα τα πας σε 'κείνο το γεφυράκι που περνά ο σακκοράφος κάθε βράδυ να πάει σπίτι δον, θα παρακολουθείς να μη δα πάρει άλλος, να περάσει απόψε να τα πάρει. Πάει ο υπηρέτης, βάνει τα φλουριά εκεί, περνά ο σακκοράφος να πάει στο σπίτι δον, και, προ πάει κοδά στο γεφυράκι, σταματά κι αναστενάζει και λέει: πόσα χρόνια περνώ από 'φτο το γεφυράκι με ανοιχτά τα μάτια, ας τα κλείσω και μια φορά να περάσω με βουλλωμένα. Βουλλώνει τα μάτια δον και περνά, και δε βλέπει τα φλουριά. Ο υπηρέτης όμως τονε παρακολούθησε να μη δα πάρει άλλος. Άμα προσπέρασε και ήφνεσε και δε δα 'πηρενε, τα πήνε απίσω στο παλάτι. Πώς τα 'κανες, του λέει ο βασιλιάς. Έτσι κι έτσι βασιλιά μου, και του 'πενε την ιστορία όλη. Λέει, δε βειράζει. Την άλλη μέρα φτιάχνει ο βασιλιάς μια πίττα, βάνει τα φλουριά μέσα, τη στέρνει με τον υπηρέτη στο μαγαζί, λέει, πάρε ευτή τη δίττα, σου τη στέρνει ο βασιλιάς. Τηνε 'ξάνοιενε ο καμένος, ετρέχανε τα σάλια δον και λέει: μα να τη βάω στο σπίτι μου πόσο θα πάρει ο καθένας; Δε βρέπει να τη βάω. Πάω να τη δώκω ιπά χάμω δίπλα που είναι ένα ξενοδοχείο, θα 'χει αποφάγια, αποκόμματα ψωμιά, να μου δώκει να ταΐσω τα παιδιά μου σήμερα και αύριο. Παίρνει τη δίττα, τη βάει στο ξενοδόχο, του λέει έτσι κι έτσι, μου 'στειλene ο βασιλιάς μια δίττα, αλλά δεν είναι για μένα, τη βαίρνεις να μου δώσεις αν έχεις αποφάγια; Λέει, αμέ. Τη βαίρνει, του δώνει κάθοσα αποφάγια, πάει στο σπίτι δον, ηφάνε τα παιδιά δον, χορτάσανε. Ανοίει ο ξενοδόχος τη δίττα, τι να 'δει, γεμάτη φλουριά! Την άλλη μέρα περνά ο βασιλιάς, του λέει, πώς σου φάνηκε, σακκοράφε, η πίττα; Πολύ ωραία βασιλιά μου, και σου ευχαριστώ, αλλά ούτε και τη δοκίμασα, και του 'πενε όλη την ιστορία. Βρε άτυχε, του λέει, και φεύγει ο βασιλιάς. Την άλλη μέρα πάει και φτιάχνει μια χήνα από σοκολάτα, τη στέρνει πάλι με τον υπηρέτη. Πάλι τα ίδια. Τη βάει πάλι στο ξενοδόχο, και του λέει ευτή τη χήνα μου 'στειλene ο βασιλιάς δώρο. Τη βαίρνεις πάλι να μου δώσεις αποφάγια; Ο ξενοδόχος είχε γλυκαθεί τα φλουριά, του λέει θα σε φορτώσω! Παίρνει τη χήνα, τονε φορτώσανε πια αποφάγια και ψωμιά, τα παιδιά δον επεράσανε μια 'βδομάδα. Την άλλη μέρα ξαναπερνά ο βασιλιάς, του λέει, λέει, πώς σου φάνηκε, σακκοράφε, η χήνα; Λέει, πολύ ωραία βασιλιά μου, σου ευχαριστώ πολύ, αλλά δε δη δοκίμασα. Γιατί; Γιατί εσκέφτηκα πάλι ότι, α δη βήγαινα στο σπίτι, δεν ήτανε για μας τίποτα. Την έδωσα πάλι στο ξενοδόχο και μου 'δωσε καθόσα αποφάγια, που θα περάσομε μια 'βδομάδα. Λέει, έλα μαζί μου. Κλείσ' το μαγαζί και έλα μαζί μου. Κλεί' το μαγαζί, τονε παίρνει και τονε πάει στο ξενοδόχο. Δωσ' γρήγορα τα φλουριά του σακκοράφου, του λέει, διότι θα σε αποκεφαλίσω. Τα μαζεύει ο ξενοδόχος, τα δώνει στο σακκοράφο, τα πάει στο σπίτι και ηζήσανε καλά κι εμείς καλύτερα. Είδες; Καλά κι εβρέθηκε ο καλός βασιλιάς και του 'δωκεν τα φλουριά. Ειδεμή... Μονάχος μου τη δάπωσα, είπene στο όνειρό δον.

η. Τα δυο αδέρφια

Ήτανε δυο αδέρφια, ο πατέρας τους είχενε ένα μεγάλο χωράφι. Το μοιράσανε στη μέση, πήρε ο καθένας το μισό. Ο ένας το δούλενε, και ήβγανενε πια του κόσμου τα λεφτά από μέσα, ο άλλος τσίτα—τσίτα έβγαζε και 'παιρνε το ψωμί δον. Παρακάλιene πια το Θεό κάθε μέρα, Θεέ μου, στέρνε μου κι εμένα να μη βεινού τα παιδιά μου, στέρνε μου κι εμένα, Θεέ μου. Κάθε μέρα πια ήκανενε το

66.—Αυτή τη φράση.

σταυρό δου και παρακαλούσε το Θεό να του στέρνει κι εκείνού μεσ' το χωράφι. Μεσ' τα πολλά πια, μια χρονιά, του στέρνει λοιπό ο Θεός μεσ' το χωράφι μια ευφορία. Ήπηρε δια και δεν ήξερε πού να βάλει τσι καρποί, σα δου άφρου πλουσίου. Ήπηρε δια λεφτά με το τσουβάλι. Άμα πια επούλησεν τσι καρποί κι επήνε τα λεφτά στο σπίτι, επέσανε σε στεναχώρια: τι να κάμουνε τα λεφτά; Τι ν' αγοράσομενε; Η γυναίκα ήλεε να αγοράσομενε αυτό, εκείνος ήλεε να κάομενε εκείνο, δεν εσυφωνούσανε. Ούτε το Θεό πια επακαλέσανε, ούτε το σταυρό δωνε πια εκάμανε, ούτε τίποτα. Μια βρωϊνιά σηκώνεται και τσι λέει: γυναίκα, μάζεψε τα λεφτά και δώσε μου τα να τα πάρω. Λέει, και πού θα τα πας; Λέει, εσκέφτηκα τι θα τα κάω. Παίρνει εντός τα λεφτά όπως ήτανε σ' ένα σακκούλι, πάει στη θάλασσα και τα πετά μεσ' τη θάλασσα, και τωνα λέει: να, παρά να με πνίξετε εσείς, θα σας σε πνίξω εγώ. Και πετά τα λεφτά, και κάνει το σταυρό δου και λέει: Θεέ μου, στέρνε μου όσα μου 'στερνες πρι, ίσα—ίσα όσο να ζω, δε θέλω παραπάνω, για να μη γξεχνώ και σένα.⁶⁷

θ. Οι δυο πεθερές («η ανγούλα θε να δείξει....»)

Ήτανε μια νύφη κι είχενε στο σπίτι τζη τη μάννα τζη και τη θεθερά τζη. Ευτή λοιπό τη μάννα τζη την ήθελενε, αλλά του αδρούς τση με καένα τρόπο. Λέει λοιπό μια μέρα τ' αδρούς τση: άδρα μου, ή θα τη γξορίσω τη μάννα σου να φύει από 'δω ή θα τη σκοτώσω. Ω, καμένη, λέει, τη μάννα μου θα σκοτώσεις; Δεν ημίλησενε λοιπό να 'πει τίοτις άλλο, μόνου πάει σ' τσι μάννας του και τσι λέει: εσύ μάννα μου, το βράδυ να κοιμηθείς στο κρεβάτι της πεθεράς μου, κι εκείνη και καλά, σα 'δει το κρεβάτι πιαζμένο, θα πάει στο δικό σου. Τα κάμανε λοιπό ετσά. Το βράδυ λοιπό λέει η νύφη του αδρούς τση: πάμενε να τη βετάξομενε στη θάλασσα. Επήνε λοιπό στο κρεβάτι, επήρανε με το σεδόνι τη γριά, σκοτεινά ήτανε δεν ήβλεπενε ευτή να 'δει. Στο δρόμο που επααίνανε, εντός ητραουδιενε κι ήλεε: η ανγούλα θα δείξει τίνος μάννα θε να λείψει. Το πρωί σαν είδενε ευτή τη θεθερά τζη, τα 'χασενε κι ετράβανε τα μαλλιά τζη σύρριζα. Τσι λέει λοιπό κι ο άδρας τση: καμένη γυναίκα, καένas δε φταίει. Ποιος τσι 'πενε εκείνης να πάει να κοιμηθεί στο κρεβάτι τσι μάννας μου, εγώ μια φορά δε τσι το 'πα. Ετσά λοιπό εγλύτωσενε η γριά.

4. Μύθοι⁶⁸

α. Το τσικούρι (τσεκούρι)⁶⁹

Ήτανε κάποτε ένα αδρόγννο και είχε και τέσσερα παιδιά, πολλοί φτωχοί. Ο άδρας εδούλευενε μεροκάματο. Ήτανε χειμώνas κι ήκανενε πολύ κρύο. Τα παιδιά του λέανε, babá κρινώνομενε· θα πας να μας σε φέρεις ξύλα, να κάνομενε φωτιά. Λέει, κάνετε υπομονή, να περάσει η βδομάδα, να μη χάσω το μεροκάματο, και τη Κυριακή που δεν έχω μεροκάματο, θα πάω στο δάσος να κόψω ξύλα. Ε, επέρασενε η βδομάδα, έρχεται η Κυριακή, παίρνει το μουλάρι δου, παίρνει

67.—Για την κατατάξη των παραμυθιών εν γένει είχα υπ' όψιν μου τις προτάσεις του Δ. Λουκάτου, όπως παρουσιάζονται στο έργο του Εισαγωγή..., σσ. 143—144

68.—Θεωρητικά γι' αυτούς, κατηγοριοποίηση και βιβλιογραφία βλ. Δ. Λουκάτου, Εισαγωγή..., ό.π., σσ. 129—135

69.—Ο γνωστός αιωόπιος μύθος. Βλ. Μύθων αιωωπίων συναγωγή, στην έκδοση του 1801 (εν Παρισίοις), σσ. 28—29 και 302—303.

ένα τσικούρι, πάει στο δάσος, ψάχνει να βρει ένα ξερό δέδρο, βλέπει ένα κάτω—κάτω, πάει κοδά, λέει, εκείνο θα πάω να κόψω. Δίπλα από το δέδρο ευτό ή-
 τρεχενε ένας ποταμός. Δένει το μουλάρι, ήπιασενε το τσικούρι, τάκα—τάκα ήκο-
 βενε το δέδρο. Σπα το ξύλο του τσικουριού και πέφτει το τσικούρι μεσ' το βο-
 ταμό! Βρε, και τώρα τι να γίνω; Πώς να πάω τα ξύλα στο σπίτι να ξεσταθούνε
 τα παιδιά! Εκεί που κάθοντανε στην άκρια και ήκλαινε ο καμένος, βλέπει ένα
 βαλληκάρι και τον λέει: κλαις, τι έχεις; Λέει, τι να 'χω, λέει, ρε παλληκάρι, που
 έτσι—κι έτσι, τα παιδιά μου κρυνώνουνε, κι όλη τη βδομάδα δουλεύω, και να μη
 χάσω το μεροκάματο, ήρθα σήμερα που είναι Κυριακή, και με δυο τσικουριές
 που ήρριξα ήσπασενε το τσικούρι κι ήπτεσενε μεσ' το βοταμό. Λέει, δε σε νοιάζει,
 εγώ θα κατέβω να σου το πιάσω. Κατεβαίνει το παλληκάρι και πιάνει ένα τσι-
 κούρι χρυσό! Και του το δίδει, λέει, ορίστε. Λέει, δεν είναι δικό μου ευτό. Κά-
 ποιος άλλος θα το 'χει χάσει. Εμένα είναι ένα σκουριαζμένο. Θα ξανακατέβω.
 Ξανακατεβαίνει το παλληκάρι, πιάνει το δικό του, λέει αυτό είναι. Λέει, ο τίμιος
 ποτέ δε βλουτίζει. Το παλληκάρι ήτανε ο Χριστός. Ε, ήφνενε το παλληκάρι, ή-
 φτιαξενε ευτός το τσεκούρι, κόβει τα ξύλα, φορτώνει το μουλάρι, πάει στο σπίτι,
 ηκάμανε τα παιδιά τη φωτιά, βγήκε σ' ένα γραφενεδάκι που 'χενε 'κει στη γειτονιά
 κι ήτανε μέσα άνθρωποι και διηγείται την ιστορία. Ο πονηρός ο καφετζής που ά-
 κουσενε την ιστορία, την άλλη μέρα εσηκώθηκνενε πρωί—πρωί, παίρνει ένα τσε-
 κούρι, πάει στο δάσος, πάει εκεί στο μέρος που του 'πενε ο άλλος άνθρωπος και
 τάκα—τάκα σπα το ξύλο και πάει μεσ' το βοταμό, ήκατσενε εκεί, επαρουσιάζη-
 κενε το παλληκάρι. Λέει, τι κάνεις εδώ; Λέει ξύλα ήρθα να κόψω, κι ήσπασενε
 το τσικούρι κι ήπτεσενε μεσ' το βοταμό. Λέει, εγώ θα κατέβω να σου το πιάσω.
 Κατεβαίνει, πιάνει το τσεκούρι το δικό του. Λέει, δεν είναι δικό μου ευτό. Ήτα-
 νε το δικό του. Λέει, αυτό είναι το δικό σου. Λέει, δεν είναι. Λέει, θα ξανακατέ-
 βω. Ξανακατεβαίνει το παλληκάρι. Πιάνει το χρυσό. Λέει, ευτό είναι, παίρνει ο
 πονηρός το χρυσό. Λέει, ο πονηρός και ο κατεργάρας για πάδα θα πλουτίσει.⁷⁰

5. Παραλογές⁷¹

α. Ο γυρισμός του ξενιτεμένου⁷²

Ερόδις' η Ανατολή και ξημερώνει η Δύση
 παν' da πουλλάκια στη βοσκή κι οι λυγερές στη βρύση.
 Πηγαίνω εγώ κι ο μαύρος μου και τα λαγωνικά μου

70.—Τα υπ' αριθ. 2α1, 2β1, 2β2, 2β3, 3α, 3β και 3γ παραμύθια και παροιματικές ιστορίες προέρχο-
 νται από το χ/φο 1320 που είχε καταθέσει ως εργασία στο Σπουδαστήριο Λαογραφίας του Παν/μίου
 Αθηνών ο συνάδελφος (και συγχωριανός μου) καθηγητής κ. Δημήτριος Βενιέρης. Τον τα είχε αφη-
 γηθεί η μακαρίτισσα Φώτα Μ. Σέρρη, η γριά Φώτα όπως στο χωριό την αποκαλούσαν. Ευχαριστώ
 τον καθηγητή Λαογραφίας του Παν/μίου Αθηνών κ. Στ. Ημελλο, που μου επέτρεψε να μελετήσω το
 εν λόγω χ/φο, και τον συνάδελφο καθηγητή για τη βοήθεια που μου προσέφερε με το χ/φό του. Τα
 υπ' αριθ. 2α2, 2β4, 2β5, γ1 μου αφηγήθηκαν η Λιανή Δημητροκάλλη—Βοδύτσα, η κόρη της Κούλα
 Μαρτούλη και η εγγονή της Ευαγγελία Μαρτούλη. Τα υπόλοιπα 8 εν συνόλω μου αφηγήθηκε η Βαρβά-
 ρα Έναγγ. Σέρρη—Βολάρη. Τις ευχαριστώ και από τη θέση αυτή εκ βάθους καρδιάς
 71.— Βλ. Δ. Β. Οικονομίδου, Ναξιακά παραλογαί, Επετ. Εταιρ. Κυκλαδ. Μελετών, τ. Γ' (1953) σσ.,
 410—56
 72.—Την παραλογή αυτή και τις επόμενες (πλην της τελευταίας) μου παρέδωσε γραπτώς ο συνάδελ-
 φος καθηγητής κ. Δημήτριος Σκουλάτος, τον οποίο ευχαριστώ και από τη θέση αυτή. Την τελευταία
 μου υπαγόρευσε ο Νικόλαος Σέρρης — Καλόερος. Βλ. και τις μελέτες των Κ. Ρωμαίου, Ο γυρισμός
 του ξενιτεμένου, Αρχαίου Θρακικού Θησαυρού 17 (1952), σσ. 334—354 και Δ. Β. Οικονομίδου, Η επι-
 στροφή του ξενιτεμένου συζύγου, Αθηνά 78 (1980—82) σσ. 71—84.

βλέπω μια κόρη που 'πλενε σε μαρμαρένια γούρνα.
 Τη χαιρετώ δε μου μιλεί, της κρένω δε μου κρένει.
 —Κόρη, για βγάλε μας νερό, καλή μοίρα να 'χεις
 να πω κι εγώ κι ο μαύρος μου και τα λαγωνικά μου.
 Σαραδά σίχλες έβγαλε, στα μάτια δεν δην είδα
 στα μέσα του σαραδαδνό, τη βλέπω δακρυσιμένη.
 —Γειάδα δακρύξεις, Αυγερή, και βαριαναστενάζεις;
 Μήπως πεινάς, μήπως διψάς, μην έχεις κακή μάννα;
 —Ούτε πεινώ, ούτε διψώ, ουτ' έχω κακή μάννα
 τον άδρα μου 'χω ξενιτειά και λείπει χρόνους δέκα
 κι αν δεν φανεί, κι αν δεν ερθεί, καλόγρια θε να γίνω
 θα πάω σ' έρημα βουνά, να 'βω σε μοναστήρι
 αυτόν να τρώει η ξενιτειά κι εμέ τα μαύρα ράσα.
 —Κόρη μου, ο άδρας σ' πέθανε, ο άδρας σου ηγάθη
 ψωμί, κερί του μοίρασα και μου 'πε να μ' τα δώκεις.
 —Ψωμί, κερί, εμοίρασες, διπλά να σου τα δώκω.
 —Κόρη μου, φιλί του 'δωκα, μου 'πε να μου το δώκεις.
 —Άμα φιλί του 'δωκες, πάενη γύρεψέ το.
 —Κόρη μου, εγώ 'μαι ο άδρας σου, εγώ και ο καλός σου.
 —Αν είσαι 'συ ο άδρας μου, εσύ και ο καλός μου,
 'πες μου σημάδια ⁷³ τσι αυλής και τότε να πιστέψω.
 —Έχεις μηλιά στη βόρτα σου και κλήμα στην αυλή σου.
 κάνει σταφύλι ροζακί, κάνει κρασί μοσχάτο
 όποιος το πιει δροσίζεται και πάλι αναζητά το.
 —Διαβάτης ήσουν πέρασες, τα 'δες και μου τα είπες,
 'πες μου σημάδια του σπιτιού και τότες να πιστέψω.
 —Ανάμεσα στη γάμαρη, χρυσή καθήλα ανάβεις
 που φέγει τσι γλυκιές αυγές, που βάνεις τα καλά σου.
 —Κάποια γειτόνισσα κακιά σου τα 'πε και τα ξέρεις,
 'πες μου σημάδια του κορμιού και τότες να πιστέψω.
 —Ελιά 'χεις στα στήθη σου και στο ζερβί σου κόρφο
 κι ανάμεσα στα δυο βυζιά τ' αδρού σου φυλαχτάρι
 —Ξένη μου, εσύ 'σαι ο άδρας μου, εσύ 'σαι κι ο καλός μου.

β. Του νεκρού αδερφού ⁷⁴

Μια χήρα με τσ' εννιά τζη γιοι και μια τζη θυγατέρα
 και προξενιά τσι στείλανε από τη Βαβυλώνα.
 Οι οχτώ τζη γιοι δε θέλανε κι ο Κωσταδής τση θέλει.
 —Δωσ' τηνε μάννα, δωσ' τηνε την Αρετή στα ξένα
 κι α δύχει θλίψη για χαρά, εγώ σου τηνε φέρνω.
 Ήρθεν ο χρόνος δύστηχος κι οι εννιά τζη γιοι πεθάναν,
 κι η μάννα επάαινε και ήρχονταν απάνω στο μνημόρι.
 —Πού είσαι, Κωσταδίνε μου, την Αρετή να φέρεις;

73.—Βλ. σημ. 49, λίγο παραπάνω

74.—Βλ. παραλλαγές της στον Οικονομίδη, ό. π., σ. 417, και στη μελέτη του Ν. Κεφαλληνιάδη, Το δημοτικό τραγούδι εις τον Κινίδαρο Νάξου, Επετ. Εταιρ. Κυκλ. Μελετών Γ' (1963), σσ. 721—22. Βλ. και Δ. Β. Οικονομίδου, Η παραλογή του νεκρού αδελφού, Αθήνα 79 (1983—84), σσ. 81—136.

Ο Κωσταδής το άκουσε 'πο κάτω από τον Άδη.
 Κάνει το μάργαυ' άλογο, το χώμα χαλινάρι
 δώνει φτερνιά του μαύρου δου στην Αρετή και πάει.
 —Άλλαξε Αρετούσα μου και πάμενε σ' τσι μάννας.
 —Αν είναι θλίψη, να θλιφτώ, κι αν ειν' χαρά ν' αλλάξω.
 —Άλλαξε Αρετούσα και ό,τι θέλεις βάλε.
 Εκάθουνταν και δύνουνταν τρεις μέρες και τρεις νύχτες.
 Βάνει τον ήλιο πρόσωπο και το φεγάρι στήθος.
 Δώνει φτερνιά του μαύρου δου, σ' τσι μάννας να τη βάει.
 Στο δρόμο που πηγαίνανε, στο δρόμο που πηγαίνουν
 κεκαδούσαν τα πουλλιά και κελαδούν και λένε:
 —Ο Κωσταδίνος ήτανε τρεις μήνες μεσ' τον Άδη
 και τώρα ανεστήθηκε, την Αρετή να πάρει.
 —Αχ αδερφέ μου Κωσταδή, τι κελαδούν και λένε;
 —Πουλλάκια ειν' και κελαδούν, πουλλάκια ειν' κι ας λένε.
 Δώνει φτερνιά του μαύρου δου, σ' τσι μάννας τση και πάει.
 —Άνοιξε μάννα, άνοιξε, κι η Αρετή σου είμαι.
 —Ξένος είσαι και πέρασες, ξένος είσαι και 'διάβης,
 μα μένα η Αρετούσα μου στα ξένα ειν' παθρεμένη.
 —Άνοιξε μάννα μου, άνοιξε, κι ο Κωσταδής με φέρνει.
 Κατέβηκε, αγάλιαστηκαν κι επέθαναν κι οι δύο.

γ. η αδικοθανατισμένη ⁷⁵

Μια γόρη ρόδα μάζωνε κι αθοί εκορφολόγα
 κι ο βασιλιάς κατέβαινε από λαγώ κνήγι.
 Ζευγάρι ρόδα τσι ζητά και τέσσερα του δίνει
 κι η μάννα τζη τη γζάνοιε από το παραθύρι.
 —Έγνοια σου συ Ρηγνούσα μου, κι εγώ σε μαδατεύνω ⁷⁶
 στα δεκαχτώ αδέρφια σου στα δεκαννιά 'ξαδέρφια.
 Ολομερίς τη μάλωνε, αργά τη μαδατεύνει
 στα δεκαχτώ αδέρφια τζη στα δεκαννιά 'ξαδέρφια.
 Δέρνον την τ' αδέρφια τζη, δέρνον την τα 'ξαδέρφια,
 δέρνει τη και η μάννα τζη μ' ένα σιδεροράβδι
 τη δέρνει κι ο πατέρας τση μ' ένα χρυσό βεργάκι.
 Απάνω στα μεσάνυχτα η κόρη εψυχομάχη
 κι η μάννα τζη βαινόβγαινε με τα μαλλιά στο χέρι.
 —Είδα θες, Ρηγνούσα μου, να κατεβείς στην Άδη.
 Θέλεις τα βλε, θέλεις τα ξια, ⁷⁷ θέλεις τα βελουδένια,
 θέλεις τα ολοπράσινα που όου 'φερε ο Γιάννης;
 —Δε θέλω βλε, δε θέλω ξια, δε θέλω βελουδένια
 μηδέ τα ολοπράσινα κι ας τα 'φερε ο Γιάννης.

75.—Βλ. Δ.Β. Οικονομίδου, Ναξιακά παραλογάι, ό.π., σσ. 453—54 και Ν. Κεφαλληνιάδη, Το δημοτικό τραγούδι..., ό.π., σσ. 730—31

76.—Προδίδω, καταργέλω

77.—Στην παραλλαγή της που δημοσιεύει ο Οικονομίδης, Ναξιακάι..., ό.π., στη σελ. 454, στον συγκεκριμένο στίχο αναφέρονται: «δε θέλω μάννα μου χρυσά...». Μήπως αυτό τό «ξιά» είναι παραφθορά του;

Μόνο τα ολομάτωτα να κατεβώ στον Άδη
να βγει το βούρκο εις τη γης και τ' άκουζμα στη χώρα
πως με 'δικοσκοτώσετε για 'να ζευγάρι ρόδα.
Οδο την ανεβάζανε σ' τσι εκκλησιάς τσι στήλες
ψαρός παππός την είδενε κι ήπτεσε απ' τσι πύλες,
κι οδο δη γατεβάζανε τρία σκαλιά στον Άδη
ο Άδης έσυρε φωνή κι η γης αναστενάζει.

δ. Το μικρό Τουρκόπουλο

Ένα μικρό Τουρκόπουλο, του βασιλιά κοπέλλι,
μια ρωμοπούλ' αγάπησε, μα κείνη δε do θέλει.
Βάνει τα όρη πίσω τζη και τα βουνά βροστά τζη
κι η μοίρα τζη τηνε βγαλε βροστά στον Άι-Γιώργη.
Άι μου Γιώργη, κρύψε με απ' τω Δουρκώ τα χέρια
να φέρω αμάξι το κερί κι αμάξι το λιβάνι.
Ευτύς και το Τουρκόπουλο στ' Άι-Γιωργιού τη βόρτα.
—Άι μου Γιώργη, αφέδη μου, και Μεγαλόχαρέ μου,
τη γόρη οπού μου κρυψες να μου τη φανερώσεις
να φερν' αμάξι το κερί κι αμάξι το λιβάνι
και με το βουβαλόπετσο ⁷⁸ να κουβαλώ το λάδι.
Να βαφτιστώ στη χάρη Σου να 'ν' d' όνομά μου Γιώργης.
Ευτύς τα μάρμαρα άνοιξαν κι η κόρη μέσα εφάνη.
Ευτύς και το Τουρκόπουλο απ' τα μαλλιά τη διάνει.
Απ' το χεράκι τη γρατεί στην εκκλησιά τη βάει
αν είναι θέλημα Θεού γυναίκα να τη βάρει.
Η μάννα τζη σαν τ' άκουσε φεύγει εκεί και πάει.
Άνοιξε, θυγατέρα μου, με τ' αργυρό κλειδάκι
να 'δω με ποιόνε κάθεται, μ' ένα μικρό Τουρκάκι.
Άμε, μάννα, στο Θεό και στη γαλή την ώρα
κι έλα αύριο να μας 'δεις μεσ' τη ρωμιά τη χώρα.

ε. τσι Σούσας το τραούδι ⁷⁹

Σ' τσι 'κοσιδύο του Μαγιού, π' ανοίγει το ξιβούλι
ακούσατε να σας επώ τσι Σούσας το τραούδι.
Η Σούσα ήταν έμορφη κι αρχόδισσα μεγάλη
κι αγάπα το Σαρή Βαλή, το πρώτο παλλικάρι.
Μια Γυριακή πρωί —πρωί στον ήλιο που καθότα
βγάζει το κεδομάδηλο, τα δάκρυα εσκόρπα.

78.—Σε δύο παραλλαγές από τον ελληνικό χώρο (Χίο και Θράκη) η λέξη αντικαθίσταται από το βουβαλοτούλουμο

Άγιε μου Γιώργη, κρύψε με απ' του Τούρκου χέρι..
με το βουβαλοτόμαρο να κουβαλώ το λάδι (Χίος)
Να ζωγραφίσ' τουν άι—Γιώργη με το χρυσό κοντάρι
και με το βουβουλοτούλουμο να κουβαλεί το λάδι (Θράκη)

Βλ. και τη ναξιακή παραλλαγή της στον Κεφαλληνιάδη, Το δημοτικό ... ό.π., σσ. 708—709

79.—Πολύ γνωστή παραλογή στη Νάξο. Παραλλαγές της βλ. π.χ. στον Ν. Κεφαλληνιάδη, Μονή... ό.π., σσ. 241—42, και Το δημοτικό τραγούδι..., τον ίδιου, ό.π., σ. 728 κ.ε.

—Τι έχεις, κόρη μου, και κλαις και βαριαναστενάζεις;
 —Μάννα μου, είδα όνειρο, πικρό φασμακωμένο
 πως ήταν τ' αδερφάκι μου στο αίμα βουτηγμένο.
 —Ησύχασε, κόρη μου, ησύχασε και θε να σου περάσει.
 Όνειρο ήταν φεύγοδα και σα βουλλί πετώδα
 και πάλι ξαναδέξ τα δα και μη ξαναθηνώδα
 μα 'σένα τ' αδερφάκι σου είναι με τους Βουργάρους.
 Στα ξένα όπου βρίσκεται, στα ξένα που γυρίζει
 ή τα θεριά τον φάγανε ή κάποια τον ορίζει.
 Σ' τσι δυο απ' τα μεσάνυχτα, που πετεινά λαλούσα
 ακούει τη βόρτα και χτυπά, εξύπνησε η Σούσα.
 Τρέχει ανεί' ⁸⁰ τη βόρτα τζη, βλέπει τον αδερφό τζη
 κι αμέσως εσκοτείνιασε το φως τωνε ματιώ τζη.
 —Ποιος είναι, Σούσα μου, ευτός στη γλίνη που κοιμάται;
 —Δε γξέρω, αδερφάκι μου, 'νειρεύεσαι ή κοιμάσαι;
 —Βάλε μου, Σούσα μου, νερό στο φάρφιρο ⁸¹ φλυτζάνι
 γιατί 'ρθε τ' αδερφάκι σου, το πρώτο παλληκάρι.
 Βάζει η Σούσα το νερό στην έμορφη τη γούπα
 κι αυτός με το μαχαίρι του πολλές φορές εκτύπα.
 Έσκυψε κι ερώτα τη, τι θέλει να φορέσει.
 —Μη θες τα ροζ, τα σιες ⁸², τα κρεμεζί; ⁸³
 —Δε θέλω τα σιες, τα ροζ, τα κρεμεζί
 θέλω τα ρουχαλάκια μου, τα ματοκυλισμένα.
 Οδα τηνε περνούσανε από τσι μάννας τση,
 μικροί, μεγάλοι κλαίανε τσι νοστιμάδες τση.
 Οδα τηνε περνούσανε από το γαφενέ
 εσπούσαν τα φλυτζάνια και χύναν το γαφέ.
 Οδα τηνε βερνούσανε από το μαχαλλά ⁸⁴
 μικροί μεγάλοι κλαίανε τα ωραία τζη μαλλιά.

στ. τ' άι—Γιωργιού

Στα Γιάννενα ένα θεριό σ' ένα βαθύ πηγάδι
 αθρώποι το ταϊζανε κάθε πρωί και βράδυ.
 Μια βραδινιά δε δου πήανε άνθρωπο να δειπνήσει
 σταλιά νερό δεν άφησε να κατεβεί στη βρύση.
 Και τα ψηφάκια ρίξανε και τίνος θε να πέσει
 να στέρνει το παιδάκι δου του λιοδαριού ⁸⁵ πεσκέσι.
 Και το ψηφάκι ήπεσεν εις την βασιλοπούλα
 οπού την έχει ο βασιλιάς μόνη και ακριβούλα.
 Άι—Γιώργης σαν δ' άκουσε φεύγει εκεί και πάει
 στα γόνατα τζη ήπεσε, λέει τσιψίρισέ ⁸⁶ με

80.—Ανοίγει

81.—Στο πορσελλάνινο (τουρκ. farfiri)

82.—Δεν γνωρίζω τίνος χρώματος είναι παραφθορά αυτή η λέξη

83.—Το κόκκινο χρώμα (μεσαιων. κρημίζι < ιταλ. cremisi)

84.—Τουρκ. mahalle

85.—Ο δράκος γίνεται εδώ λιοντάρι

86.—«Τσιψιρίζω»: Αγνοώ τη σημασία του.

και σα φανεί, λέει, το θεριό, να ζήσεις, ξύπνησέ με.
Από τα δάκρυα τα πολλά φτάνουν στο μάγουλό τ'ξη
ο αί—Γιώργης σηκώνεται και κάνει το σταυρό του.
Τη γοδαριά του έδωσε ανάμεσα στο στόμα
πολύ μεγάλη ταραχή κάνει τσι γης το χώμα.
Και τη βασιλοπούλα μας, του βασιλιά τη βάει
από μακριά την είδε ο βασιλιάς γυρίζει και του κάνει:
—Χαίρου το το παιδάκι μου, χαίρου το το παιδί μου
χαίρου και τη γορώνα μου που 'χω στη γεφαλή μου.
—Χαίρου το το παιδάκι σου, χαίρου το το παιδί σου,
χαίρου και τη γορώνα σου που 'χεις στη γεφαλή σου.
—Για 'πε μου, νέε έδοξε, πόθε κρατεί η γενιά σου
για να σου κάνω χάριζμα, ένα τσι αρεσκειάς σου.
—Γιώργη στρατιώτη λέουσί με, απ' τη Μακεδονία
σα θες να κάμεις χάριζμα, χτίσε μια εκκλησία
και βάλε και ζωγράφισε Χριστό και Παναγία
και μεσ' τη μέση τσ' εκκλησιάς το Μέγα Καβαλλάρη
αρματωμένο με σπαθί και με χρυσό κοδάρι.

ζ. η Λυγερή^{86α}

Δυο αδέρφια είχαν αδερφή στο γόσμο παινεμένη
τη ζήλευγε η γειτονιά, τη ζήλευγε και η Αξιά,
τη ζήλευσε κι ο Χάροντας και θέλει να τη βάρει.
Τρέχει στη βόρτα και χτυπά, σα να 'ταν νοικοκύρης.
—Άνοιξε κόρη για να 'βω, άνοιξε να σε πάρω
εγώ 'μαι ο γιος τσι μάνρης γης, τσ' αραχναζμένης πέτρας.
—Άφηξ' με, Χάρε, άφηξ' με, απόψε μη με πάρεις
ταχύ Σαββάτο θα λουστού, τη Γυριακή θ' αλλάξω
και τη Δευτέρα το πρωί έρχομαι μοναχή μου.
Απ' τα μαλλιά την άρπαξε, η κόρη κλαίει και σκουίζει.
Να και τ' αδέρφια έφτασαν ψηλά στο κορφοβούνι.
Το Χάροντα κυνήγησαν και γλύτωσαν τη γόρη.

η. η κατάρα της απαρημένης⁸⁷

Εκεί από πίσω στο βουνό, στο παρακεί λαγάδι
κάθεται μια γερόδισσα, ομάδα μ' ένα γέρο
έχουν κι ένα γακό σκυλί κι ένα καλό κοράσιο.
Στο παραθύρι στέκοταν, στο χέρι ακουμπιζμένο
τσι μήνες ελογάριαζε που 'τανε γαστρωμένο.
—Σοτέβρη, Οκτώβρη δροσερέ, Νοέβρη και Δικέβρη

86α.—Πολλές παραλλαγές της έχει ο Κεφαλληνιάδης, Το δημοτικό..., ό.π., σ. 723 κ.ε.

87.—Την αναφέρει και ο Αντ. Κατσουφός στην εργασία του, Το δημοτικό τραγούδι στη Νάξο, Ναξιακά, τ.6 (1986), σ. 20. Το είχε καταγράψει, και του το παρέδωσε, ο τότε μαθητής του (καθηγητής Μετσοβείου Πολυτεχνείου σήμερα) συγχωριανός μας κ. Μανόλης Δρης. Αυτόν τον τίτλο έχει σε παραλλαγή της ο Πολίτης, Εκλογαί από τα τραγούδια του ελληνικού λαού, σελ. 160. Ο Δ. Β. Οικονομίδης, Ναξιακά και παραλογαί..., σ. 429, έχει τον τίτλο Η απολημονημένη.

Γενάρη, γέννα του Χριστού, πρώτη αρχή του χρόνου,
 Μάρτη μου με τα λούλουδα κι Απρίλη με τα ρόδα,
 Μάη και μάεψέ μου δον το νιο οπού μ' αγάπα,
 όπου μ' αγάπα κι ήλεγε ποτέ δον δε μ' αρνιέται,
 μα τώρα μ' απαρνήστηκε σα στάρι στο χωράφι,
 οπού θερίζουν δο γαρπό και τ' απομείνει η ράπη.
 Κάνω να του καταριστώ κι ό,τι του μέλλει ας πάθει.
 Από ψηλά να γρεμιστεί και χαμηλά να πέσει
 σα δο γυαλί να ραϊστεί, σα δο κερί να λειώσει,
 δέκα γιατροί να τον βαστούν και δέκα δετοράδες⁸⁸
 κι εγώ διαβάτης να γενώ, διαβάτης να περάσω.
 —Καλώς γιατροί τα κάνετε, καλώς τα πολεμάτε
 κι α γόβουν τα ξουράφια σας, κρέατα μη λυπάστε
 κι έχω παννί μονάδριο κάπου σαράδα πήχες
 μα α δε φτάνει το παννί, βάνω και καναβάτσο.
 —Μωρή σκύλα, μωρ' άτιμη, μωρή μαγαριζμένη,
 δεν ήταν κρίση να με πας, καλής⁸⁹ για να με κρίνεις
 μόνο με κάλεσες στο Θιό, κι ο Θιός υπάκουσέ σου;
 —Μα 'γω στο Θιό σε κάλεσα, που 'ναι δικαία κρίση
 και δς βορεί τ' αχείλι σου ψόμματα να μιλήσει.
 Ο κάτω κόσμος, μάτια μου, δεν έχει ρετζαλίκια⁹⁰
 δεν έχει ψευτομάρτυρες να σου τραβούν τα δίκια.

θ. του δράκον το πηγάδι⁹¹

Είχεν ο ρήγας ένα γιο, μα 'ταν και παλληκάρι
 η μοίρα δον τον έβγαλε στον δράκον το πηγάδι.
 Βρίσκει μια γόρη κι ήκλαιγε και βαριαναστενάζει
 —Τι έχεις, κόρη μου, και κλαις και βαριαναστενάξεις;
 —Το δαχτυλίδι μο' πεσε σε τούτο το πηγάδι
 κι όποιος βρεθεί και πιάσει το, γυναίκα θα με πάρει.
 Γδύνετ', ανασκουβώνεται και στο πηγάδι βαίνει.
 Ψάχνει από 'δω, ψάχνει απ' εκεί, τίποτα δε λαχαίνει
 μόνο γαδουροκόκκαλα κι ανθρωπινά κεφάλια.
 —Σύρε με, κόρη, σύρε με, ν' ανέβω το πηγάδι.
 —Ετού 'ναι ο πρώτος σ' αδερφός, ετού κι ο δεύτερός σου
 ετού 'ναι κι ο πρωτόπαππας, που 'ταν απ' το χωριό σου.

ι. ο θάνατος τσι ορφανής νύφης

Βλέπεις εκείνο το βουνό, το πέρα 'κει λαγάδι;
 Εκεί από πίσω γίνεται μιας ορφανής ο γάμος.

88.—Γιατροί. Στην Πάρο υπάρχει επώνυμο Ντετόρος

89.—Τουρκ. kadi=δικαστής

90.—Υπεράσπιση, χατίρια, σωτηρία (τουρκ. rejans, rejim, reislik)

91.—Ο Οικονομίδης παρουσιάζει παραλλαγή της (Ναξιακά παραλογαί..., σ. 419) με τον τίτλο «Το τραγούδι της οχιάς». Την αμέσως επομένη παραλογή («ο θάνατος τσι ορφανής νύφης») την παρουσιάζει στις σσ. 444—46.

Μιας ορφανής πεδάρφανης ο γάμος κατεβαίνει
 κι η πεθερά βαινόβγαινε με τα μαλλιά στα χέρια.
 —Μαγείροι, μαγειρέψετε, όλοι για να γευτούμε
 τσι νύφης μαγειρέψετε μαυρού φιδιού κεφάλι.
 Βαρ'τε χουφτιά το κίμινο, βάρτε χουφτιά τ' αλάτι
 κι απάνω στα μεσάνυχτα η κόρη θα διψάσει.
 Εκεί μεσ' τα μεσάνυχτα δίψα τσι κατεβαίνει,
 δένει τα χέρια τζη σταυρό, σ' τσι πεθεράς τση πάει.
 —Ω πεθερά και μάννα μου, νερό, γιατί με χάνεις!
 —Κι είδα μου είσαι, νύφη μ' εσύ, νερό για να σου δώκω;
 Δένει τα χέρια τζη σταυρό στο δεθερό τζη πάει.
 —Ω πεθερέ και μάτια μου, νερό, γιατί με χάνεις!
 —Κι είδα μου είσαι, νύφη μ' εσύ, νερό να σε ποτίσω;
 Δένει τα χέρια τζη σταυρό, στ' αδρούς τση κατεβαίνει.
 —Ω άδρα μου και μάτια μου, νερό, γιατί με χάνεις!
 Χρυσό σταμνάκι άρπαξε, νερό για να τσι φέρει
 κι όσπου να φέρει το νερό τη βρίσκει πεθαμένη.
 Και το σπαθάκι το βγαλε απ' τ' αργυρό θηκάρι
 και στο λαιμό δου το βγαλε σαν άξιο παλληκάρι.
 Σ' ένα μνήμα τσι βάλανε κι ένας παππάς τσι θάβγει
 η κόρη εγίνη κάλαμος, κι εκείνος κυπαρίσσι
 σκύβει το γλυκοκάλαμο φιλεί το κυπαρίσσι.
 Κι η μάννα δου εβρόβαλε από το παραθύρι.
 —Για 'δε τα τα κακά γορμιά πως είναι ταιριαζμένα
 σα δου 'τανε και ζωδανά, είναι κι απεθαμένα.

ια. τσι Πίλιερης ⁹²

Η Πίλιερη κανκήστηκε πως Χάρο δε φοβάται
 γιατί 'ναι ο πύργος αψηλός κι ο άδρας τση λεβέδης.
 Μα ο Χάρος άμα δ' άκουσε, πολύ του κακοφάνη,
 τρέχει τη διάνει απ' τα μαλλιά, σ' τσι σκάλες τον τη βάει.
 —Χάρε μου, άφηξ' με απ' τα μαλλιά και πιάσε μ' απ' το χέρι
 για να περάσομ' απ' τσι μάννας μου και να τσι παραγγείλω.
 Απ' τα μαλλιά την άφησε, τη διάνει απ' το χεράκι.
 —Μάννα, σαν έρθει ο Κωσταδής, να μη δο μαρτυρήσεις,
 βάρτου να φάει και να πιει, να πιει και να μεθύσει.
 Μα ο Κωσταδής κατέβαινε αδέικον στην αυλή δου
 θωρεί σταυρό στη βόρτα δου και πλήθος στην αυλή δου.
 —Η πεθερός μου πέθανε ή πεθερά μου πάει
 ή από τσι κουνιάδοι μου καένas θ' αποδιάβη.
 Βεργιά δίνει τον μαύρον δου, στον Άι—Γιώργη πάει.
 Βρίσκει τσι πρωτομάστοροι να φτιάχνουνε το μνήμα.
 —Να ζήσεις πρωτομάστορη, τίνος είναι το μνήμα;
 —Του Κωσταδή τσι Πίλιερης, τσι μικροπαδρεμένης.

92.—Παραλλαγές της έχει παρουσιάζει ο Ν. Κεφαλληνιάδης στο βιβλίο τους Τρίποδες, το χωριό των ανεμόμυλων, ό.π., σ. 156, και Μονή, ..., ό.π., σσ. 239—240, με τίτλο «Ο θάνατος της Λυγερής» και «Λυγερή» αντιστοιχώς.

Και το μαχαίρι τράβηξε απ' τ' αργυρό θηκάρι
και στη καρδιά του το 'βαλε, σταλιά αίμα δε βγάνει.
Σ' ένα μνήμα τσι βάλανε και σ' ένα αβροσσεφάλι
και βγήκ' η νια μια λεμονιά κι ο νιος κυπαρισσάκι.

β. ο γυρισμός του πολεμιστή⁹³

Χριστούγεννα, Χριστούγεννα σημαίνουν οι καβάνες
στην εκκλησιά πηγαίνουν χαρούμενες οι μάννες
και βλέπουν υπερήφανα τ' αγαπητά παιδιά τους
όλα μεγάλα και μικρά να στέκομαι βροστά τους.
Μόνο μια μάννα δύστυχη, στο σπίτι της κλειζόμενη
μοιρολογάει, δέρνεται και κλαίει λυπημένη.
—Αχ το παιδί π' ανάθρεψα, τριάδα χρόνων χήρα
με πόνους και με βάσανα για τη γακή του μοίρα
μ' άλλους ήφνενε μαζί, να πάει να πολεμήσει
για τη γλυκειά πατρίδα του το αίμα του να χύσει.
Όσοι λεβέδες γύρισαν γεροί ή λαβωμένοι
τσι 'πανε πως σκοτώθηκε ο γιος σου δυστυχισμένη.
Τη νύχτα που κοιμούταν, τη νύχτα που κοιμούδα,
τη βόρτα τ'ξη εφάνηκε πως κάποιος την εχτύπα.
Αέρας θα 'ναι δυνατός, είπε, και πάλι μένει
εις την εικόνα του Χριστού βροστά γονατιζόμενη
και σα δο ψάρι που θα 'βγει εις το γιαλό σπαράζει
πιο καντερό το δάκρυ τ'ξη απ' τη φωτιά σταλάζει.
—Φάδαγμα που εφάνηκες, φωνή αγαπημένη
για να πειράξεις δύστυχη, μάννα βασανισμένη.
—Δεν είμαι φάδαγμα κακό, άνοιξε στο παιδί σου
που 'κλαιγε τόσο καιρό, μάννα μου, η ψυχή σου.
Τη βόρτα τ'ξη ανοίει τρέμοδας, θάμα Χριστού, φωνάζει
και με λαχτάρα άφραστη το γιο τ'ξη αγαλιάζει.

ιγ. ο Ερίφ αγάς

Σαββάτο βουλευθήκανε τρακόσοι γενιτσάροι
να πιάσουν τον Ερίφ αγά τ' όμορφο παλλικάρι.
Γύρω τριγύρω ζώσανε το έρημο πρεβόλι
και μέσα το γοιτάζανε με τον παλπά τη γόρη.
Σα δο βολυκοιτάζανε 'σπάσαν και 'θήκαν μέσα
επιάσα τον Ερίφ αγά, χέρια ποδάρια 'δέσα.
Καθάρισε το το αβγό, βάλε τον και πιπέρι
επιάσαν τον Ερίφ αγά στο τούτο το σεφέρι⁹⁴.
Καθάρισε το το αβγό, βάλε τον και αλάτι
επιάσαν τον Ερίφ αγά μαζί με τον αράπη.

93.—Είναι πράγματι παραλογή ή προέρχεται από τη σχολική μαθητεία του αφηγητή;

94.—Τουρκ. sefer. Στον ελληνικό χώρο συναντάται με τις σημασίες εκστρατεία, πόλεμος, ταξίδι, φιλονικία, περίοδος, εποχή, είδηση.

—Αχ και να μη δο 'ξερα, να είμαι αρματωμένος
να 'χω και τον αράπη μου να 'μαι αλλαγαριζόμενος⁹⁵.
—Ερίφ αγά, το φέσι σου πουλιέται στο παζάρι
χίλια φλουριά τ' αγόρασες, αγάς θε να το βάλει.
—Βλέπεις τα δαχτυλάκια μου τα κοδυλοσυνρμένα⁹⁶
αυτά 'ταν που τη βαίζανε τη λύρα στη δαβέρα.
Βλέπεις το μουστακάκι μου το ανεχαιδρωμένο⁹⁷
με τα κορίτσια τα έμορφα το έχω ανεθρεμμένο.

6. «Κοτσάκια»⁹⁸

α. γαμήλια

Γαβρέ μου, τη νεόνυφο να μη μας τη μαλώνεις
σα don αθό του πρεβολιού να τηνε καμαρώνεις

*

Σήκωσ', γαβρέ, το χέρι σου και κάνε το σταυρό σου
και παρακάlie το Θεό να ζει το στέφανό σου

*

Στον ήσκιο αδέτε⁹⁹ το γαβρό και βάρτε του ρολόι
γιατί 'ναι από καλή γενιά κι από μεγάλο σόι

*

Γαβρέ μου, τη γοπέλλα σου να μη δηνε μαλώνεις
μον' να την έχεις φυλαχτό και να τη γαμαρώνεις

*

Γαβρέ μου καλορρίζικε, να ζεις και να γεράσεις
και με τη νέα που 'πηρες δούλοι και δούλες να 'χεις

*

Στο παραθύρι το ψηλό γαβρός φιλεί τη νύφη
κι από τη γλύνκα τη βολλή το δάχτυλο του γλείφει

*

Βασιλικό τον είχαμε στην οικογένειά μας
τώρα σου τονε δίνουμε μ' όλη μας τη γαρδιά μας

*

Γαβρέ μου, στο κουστούμι σου πουλλάκι φτερουγίζει
και στη δεξιά σου τη μεριά γαρύφαλο μυρίζει

*

Χρυσό στεφάνι φόρεσες, γαβρέ, στη γεφαλή σου
κι εχρύσωσε απ' τσ' ευκές που βναναν οι γονείς σου

95.—Ιταλ. alla larga + καταλ. -ισμένος

96.—Ο ζωγραφισμένος με κοντύλι, ο όμορφος, ο καλλίγραμμος, ο περικαλής, ο λεπτός, ο συμμετρικός

97.—«Αναχαιδρώνω». Από παρετυμολογία προς το ρ. αναχαιτώνω = ανορθώνονται οι τρίχες του σώματός μου. Ο Ξανθουδίδης εικάζει παρετυμολογία από την όχεντρα, το μικρό ιοβόλο φίδι που σηκώνεται όταν είναι έτοιμο να επιτεθεί. Βλ. Ιστορ. Λεξικό της Ακαδημίας Αθηνών, τ. 2 (1939), στο λήμμα αναχαιτώνω, και Στ. Α. Ξανθουδίδου, Λέξεις Ερωτοκριτού, Αθηνά 26 (1914), Λεξικογραφικόν Αρχαίον τη Ν. Ελληνικής, σ. 132—4

98.—Βλ. σημ. 111, σελ. 272

99.—Πηγαίνετε τον.

Κόρη μου, ηστολίστηκες κι ήβαλες τα χρυσά σου
σήμερ' αποχωρίστηκες τα πατρογονικά σου

*

Σήμερα μαύρος ουρανός, σήμερα μαύρη μέρα
σήμερα 'ποχωρίζεται η κόρη απ' τη μητέρα

*

Σήμερα γάμος γίνεται σ' ωραίο περιβόλι
σήμερα 'ποχωρίζεται η μάννα απ' τη γόρη

*

Νύφη μου καλορρίζικη, σ' ευχόμαστε να ζήσεις
του Αβραάμ τα αγαθά όλα να τ' αποκτήσεις

*

Είσαι λουλούδι του βαξέ απ' άνθη στολισμένη
το νέο που σου δώσαμε θα ζεις ευτυχισμένη

*

Μαργαριτάρι ανοίξανε, νύφη μου, στην αυλή σου
κι ήρθαν και το μαζέψανε όλοι οι συγγενείς σου

*

Η νύφη είναι λεμονιά και ο γαμβρός λεμόνι
κουβάρος και κουβάρισσα είναι το περιβόλι

*

Σήμερα γάμος γίνεται, μεγάλο πανηγύρι
σήμερα 'ποχωρίζεται η κόρη από το γύρι

*

Νύφη μου, 'κείθε που θα πας ανώγεια και κατώγεια
τη βεθερά σου ν' αγαπάς και να 'χεις λίγα λόγια

*

Βασίλισσα την είχαμε στην οικογένειά μας
και τώρα σας τη δίνουμε με όλη τη γαρδιά μας

*

Σαν άθος τη μεγάλωσα μέσα στο περιβόλι
και στο 'δωκα να το χαρείς εις τη ζωή σου όλη

*

Χρόνια πολλά το βότιζα το γρίνο στο ποτήρι
τώρα τονε παράδωσα σε άλλο νοικοκύρη

*

Ένα τραγούδι θε να 'πω απάνω στο πεπόνι
τ' αδρόννο που γίνηκε να ζήσει χίλιοι χρόνοι

*

Ένα τραγούδι θε να 'πω απάνω στο μαχαίρι
τ' αδρόννο που έγινε στη γη δεν έχει ταίρι

*

Τ' αδρόννο που έγινε να ζήσει να γεράσει
κι ο ένας τ' αλλουνού καρδιά ποτέ να μη χαλάσει

*

Ω Παναγιά μου Δέσποινα, με το Μονογενή σου,
στ' αδρόννο που έγινε να δώκεις την ευχή σου

Ένα τραγούδι θε να 'πω απάνω στο μαχαίρι
να ζησει η νύφη κι ο γαβρός κι όλοι οι συμβεθέροι

*

Τον άτυχο το βεθερό να μη done μαλώνεις
μόνο να τονε αγαπάς και να το γαμαρώνεις

*

Η μάννα σου είναι μακριά και δε θα σ' ορμηενεί
μα έχεις αδερφή εδώ και θα σε συμβουλεύει

*

Ένα τραγούδι θε να 'πω απάνω στη δεκάρα
να ζησει νύφη και γαβρός, κονβάρος και κονβάρα

*

Κονβάρε που στεφάνωσες τα δύο κυπαρίσσια
να σ' αξιώσει ο Θεός να 'σαι και στα βαφτίσια

*

Κονβάρε μου, τραγούδησε, και ν' ακουστεί η λαλιά σου
να σου 'φχηθούμ' από καρδιάς και σένα στα δικά σου

*

Κονβάρε, άρχισε να 'πεις τραγούδια ταιριαζμένα
που άλλαξες τα στέφανα τα μαργαριταρένια

*

Τραγούδησα, τραγούδησα κι έφτασα στη φυλλάδα
ήρθε και σε κονβάρε μου η εδική σου αράδα

*

Η μέρα η σημερινή ωσά Λαβρή μου 'φάνη
που βλέπω τ' αδερφάκι μου μ' ολόλαβρο στεφάνι

*

Τράβα αμαξά την άμαξα, μη στραβοτιμονιάζεις
να πας τη νύφη στο γαβρό και δρόμο μην αλλάξεις.
Τράβα να πας νωρίς—νωρίς, προτού να σουρουπώσει
ειν' η λαχτάρα τους πολλή και η χαρά τους πόση.
Θα πας τη νύφη στο γαβρό και πρέπει να προσέχεις
μη γουραστούνε τ' άλογα γι αυτό πολύ μη άρχεις

*

Εύχομαι στο αδρόννο λουλούδια αθιζμένα
το 'να με τ' άλλο να 'ρχοδαι τα χρόνια ευτυχιζμένα

*

Ακόμα ένα θε να 'πω στη ρίζα των ελαίων
να ζησει η νύφη κι ο γαβρός κι εγώ οπού το λέω

β. ερωτικά

Ο ουρανός κι η θάλασσα, η γης κι όλα τα πάδα
μου λένε να σε αρνηθώ, μα δε ηξέρω γειάδα

*

Αν μ' αρνηθείς, πουλλάκι μου, η γης θα μελανιάσει
και το φεγάρι θα χαθεί κι ο κόσμος θα χαλάσει

Ήλιε μου, πού με παρατάς και πας να βασιλέψεις
κι εμέν' αφήνεις σκοτεινό και πας αλλού να φέξεις

*

Ήλιε μου, στο βασίλειμα σταμάτησε λιγάκι
να δώσω στην αγάπη μου ένα γαρυφαλάκι

*

Θέλω να 'πω ένα όνομα και λέω το δικό σου
και με καταλαβαίνουνε πως έχω το γαμό σου

*

Αγάπησα να'χω ζωή, μα 'γω ζωή δεν έχω
σα γλήμα με κλαδεύουνε και κλαδεμό δεν έχω

*

Κυπαρισσάκι μ' αψηλό με το γυπαρισσώνα,
όποιος σε πάρει δε γερνά ποτέ εις τον αιώνα

*

Κυπαρισσάκι μ' αψηλό με το σταυρό στη μέση,
όποιος μου 'πει να σ' αρνηθώ η γλώσσα δου να πέσει

*

Ω ουρανέ, τα σύννεφα με τι τα χρωματίζεις
σαν αγαπιούδαι δυο καρδιές, γιατί τσι ξεχωρίζεις

*

Το φεγαράκι αρώτησε και τ' άστρι να σου 'πούνε
πως τρέχουν τα ματάκια μου ότα σε θυμηθούνε

*

Σα το σβημένο κάρβουνο μαυρίζει η καρδιά μου
απ' τα πολλά μου δάκρυα κι από τα βάσανά μου

*

Οσ' άστρα έχει ο ουρανός και φύλλα το λιβάδι
τόσα καλησπερίζματα σου στέρνω κάθε βράδυ

*

Τη θάλασσα την αρμυριά θα τη χαλικοστρώσω
για να περνά η αγάπη μου, μαζί σου ν' αδαμώσω

*

Σε κυπαρίσσι ακούβησα κι είπα τα βάσανά μου
κι εκείνο εμαράθηκε από τα δάκρυά μου

*

Να 'χα δυο βέργες μάλαμα και τέσσερις ασήμι
θα σου 'κανα, κοκόνια μου, στην εκκλησιά στασίδι

Ως τρέχουνε τα σύννεφα και το γαιρώ ακολουθούνε,
τρέχουνε τα ματάκια μου ότα σου θυμηθούνε

*

Τι να τη γάνω μια καρδιά, ήθελα να 'χω κι άλλη
να σ' αγαπώ και με τσι δυο και λίγο να'ναι πάλι

*

Αγαπημένο μου πουλλί κι ωραίο μου ταιράκι,
εσύ γλεδάς και χαίρεσαι κι εγώ πίνω φαρμάκι

Στη βόρτα σου με σφάξανε κι έβγα κι εσύ και κλάψε
και πάρε από το αίμα μου και τα μαλλιά σου βάνψε

*

Νύσταξα και ακούβησα πάνω στα γόνατά σου
δε μ' άφησες να κοιμηθώ από τα κλάματά σου

*

Στη βόρτα σου εσφάξανε ένα παχύ κριάρι
και δεν επρόβαλες να 'πεις κρίμα το παλλικάρι

*

Σε τούτη 'δω τη γειτονιά ειν' ένα περιστέρι
να μη μου το ξυπνήσετε, για θα το κάνω τσίρι

*

Τρεις μαυροφόρες κάθοδαι πέρα στη γρούα βρύση
τη μια τη λένε βαβακιά την άλλη Κρύα Βρύση
την τρίτη, τη γαλύτερη, Ωραίο Κυπαρίσσι.
Ν' αγάλιαξα τη βαβακιά, να φίλαγα τη Βρύση
και να 'πεφτα να κοιμηθώ κάτω στο Κυπαρίσσι

*

Χελιδονάκι θα γενώ να κάτσω στο πλευρό σου
να σου φιλήσω την ελιά που 'χεις στο μάγουλό σου

*

Τσι θάλασσας τσι έταξα μαθήλι με το σήμα
ότα βερνά η αγάπη μου να μη σηκώνει κύμα

*

Γαρυφαλιάς γαρύφαλο γαρυφαλιάς κλωνάρι,
αν δε σε 'δω στα χέρια μου ο Χάρος να με πάρει

*

Είδα τραούδι να σου 'πω, πουλλί μου, να σ' αρέσει
που 'χεις αγελικό κορμί και δαχτυλίδι μέση

*

Σα δύραννος με τυραννάς και σα γριτής με κρίνεις
τη λευτεριά μου σου ζητώ, μα 'συ δε μου τη δίνεις

*

Χελιδονάκι θα γενώ να κάτσω στα λαιμά σου
να πάρω τα μαλάματα που έχεις αβροστά σου

*

Τι να το κάμω πως το λες πως αγαπάς εμένα
και τσι καρδιάς σου τα κλειδιά τα 'χεις αλλού δοζμένα

*

Τσι Άξος τα ψηλά βουνά, Χριστέ, χαμήλωσέ τα
να 'δω για την αγάπη μου και πάλι ψηλώσέ τα.

*

Όταν σε συλλογίζομαι αν ειμ' ορθός καθίζω
κι αν είμαι στο προσκέφαλο σα βηάρι λαχταρίζω

*

Χριστέ μου, σε παρακαλώ, κάνε μ' αυτή τη χάρη
να σηκωνόμαστε κι οι δυο από 'να μαζελάρι

Τα πάθη του Ισού Χριστού να πάθω δε σ' αρνιούμαι
εγλέζικα ¹⁰⁰ να δικαστώ, δε σου παραπονιούμαι

*

Τα πάθη του Ισού Χριστού να πάθω δε σ' αρνιούμαι
γιατ' έχουν τα ματάκια σου μαγνήτες και τραβούνε

*

Όλος ο κόσμος να 'ναι 'δω και μια ηψυχή να λείπει
μαύρος μου φαίνεται ο ουρανός και σκοτεινό το σπίτι

*

Αγελοκαμωμένη μου και λαβαδοχυτή μου,
έμορφη νια τσι μάννας σου και συδροφιά δική μου

*

Δε θέλω πια παράδεισο, ουτ' εκκλησιά ν' αγιάσω
μον' μεσ' την αγαλίτσα σου να πέσω να πλαγιάσω

*

Είσαι αθός τω γοριτσώ και τω νοικοκυράδω
και είσαι η καλύτερη μεσ' το νομό Κυκλάδω

*

Στρίψω το τσιγαράκι μου σ' τσ' αγάπης μου πηγαίνω
κι αν με ρωτήσει και κανείς λέω «φωτιά γυρεύω»

*

Ξύπνα κι ο έρωτας περνά από τη γειτονιά σου
χρυσή καρδούλα σου βαστά να δέσεις τα μαλλιά σου

*

Και αν κοιμάσαι ξύπνησε και κάτσε στο σοφά σου,
γιατί ο νέος π' αγαπάς είναι στη γειτονιά σου

*

Σήκω απάνω κι άνοιξε και πλύσου με το μόσκο ¹⁰¹
γιατί ο νέος π' αγαπάς περνοδιαβαίνει απ' όξω

*

Η μάννα σου οδα σ' έκανε ήτανε μέρα σκόλη
και σου διαβάσαν την ευκή οι δώδεκ' Αποστόλοι

*

Απ' το γαιρό που ήβλεξα, χανούμι μου, με σένα,
μέρα και νύχτα βρίσκομαι με μάτια δακρυζμένα

*

Αδίκου μου κι αγνάδια μου στεκ' η παρηγοριά μου
να τσι μιλήσω δε βορώ και καίγεται η καρδιά μου

*

Όταν σ' εγέννα η μάννα σου ο ήλιος εκατέβη
και σου 'δωσε την ομορφιά και πάλι μετανέβη

*

Αγέλοι, δώστε μου φτερά ν' αναρριχτώ σ' τσι ράχες
να περπατώ να κυνηγώ ξανθές και μαυρομμάτες

100.—Είναι γνωστότητα η ανστηρότητα των αγγλικών δικαστηρίων

101.—Το γνωστό μυρωδικό (Jurinea mollis), αλλά και οτιδήποτε έχει ευχάριστο άρωμα ή ευάρεστη γεύση (πχβλ. μοσχοκάριδο, μοσχοσάπουντο, μοσχοστάφυλο, μοσχοανθρεμμένος κ.α.).

Από τη βόρτα σου περνώ τα μάτια χαμηλώνω
το κάνω για τη γειτονιά μα 'γω σε καμαρώνω
*

Άνοιξε το παράθυρο το χρουσταλλένιο τζάμι
που 'χω δυο λόγια να σου 'πω και σφάλιξε το πάλι
*

Τι μ' ωφελούν οι άνοιξες τα δέδρα κι αν αθούνε,
αφού εσύ δε μ' αγαπάς, όλα να μαραθούνε
*

Σε αγαπώ που τρεμ' η γης και διασκορπά το χώμα
μα δρέπομαι να σου το 'πω με το δικό μου στόμα
*

Τσι τριανταφυλλιάς τα κάλλη θα σου κάμω φορεσιά
να τα βάνεις το μωρό μου να μου κάβεις τη γαρδιά
*

Σε τούτη 'δω τη γειτονιά έχω κι εγώ κι ορίζω
ένα ζγουρό βασιλικό και τον συχνοποτίζω
*

Να 'μωνα είκοσι χρονώ κι εσύ σα βον 'σαι τώρα
τον έρωτά μας το γρυφό να βγάναμε στη φόρα
*

Μεσ' το σαλόνι τσι καρδιάς έπιπλο σ' έχω βάλει
κι όποιος νομίζει πως βορεί ας έρθει να σε βγάλει
*

Απ' όλα τ' άστρα τ' ουρανού το πιο μικρό σου μοιάζει
που βγαίνει τσι βαθιές αυγές κι όλα τα σκοτεινιάζει
*

Το μαδηλάκι που 'λαβες εγώ στο 'χα σταλμένο
με δάκρυα και στεναγμούς στο είχα κερημένο
*

Με το λυχνάρι κάθομουν τη νύχτα και κεδούσα
και στο κέλλαρι με 'κλεισαν, γιατί σε αγαπούσα
*

Όλο το γόσμο γύρισα, Ανατολή και Δύση
σα δη δικιά σου ομορφιά δε έχω συναθήσει
*

Για σένα κλέφτη με 'πανε, για σένα νυχτοπάτη
για σένα μου τη δώσανε τη μαχαιριά στη βλάτη
*

Μη βάει και σε μάλωσε για μένα η μαμμά σου
να μη γξαναπεράσω πια από τη γειτονιά σου
*

Για σένα εμαράζωσα, για σένα θα πεθάνω
για σένα θα υστερηθώ το γόζμο τον απάνω
*

Οσ' άστρα έχει ο ουρανός και κάθο έχει σπαρμένο
τόσες φορές να σε φιλώ και πάλι δε χορταίνω

Βρέχει ο Θεός και βρέχομαι, χιονίζει κι όξω μένω
δυο λόγια από τα χείλη σου στέκω και περιμένω

*

Να 'μουνα στη γη βελόνα και στο χέρι σου αρρεβώνα
να 'μουνα στη γη χορτάρι και στη μέση σου ζωνάρι

*

Ο ήλιος τζάμι δε φρυπά, μόνο τη γης μαραίνει
κι οπού αγαπά μελαχροινή φίλημα δε χορταίνει

*

Σιδεροβέργινο κλουβί μου κάναν' οι γονείς μου
και μέσα με κλειδώσανε να σ' αρνηστώ, πουλλί μου.
Μα όχι σιδεροβέργινο κι όχι μαλαματένιο
ό,τι και να μου κάνουνε το ναι θα επιμένω

*

Ξαθά μαλλιά στη γεφαλή πλεμένα με τη δάξη
και κάθε τρίχα γίνεται σαΐτα να με σφάζει

*

Στο παραθύρι που 'σαι εσύ γαρυφαλιά δε βρέπει
γιατί 'σαι 'σν γαρυφαλιά κι όποια 'χει μάτια, ας βλέπει

*

Ξύπνα, δαχτυλιδόστομη, και ξύπνα και τσ' αγέλοι
γιατί εκείνος π' αγαπάς όξω 'ναι και σε θέλει

*

Χτένισε τα μαλλάκια σου και παρ' τ' αποχτενίδια
και πούλα τα στο χρυσοχό να κάμεις δαχτυλίδια

*

Ο έρωτάς σου μ' έκανε και σ' εκκλησιά δε βαίνω
ούτε 'ξομολογούμαι πια, ούτε μεταλαβαίνω

*

Ο έρωτάς σου με 'καμε σα δη δικρή φυλλάδα
που έχει απ' έξω τη θωριά και μέσα τη δικράδα

*

Αδόνια δεκατέσσερα θα στείλω στην αυλή σου
να κελαδούν κάθε πρωί να σκάσουν οι εχθροί σου

*

Οδα γυρίσω και τη 'δω την αφρανή στο δώμα,
Χριστέ, να γίνομουν νερό και να με πιει το χώμα

*

—Λεμονάκι μυρωδάτο κι από περιβόλι αφράτο
μη βολυμυρίζεις τόσο και με κάμεις και νυχτώσω.
—Κι α νυχτώσεις, παλλικάρι, στάσουν να 'ρθει το φεγάρι
να σε 'δω να σε γνωρίσω και μετά να σου μιλήσω.

γ. Θυμοσοφικά

Ο καημένος άνθρωπος πώς ειν' γαι πώς γεννιέται
σαν το δεδρί μαραίνεται και σαν αθός χαλιέται

*

Παραπονούμαι σου, Θεέ, τι άδικο που κρίνεις
αλλού μοιράζεις βάσανα κι αλλού τα πλούτη δίνεις

*

Μια μαύρη πέτρα τον γιαλού θα βάλω προσκεφάλι
ό,τι κι α βάθει το κορμί τα φταίει το κεφάλι

*

Μάννα οδα με 'κανες γιατί δε μου το είπες
πως έχει ο κόσμος βάσανα και η ζωή μου πίκρες

*

Πρέπει κανείς να σκέφτεται την ώρα του θανάτου
πως βαίνει μεσ' τη μαύρη γης και σβήνει τ' όνομά του.

*

Δε θέλω πλούτη μάταια ουτ' αγαθά που σβιούνε
θέλω καρδιές να μ' αγαπούν κι όχι να με μισούνε

*

Να ξέρανε οι λεύτερες τι ειν' οι παφρεμένες
θα πέθανε τα ρούχα τους να φεύγανε οι καμένες

*

Ο κόσμος μεσ' τα βάσανα ειν' ανεκατωμένος
ποιος εγεννήθη στο δουνιά¹⁰² να 'ν' ευχαριστημένος

*

Οι μερακλήδες τό 'χουνε να 'ν' πάδα πικραμένοι,
να 'χουν στα χείλη τη χαρά και τη γαρδιά καμένη

*

Ο Κάτω Κόσμος δε φελά γιατί δε γξημερώνει,
γιατί δε γράζουν πετεινοί, δε γελαδεί αηδόνι

*

Του γέρου τα παιγνίδια σα νερόβραστα κρομμύδια
μα του νέου τα χαδάκια μόσκος και γαρυφαλάκια

*

Στου Χάρου τσι λαβωματιές βότανα δε χωρούνε
ούτε γιατροί γιατρεύουνε ουτ' Άγιοι βοηθούνε

*

Μην αγαπήσεις ορφανή και την αλησιμονήσεις
της Νάξου τα ψηλά βουνά τρελλά θε να γυρίσεις

*

Ηρώτησα και μου' πανε η αγάπη πόνος είναι
μα 'γω που την εγεύτηκα φόβος και τρόμος είναι

*

Πολλές φορές και η καρδιά σα δο γυαλί ραϊζει
μα 'ναι κρυφή, δε φαίνεται, κανείς δε δη γνωρίζει

102.—Τουρκ. *dünya* = ο κόσμος.

Μη θαρρουντεῖς το φίλο σου να 'πεις το μυστικό σου
φίλος στο φίλο θα το 'πει κι είναι κακό δικό σου

*

Σα δο μαγανοπήαδο τουτ' η ζωή ταιριάζει
οσα γεμίζει ένας κουβάς, άλλος κουβάς αδειάζει

*

Γλεδάτε τηνε τη ζωή, γιατί περνά και σβήνει
κι απ' όλοι πουν 'μαστενε 'δω καέννας δε θα μείνει

*

Θεέ μεγαλοδύναμε, κάτι θα σ' αρωτήσω
τα νειάτα αφού μας έδωκες γιατί τα παίρνεις πίσω

*

Παραπονιέμαι τον Θεού γιατί δε γρίνει δίκια
μόνο με παραπέταξε σα δου γιαλού τα φύκια

*

Αφού υπάρχει θάνατος και το κορμί θα λειώσει
είδα να γάμω τη ζωή κι ας είναι κι άλλη δόση

*

Η παφρειά, κοπέλλα μου, δε θέλει παρακάλια
έχει κι αλλού πορτοκαλιές που κάνουν πορτοκάλια

*

Χαίρου, καμένε άθρωπε, χαίρου, για θα γεράσεις
τα νειάτα δε πουλιούδαινε να τα ξαναγοράσεις

*

Φίλοι πια δεν υπάρχουνε να σ' αγαπούν με πόνο
αν σ' αγαπάει και κανείς για το συμφέρο μόνο

Όποιος δεν είναι μερακλής πρέπει του να πεθάνει
γιατί σε τούτο το δουνιά τζάβα¹⁰³, το γόσμο πιάνει

*

Ω καημένε άθρωπε, πώς ζεις και πώς γεννιέσαι
σα βύργος θεμελιώνεσαι και σα νερό χαλιέσαι!

*

Σταλαγματιά σταλαγματιά το μάρμαρο τρυπιέται
κι η αγάπη που δε βαίρνεται δε γάνει ν' αγαπιέται

*

Τι να τα κάνεις τα λεφτά και τσι πολλοί παράδες
αφού θα 'ρθουνε στη βόρτα μας μια μέρα οι παππάδες.

δ. ξενιτειάς

Ο ξένος μεσ' τη γξενιτιά σα δο πουλλί γνωρίζει
σα δο βασιλικό αθεί, μα πάλι δε μυρίζει

Ξενιτεμένο μου πουλλί κι ωραίο μου γεράκι,
η ξενιτειά σε χαίρεται κι εγώ πίνω φαρμάκι

*

Στα ξένα όπου βρίσκομαι κλαίω κι αναστενάζω
ξεσπιέμαι ¹⁰⁴ μεσ' τον ύπνο μου κι «αγάπη μου» φωνάζω

*

Πού να 'βρω εγώ χρυσάλογο με διαμαδένια σέλλα
να σου τη στείλω, βέη μου, να 'ρθεις από τα ξένα

*

Ανάθεμά σε Αμερική με τα δολλάρια σου
που πήρες την αγάπη μου παδοτινά κοδά σου

*

Τη θάλασσα την αρμυριά θα τηνε σανιδώσω
να πάρω σιδερόδρομο, να 'ρθω να σ' αδαμώσω

*

Έλα, πουλλί μου, μην αργείς μη γάνεις κι άλλο μήνα
γιατί θε να 'ρθεις να με 'βρεις σ' αραχνιασμένο μνήμα.

ε. ανθρωπίνου πόνου

Βασανισμένο μου κορμί, τυραγνισμένο σώμα,
πώς θα σε φάει μαύρη γης τ' αραχνιασμένο χώμα

*

Ακουβιζμένος βρίσκομαι σε κύματ' αφρισμένα
κι αν δεν αλλάξουν οι καιροί, αλλοίμονο σε μένα

*

Εγώ 'μαι 'κείνο το πουλλί το παραπονεμένο
που 'χτισα τη φωλίτσα μου σε δέδρι μαραμένο

*

Τα βάσανά μου ειν' βολλά, σα δου βουνού το χιόνι
ώσπου να λειώσει το παλιό το νέο το πλακώνει

*

Υπομονή, υπομονή, ως πότε να υπομένω
για 'δέστε η υπομονή πως μ' έχει καμωμένο

*

Συννεφιασμένε ουρανέ, που μοιάζεις τσι καρδιάς μου,
ριξ' ένα σύννεφο νερό, να ζβήσεις τη φωτιά μου

*

Ως πότε, καμένη μάννα, θα πλερώνεις, τζερεμέ¹⁰⁵
περικόλει να πεθάνω να γλιτώσεις από 'με

*

104.—Κυριολεκτείται επί των ζώων, τα οποία από το φόβο για κάτι που ξαφνικά παρουσιάσθηκε εμπρός τους κάνουν απότομες κινήσεις, με αποτέλεσμα πολλές φορές να ρίχνουν στη γη τους αναβήτες. Εδώ, επί ανθρώπων, εγείρομαι από τον ύπνο μου κατατρομαγμένος. Βλ. Γ. Χατζηδάκι, Μεσοαιωνικά..., 1, σ. 127 και Κοραή Άτακτα 1, σ. 167

105.—Άδικο φόρο, πρόστιμο (τουρκ. cereme /cerime).

Ως τότε θα 'ν' δα μάτια μου τσι γειτονιάς αυλάκι
το 'να να τρέχει το νερό και τ' άλλο το φαρμάκι
*

Στον ουρανό θε ν' ανεβώ, ψηλά στα σύννεφα να κάτσω
να πιάσω πέννα και χαρτί τα πάθη μου να γράψω
*

Ω καημένη μου καρδιά, βαθιά που 'χεις το δόνο
μα δεν ηξέρει κάθε εις με τι μαράζει λειώνω
*

Ω καημένη μου καρδιά, βαθιά που 'ν' η πληγή σου
στο Γάτω Κόζμο ακούομαι οι αναστεναγμοί σου
*

Όλος ο κόσμος χαίρεται και αθεί και λουλουδίζει
μα μένα η καρδούλα μου σα γάρβουννο μαντρίζει
*

Κρυφό τον έχω το γαμό κι αγιάτρευτο το δόνο
και λίγο—λίγο φθείρομαι σα δο κερί και λειώνω
*

Σα γλείσουνε μάτια μου και σκεπαστού με χώμα
τότε θα πάψουν οι καμοί απ' το δικό μου σώμα
*

Τα βάσανά μου ειν' βολλά, σα δου γιαλού την άμμο
μ' αφού μου τα 'στειλε ο Θεός είδα βορώ να κάμω;
*

Όλα του κόσμου τα νερά ποτάμι να γενούνε
τη φλόγα στη γαρδιά να σβήσουν δε βορούνε
*

Αλλοίμονο, δε βρίσκεται στη Ρούμελη βοτάνι
κι ένας βασιλικός γιατρός το δόνο μου να γιάνει
*

Θε μου, τα τόσα βάσανα τι τα 'στελνες σε μένα
δεν τα 'στελνες εις τα βουνά π' αδέχουν τα καημένα;
*

Τα παλαιά μου βάσανα περάσανε και πάνε
τα τωρινά γενήκανε φίδια για να με φάνε
*

Όταν αναστενάζω 'γω, τρεις ποταμοί κινούνε
τα δέφρα ξεριζώνομαι και τα βουνά γρεμούνε
*

Αναστενάζω, δε μ' ακούς, κλαίω, δε με λυπάσαι,
μα 'συ δεν είσαι Χριστιανή, ούτε Θεό φοβάσαι
*

Το δόνο μου θα στον ειπώ την ώρα που θα φτάσει
ο Χάρος μεσ' την γλίνη μου για να μ' αποκουράσει
*

Δεν είναι 'δω κοδά 'κκλησιά να κατοικεί ο Χάρος
να πάρει το κορμάκι μου να μη μου δίνει βάρος
*

Κάλλιο 'χα να μη σ' έβλεπα απ' την αρχή, πουλλί μου,
παρά που σε 'δα κι ήβαλα βάσανα στο κορμί μου

*
 Ανάθεμά δη τη στιγμή κι ανάθεμα στην ώρα
 που σε 'δανε τα μάτια μου και τι θα γίνω τώρα

*
 Πρέπει μου για να σκοτωθώ, στη θάλασσα να πέσω
 όλος ο κόσμος μ' αγαπά και σένα δεν αρέσω

*
 Ανάθεμα κι αν δε βονώ κι αν δεν αναστενάζω
 κι αν δε μ' αγγίζει τη καρδιά ο πόνος και σπαράζω

*
 Πληγές είχα και γιάνανε και τωρ' ανοίξαν άλλες
 από τσι πρώτες πιο πολλές κι ακόμα πιο μεγάλες

*
 Απ' οδαν εγενήθηκα, αμαρτωλή του κόσμου
 και πορπατώ και χάνεται ο ήλιος από 'ξρος μου

*
 Όλος ο κόσμος χαίρεται μα 'γω 'μαι λυπημένη
 γιατί ειν' η μάννα μου σκληρή και μ' έχει μαζωμένη

*
 Τίνος να 'πω το βόνο μου και το παράπονό μου
 και ποιος να χύσει δάκρυα στον αναστεναγμό μου

*
 Αναστενάζω θλιβερά και κλαίω λυπημένα
 και λέω πως εχάθηκε ο κόσμος πια για μένα

*
 Πόσες φορές τα δάκρυα πνίγουνε τη φωνή μου
 και πόσες άλλες τη καρδιά οι αναστεναγμοί μου

*
 Ποιος πληγωμένος έγιανε να 'χω κι εγώ ελπίδα
 που ρίζωσε ο πόνος μου μεσ' της καρδιάς τα φύλλα

*
 Τα δάκρυα μου σα φωτιά κυλούν στα μάγουλά μου
 και τρέχουνε στο στήθος μου και καίνε τη καρδιά μου

*
 Όποιος βρεθεί στο βόνο μου να με παρηγορήσει
 χάρη θε να του το χρωστώ σε όλη μου τη ζωή

*
 Ως τότε αχ κι ως τότε ωχ κι ως τότε κασαβέτι¹⁰⁶
 κι ως τότε θα με τυραννά το εδικό σου δέρτι

*
 Μεσ' τη καρδιά μου ρίζανε ένα γλαδί του βάτου
 και μου 'δωκε λαβωματιές και πόνοι του θανάτου

*
 Πάρε, γιατρέ, τα γιατρικά και άμε στη δουλειά σου
 το βόνο που 'χω στη καρδιά δε γράφουν τα χαρτιά σου

*
 Αδόνι του περιβολιού, για δε λαλείς καθάρια
 που καίγεις του παλλικαριού τα δόλια φυλλοκαρδία

*
 Μεσ' τη καρδιά μου ρίζωσε ένα γλαδί του βάτου
 και μου 'δωσε λαβωματιές το βόλι του θανάτου.

στ. χωρισμού

Λησμόνησέ μ' ολότελα, μην έχεις πια ελπίδες
και 'πε πως δε με γνώρισες, ούτε ποτέ με είδες

Ανάθεμά δη τη στιγμή κι ανάθεμα την ώρα
που σε 'δανε τα μάτια μου κι είδα θα γίνω τώρα

Σαν ήτονε να μ' αρνησθείς, γιατί να μ' αγαπήσεις
γιατί ν' ανάψεις τη φωτιά κι έπειτα να τη σβήσεις

Τ' αναστεναγματάκια μου χαλάλι δε στα κάνω
φίδια να γίνουν να σε φαν' στο Γόσμο τον Απάνω

Καρδιά μου απαρηγόρητη, μόνη παρηγορήσου
κι άλλες πολλές το πάθανε, δεν είσαι μοναχή σου

Μ' αρνήστηκες που ν' αρνησθείς τη μάννα που σε 'γένε
το γάλα που σε βύζαξε να το ξεράσεις αίμα

Και τσι ματιές που ρίχναμε απ' το παραθυράκι
θυμήσουν την αγάπη μας και δάκρυσε λιγάκι

Οσ' άστρα έχει ο ουρανός τόσα παιδιά να κάνεις
τόσες φορές να παρρευτείς και χήρα να πεθάνεις

Βαρύτερα απ' τα σίδερα είναι τα μαύρα ρούχα
γιατί τα φόρεσα κι εγώ για μιαν αγάπη που 'χα

Δε θέλω πια να μου μιλάς, να λες και τ' όνομά μου
γιατί δεν έκανες ποτέ και 'συ το θέλημά μου

Θέλω να γίνεις φθισικιά¹⁰⁷, μα όχι να πεθάνεις
για να περνά κάθε πρωί να σ' αρωτώ τι κάνεις

Όλα μου κι αν τα ξέχασες, θυμήσου μου μιας ώρας
που σου 'λεγα θα μ' αρνησθείς και 'συ με παρηγόρας

Αναστενάζω λυπηρά και κλαίω λυπημένα
γιατί με την αγάπη μου τα έχω χαλαζμένα

Αγάπη είχα κι ήχασα απ' την ανεμελιά μου
τώρα περνά και τη θωρώ και καίγεται η καρδιά μου

Ω ουρανέ, που 'σαι ψηλά κατέβα κάνε κρίση
πέδε χρονώ αγαπητικιά γυρεύγει να μ' αφήσει

Μια φορά 'μουντα άγελος, τωρ' αελίζουν άλλοι
στη βρύση που 'πινα νερό σκύβουν και πίνουν άλλοι

Πάρε το δαχτυλίδι μου κι έχε το για σημάδι
κι αν δε βαρθούμενε εδώ, παιρνιόμαστε στον Άδη

Παρηγοριά το 'χα κι αυτό το συναπάδημά σου
τώρα μου το 'κουφες κι αυτό που να καεί η καρδιά σου

Αναστενάξω, βγαίνει αχνός και μέσα δέρνει ο πόνος
κι ο που μας εξεχώρισε να μη τον έβρει χρόνος

Σ' αγάπησα ειλικρινά και σ' αγαπώ τιμίως
και μέσα στη γαρδούλα μου θα στέχεις αιωνίως

Μ' αρνήθηκες, και 'συ θαρρείς πως θε να κιτρινίσω
κόκκινο μήλο ^α θα γενώ για να σε διαολίσω

Δίχως να κάνω τίποτα και δίχως να σου φταίξω
έκλεισες τη γαρδούλα σου και μ' άφηκες απ' έξω

Αγάπη που την έχαμε ένα γαιρό τα δυο μας
όποιος μας εξεχώρισε να πάρει το γαμό μας

Σ' αγάπησα και νόμισα πως θα βρω τη χαρά μου
μα 'συ μου τον μεγάλωσες το βόνο στη γαρδιά μου

Από 'δο τα χαλάσαμε δε είδα πια τη γεια μου
δεν ετραούδησα κι εγώ ποτέ με τη γαρδιά μου

Φεύγεις και πού με παρατάς, φεύγεις και πού μ' αφήνεις
κρύο νεράκι θα γενώ στο δρόμο να με πίνεις

Μ' αρνήστηκες που ν' αρνηθείς το φως των εματιών σου
να λαχταράς για να με 'δεις κι εγώ να στέκω 'θρος σου

Μ' αρνήστηκες αγάπη μου, μα θα το μετανιώσεις
σε άλλα χέρια θα με 'δεις και σα γερί θα λειώσεις.

ζ. του Χάρου

Ο Κάτω Κόσμος να 'τανε γλυκός σα don Απάνω
δε θα με ένοιαζε ποτέ πως ήθελα πεθάνω

Χάρε που παίρνεις τσι ψυχές, πάρε και τη δική μου
να πάφουνε τα βάσανα κι οι αναστεναγμοί μου

Ήθελα 'γω να πέθαινα κι ο Χάρος να κοιμάται
και πάλι ν' αναστήνομον, να 'δω ποιος με λυπάται

Θεέ που 'σαι αψηλά, στείλε το Χάρο κάτω
να πάρει το κορμάκι μου γιατί βαρέθηκά το

η. «προσωπικά»¹⁰⁹

Κοκλόνη¹¹⁰ και θαλασσινέ, που επούλιες παλαμύδες
το προξενιό που έκαμες δεν έχει πια ελπίδες

Το παδελόνι που φορείς είναι από τσι πήχες
να γίνει η διανομή μανία που την είχες

βροστά πααίνει ο μυλωνάς και πίσω ο πετροκόπος
που πελεκά τα μάρμαρα και δε δο βιάνει κόπος

Γέρο—Βρεττέ με τ' όνομα, και τα πολλά λιβάδια
σήμερα μας εγέμωσες σκιζμένα πενηδάρια

Βάλε το κατοστάρικο μεσ' το πορτοφολάκι
εμείς θε να σου παίζουμε με το δεκαρικήκι

Γεια σου βρε Κώτσο μερακλή, μ' όλα τα μερακλίκια
που κάνεις μηχανές καλές τσιπίδες και καζίκια

Έχεις μηχανικό βαβά που τον ζηλεύουν όλοι
στη Γερμανία 'οπούδασε είναι κι από τη βόλη

Ποτέ μου τέτοιο χορευτή δεν είδα στον αιώνα
να 'χει καινούργιο το βρακί, παλιά τη βρακοζώνα

Απόψε ήταν τυχερό να κοιμηθούμε στ' άχερο
και μεσ' τον ύπνο το γλυκό ήπιασα κι ένα βοδικό

Τσι Μαριγώς τσι έψηνε κακάο στο φλυτζάνι
τσι Μαργαρίτας τσι 'λεε να πάει για τσι γαδάροι

Μωρή σαρδέλλα βρωμερή, δούα ξεδεριζμένη,
τον πρώτου σου αξάδερφον ρίμα 'βγαλες καμένη;

Το Μαϊτό εβάλανε μέσα στη βαρεδρία¹¹¹
κι εβγαίνανε οι ποδικοί κι ελέανε αδιά¹¹²

109.—Με τον όρο αυτό χαρακτηρίζω τα «κοτσάκια» εκείνα που δημιουργήθηκαν για κάποιο συγκεκριμένο πρόσωπο, με σκοπό τον έπαινο ή τον δημόσιο φρόγο του. Πολλά απ' αυτά είναι δημιουργήματα του Μπελιώτη, του λαϊκού οργανοπαίκτη και στιχουργού (καταγόταν από την Αλείρανθο της Νάξου) που επί πολλά έτη συνέδεσε τη ζωή του με τα γλέντια των Γλιναδιωτών. Δεν υπήρχε πανηγύρι στο χωριό που να μην αυτοσχεδιάσει «κοτσάκι» για τους χορευτές και την παρέα τους, περιπαικτικό ή επαινετικό. Αν διαβάσει κανείς με «προσοχή» τα "προσωπικά" στιχάκια, ευκόλως θα αντιληφθεί ποια είναι δικιά του δημιουργήματα. Η στιχουργική του ικανότητα ήταν αξιοθαύμαστη. Όλα σχεδόν αυτά τα «κοτσάκια» του αγαστήθηκαν από το χωριό (που σχεδόν τα οικειοποιήθηκε), και ο κόσμος του τα ενθυμείται με αγάπη μέχρι και σήμερα.

110.—Αποδιδόταν γλευσαστικώς (και ως «κοκλόνα») σε κάθε άβουλο, ανόητο άνδρα. Στην Κασσιόπη Κερκίρας (χ/φο 807, σ. 151), στην Μήλο (χ/φο 1060, σ. 205), στον Παξούς (χ/φο 830, σ. 39), στη Σύμη (χ/φο 1104, σ. 138, όλα του Ι.Α.Ν.Ε.) κόκλανος (μεγεθυντικό κοκλάνα) είναι είδος μεγάλου κεφάλου. Στην παραπομπή από τη Σύμη αναφέρεται ακόμη ότι εκεί η λέξη κόκλανος έχει και μεταφορική έννοια: το άβουλο, ανόητο σν.

111.—Τον διόρισαν δηλ. πάρεδρο

112.—Αντίθετα.

Θεός 'σχωρέσ' τονε το γέρο—μακαρίτη
γιατί δε δον 'μεινε ούτε φτερό στη γοίτη¹¹³

*

Δώσε μου το λαούτο μου ένα σκοπό να κάμω
γιατί γυναίκα σήμερα το γόζμο τονε χάνω.

Κουνούπι τονε τζίβησε δηλητηριαζόμενο
ήταν του Χάρου το σπαθί τ' αναθεματιζόμενο¹¹⁴

*

Δεν ειν' γαράβια στο γιαλό, δεν ειν' βαννιά απλωμένα
δεν ειν' γαμμιά στη γειτονιά να μ' αγαπά και μένα;

*

Να 'χα μ...νί να γάμ...μου κι ας ήταν κονιδάτο
κι εγώ το ξεκονίδιζα μ' ένα γλαδάκι βάτο

*

Παππαδοπούλα του παππά, αγάπα με κι εμένα
γιατί θα κάμω το β'ππά δίχως μαλλιά και γένεια (ή: να ψάλει πικραμένα)

*

Το πανηγύρι του Χριστού θα το θυμάμαι χρόνια
κι εμείς θα καζαδίσομε αλλά και τα γαρσόνια

*

Απόψε μου χορεύουνε όλοι οι πιτσιρίκοι
μα δόξα να 'χει ο Θεός, θα βγάλουμε το νοίκι

*

Γεια σου Νικόλα μερακλή, καπνίζεις και τσιγάρο
χόρεψε, διασκέδασε και μη φοβάσαι Χάρο

*

Πολλοί τηνε ζητήσανε τη Γαλλιόπη, Γιάννη,
μα 'σένα προτίμησε να βάλετε στεφάνι
Ο Γιάννης τρώει τα λεφτά, μα ξέρει και τα βγάνει
και κάποια μέρα θα βρεθεί με συρμαγιά¹¹⁵ μενάλη
Έλα και στην Απείραθο, κι άφησε το Λιβάδι
π' ανοίει η Κοινότητα ένα βαθύ πηάδι
Ο Γιάννης είναι μερακλής και στη δουλειά φωστήρας
και παίρνει μεροκάματο το ήμισυ τσι λίρας

*

Αγάπησα ένα με ζωή, μα δε μον τονε δίνουν
μου δίνουν ένα με πολλά, τα μάτια μου δε γλείνουν

*

Αν έχετε και τα πολλά, εγώ δε σας σε θέλω
κάλλιο να πάρω το φτωχό, να ξήσω όπως θέλω

*

Αν έχετε και τα πολλά, πάλι πολλά ζητάτε
κι αν πάρετε και τη φτωχειά, θα τη χτυπομουράτε¹¹⁶

*

Ο Μίχαλος παδρεύεται με όλη δον τη χάρη
παίρνει τη νέα του χωριού και του Μαγιού τα κάλλη

*

113.—Δεν του άφησαν ούτε φτερό κόττας στο κοτέτσι

114.—Ήταν το τραγούδι κάποιου οργανοπαίκτη από την Κόρωνο, του Μαγγιώρου, που πέθανε από
δήγμα δηλητηριασμένου κοινωνιολογικού

115.—Τουρκ. sermaye=χρηματικό κεφάλαιο, πλούτι

116.—Το πικρό παράπονο μιας Γλιναδιώτισσας που την πάντρεψαν με κάποιον που δεν αγαπούσε....

Ο Μίχαλος μας έφυγε από τη γειτονιά μας
δε βήγε όμως μακριά, μα κοδοσούλλαβά ¹¹⁷ μας

*

Σου πιάνουνε ¹¹⁸ τα κατσαρά μαλλιά και η στραβή χωρίστρα
μόλις τώρα το 'μαθα πως είσαι και τραουντίστρα

*

Αγαπώ ένα μωρό που σα δο θεωρώ
το γόσμο χάνω και στ' άστρα φτάνω.
Στο όνομα Μαρία, στη χάρη Παναγία.
Τη βονώ και τη λατρεύω γειάδα μοιάζει των αγέλω
Έχει κορμί κυπαρισσένιο, πρόσωπο παραδεισένιο
αποκλείεται να ζήσω, χωρίς να σε φιλήσω

*

Σήκως απάνω κι άνοιξε, βάρβα Μαρωνιτάκι
άλλος κανείς δεν είναι 'δω εγώ και το Ρουσσάκι ¹¹⁹

*

Σήκω απάνω κι άνοιξε, Φώτα και Μιχάλη
δυο πάνε για χέσιμο, μα θα ξανάρθουν βάλλι.

θ. στρατιωτικού βίου ¹²⁰

Σα βεθάνω μεσ' τη μάχη, στου πολέμου τη φωτιά
θάψετέ με φαδαράκια, πρώτου λόχου τα παιδιά
Βάλετέ μου για σημάδι ένα βέτρινο σταυρό
ο σταυρός να γραφ' απάνω ή τη βίστη ή το λοχαγό

*

Έλληνες, τι καρτεράτε και δε γάνετε φτερά
να πετάξετε να πάτε μέσα στην Αγιά—Σοφιά.
Τσι Αγιάς—Σοφιάς οι πόρτες δεν ανοίγουν με κλειδιά
μον' ανοίγουν με λεβέδες και μ' ελληνικά σπαθιά

*

Θέλουμ' Ελλάδα αρκετή, μας λείπει κι άλλη ακόμα
εβρός κι η Λευτεριά θα 'ρθει στο σκλαβωμένο χόμα

*

Ειν' η Ελλάδα μας πλατειά, πλατειά και δοξαζμένη
μα η Λευτεριά είναι πουλλί που στο κλουβί δε βαίνει

*

Μάννα, η πατρίς με θέλει, η πατρίδα με ζητά
να πάω να πολεμήσω για την ελευτεριά

*

117.—Πλησίον μας

118.—Σου πάνε

119.—Το παρωνύμιο του μακαρίτη Μανόλη Σέργγη - Μανολακάκη

120.—Πιστεύω ότι αποδίδουν (έτσι και κατ' ολίγον) το ιδεολογικό κλίμα και τα οράματα που κυριαρχούσαν στον ελληνικό στρατό καθ' όλον τον παρόντα αιώνα, με προεξάρχον τη «Μεγάλη Ιδέα», πριν τουλάχιστον την καταστροφή στη Μικρά Ασία.

Ουστ, ουστ, όξω Βουργαριά
Σόφια, Φιλίππουπολη θα γίνουν ελληνικά

*

Στρατιώτες περνούνε στο δρόμο
δουφέκι κρατούνε στον ώμο
και ξίφος φορούν στο πλευρό.
Ο γέρος τους βλέπει και κλαίει
θαρρεί πως κι αυτός στη γραμμή
τ' ανήλικ' αγόρια ζηλεύγει
φαδάρος κι αυτός να γενεί

*

Εβρός ελληνικά παιδιά, κι εβάτε στην αράδα
εβρός για την ελευτεριά, εβρός για την Ελλάδα
εβρός, μαρς, εν - δυο!

*

Διαταγή εδόθηκε στις δεκαεφτά Μαΐου
να παρελάσει ο στρατός το Σκρά να καταλάβει,
γιατί το εμολύνανε οι Γερμανοβουλγάροι.
Κι οι Βούλγαροι κι οι Γερμανοί τραβούσαν τα μαλλιά τους
σαν είδανε τους Έλληνες στα χαρακώματά τους.
Αλλάχ ! ¹²¹, φωνάζουν τα σκυλιά, τα όπλα κατεβάζουν
και με τα χέρια αψηλά «δε φταίμε 'μεις» φωνάζουν.

ι. πολιτικές «ρίμες»

Ο Πρωτοπαπαδάκης μας, ο Γούναρης κι ο Στράτος
από δο τσι σκοτώσανε εφτώχανε (εχάθηκε) το κράτος ¹²²

*

Όλοι να το βψηφίσουμε το γιο του φονεμένου ¹²³
γιατί τη γαταδίκη δου πολλοί τη βεριμένου

*

Όλοι οι Βενιζελικοί στη βάνεργο ¹²⁴ να πάνε
πο 'χει φοράδες κι άχερα να κάτσουνε να φάνε

*

Εμείς θε να ψηφίσουμε το Νίκο του Δημάρχου ¹²⁵
να βγάλουμ' από τη Βουλή το γλέφτη τσ' Απειράθου ¹²⁶

*

Στο βύργο (Πύργο) ειν' ο ριματζής, στο Δέχτη το φανάρι
κι οι εφημερίδες βγαίνουνε όξω στον Καφαδάρη ¹²⁷

*

Κρίμα στο στεφανάκι σας και το δεκαπεδάρι
του ννί σάς σε κρεμάσανε ¹²⁸ να κάνετε ζευγάρι

121.—Παράδοξος ομολογούμενος συσχετισμός

122.—Για τα τραγικά γεγονότα της «Δίκης των Εξ». Ο Πέτρος Πρωτοπαπαδάκης καταγόταν από την Απείρανθο της Νάξου

123.—Τον Αριστείδη Πρωτοπαπαδάκη, γιο του Πέτρου

124.—Εννοεί μάλλον την Πάνορμο της Μ. Ασίας

125.—Τον Ν. Πρωτονοτάριο, βενιζελικό υποψήφιο

126.—Τον Αρ. Πρωτοπαπαδάκη

127.—Ειπωθήκε από κάποια «δεξιά» σε «κεντρώο»

128.—Ένας ακόμη τρόπος λουιδωρίας των ηττηθέντων σε εκλογές.

Βουργάρα, μη δικραίνεσαι κι αν ήχασε το κόμμα
μα σένα ειν' το κόμμα σου οι λυές και η τσιπίδα.
Τώρα που ήρθε ο καιρός θα σε περάσει κι ο Κουφός,
δε έχεις πια ελπίδα ¹²⁹

Βρε Κώτσο αφιλότιμε, χιλιοκαταραμένε,
το κόμμα σου κι αν έχασε να μη μιλείς, καμένε.
Ως και του Γιάννη τσ' Άμμοσης μέσα στην εκκλησία
επής και επρόσβαλες, βρε Κώτσο, παρουσία

Ο Γιάννης μας εφώναζε «ζήτω του Παπαδάκη»
κι η μάννα του εφώναζε «θα 'φας, γιε μου, ραβδάκι!».

ια. διάφορα

Τραγουδύησε τραγουδιστή, ν' ακούσω τη λαλιά σου
να πεταχτώ σα βέρδικα μέσα στην αγκαλιά σου

Ο ήλιος εβασίλεψε, χαίρομαι οι αργάτες
κι ο κύρης κι η κερά τρώουνται σα τζι γάτες

Από τον Άι—Σίδερο ¹³⁰ ως τη Φανερωμένη ¹³¹
έχασα τη γυναίκα μου με μια βουρλιά δεμένη.
Κι άμα δη βρεις, να τη χαρείς και τη βουρλιά να φέρεις
σιγά—σιγά να τη κεδάς, γιατί 'ναι γαστρωμένη...

Έλα Χριστέ στο στόμα μου και Παναγιά στα χείλη
να τραουδήσω όμορφα να ψυχαθούν οι φίλοι

Ανάθεμα τη δίχη σου κι όχι την εδική μου
που δε σε πάδρευαν μικρή, να 'σαι τώρα δική μου

Τη δύχη μου την έρριξα σ' ένα βαθύ πηγάδι
κι εκεί θα βασανίζομαι μέχρι να 'βω στον Άδη

Ποιο ειν' τ' αηδόνι που λαλεί στη βέρα πρασινάδα
και λέει τα τραγούδια του με τόση νοστιμάδα

Αλλοίμονο που πάτησα σε πλάκα ραϊζμένη
και θα περνώ παδοτινά ζωή βασανιζμένη

Βασιλικό εφύτρεψα και βγήκε ματζουράνα
γιατί θα κάνω πεθερά την εδική σου μάννα

Σ' τσι σκάλες π' ανεβαίνεις και στα σκαλώματα
όλο στο νου σου βάνεις τα στεφανώματα

129.—Νομίζω ότι ειπώθηκε για τη θεία μου (θεία του πατέρα μου), την Καλλιόπη Δρη - Καλλιόπαρα, που έκοβε λυγαριές και ήταν και «κουρεφτρα» προβάτων. Αναφέρω το όνομά της μόνον επειδή ήταν συγγενής μου, και δεν φοβόμαι πιθανές αντιδράσεις. Σημειώτεον ότι γνωρίζω όλα τα πρόσωπα για τα οποία ειπώθηκαν οι ρίμες, αλλά για τον λόγο που προανέφερα, τα αποσιώπω....

130.—Βλ. σημ. 157, σελ. 478

131.—Ονομαστό μοναστήρι της Νάξου, στα σύνορα μεταξύ Κυμιακής, Κυνιδάρου και Εγγαρών. Βλ. Ν. Κεφαλληνιάδη, Οι εκκλησίες της Νάξου και οι θρύλοι των, τ. Α' ό.π., σ. 164 κ.ε.

—Πέρασα από 'να ρέμα, με πήρε ο ποταμός
βγάλτα τα μαύρα, βγάλτα, και θα με φάει ο καμός.

—Τα μαύρα δε δα βγάνω, γιατί μου μοιάζουνε
είμαι κοδούλα και νοστιμούλα και μου ταιριάζουνε

*

—Με πάδρεψε η μάνα μου και μου 'δωκε ένα γέρο
και πώς να τον ξεφορτωθώ, μήτε κι εγώ δε γξέρω
—Μάνα, ο γέρος εξετάζει πού 'ν' τ' αλεύρι, πού 'ν' το γάζι
Τον χιλιαναθεμένου ο γιος και πως δεν ήρχονταν πιο νιος
μον' ήρθε με ψαρά μαλλιά, θέλει γυναίκα να 'ναι νια

*

Μια παδρεμένη με παιδί θα κάνω φιλενάδα
για να χαδεύω το παιδί και να φιλώ τη μάνα

*

Από μικρή σ' αγάπησα, μεγάλη δε σε πήρα
έχει ο Θεός κι η Παναγιά πα να σε πάρω χήρα

*

Είδα 'ρθανε και σου 'πανε από τη γειτονιά μου
κι ήκατσες και τα πίστεψες κι εσύ παρηγοριά μου

*

Σήκωσ απάνω πέρδικα, κι άνοιξε τα φτερά σου
και ξύπνησε τον αητό που 'χεις στην αγκαλιά σου

*

Τι κακό που 'ναι κι ευτό και πυρωμένη λόχη
κι οι δυο να λέμενε το «ναι» και οι γονείς μας «όχι»

*

Να μη θαρρείς πως σ' αγαπώ και κάνεις τόσο νάξι
να μη χαρώ τα μάτια μου ο νους μου αν σε βάζει

*

Να πας να 'πεις στη μάνα σου να κάνει κι άλλη γέννα
να κάψει κι αλλονού καρδιά, σα βου 'καψε κι εμένα

*

Κρυφή 'ταν η αγάπη μας, σα σπόροι στο πεπόνι
και μας τη φανερώσανε οι άπονοι γειτόνοι

*

Κόψε το τριαντάφυλλο και μέτρησε τα φύλλα
και μέτρησε και το γαιρό που με παιδεύεις, σκύλα

*

Αν βαδρευτείς, παδρεύομαι, κι αν μείνεις έτσι, μένω
κι αν βας και για καλόγερος κι εγώ καλογερεύγω

*

Η μάνα σου μου μήνυσε πως δε με θέλει νύφη
μα 'γω το γιο τ'ξη αγαπώ, κι η πεθερά ας μου λείπει

*

Ανάθεμα τη μάνα σου τη σκύλα, τη βαβέσα
που δε μ' αφήνει να σε 'δω μόνο σε κλείνει μέσα

*

Ανάθεμα τη μάνα σου γριά τη ζαρωμένη
που δε μ' αφήνει να σε 'δω μια ώρα στολιζιμένη

Ήθελα να 'μαι όμορφος, να 'μαι και παλληκάρι
τραγουδιστής και χορευτής δε ήθελ' άλλη χάρη

—Δώστε του να πάει να 'ρθει του γαδάρου του κλινάφτη
 —Τ' αβροστινού του πρέπει σανός τον δεύτερου κριθάρι
 τον τρίτον και τον τέταρτον ένα γαλό σομάρι¹³².

7. Δημοτικά της ξενιτειάς

Παρηγοριά 'χει ο θάνατος και λησμονιά ο Χάρος
 ο ζωδανός ο χωρισμός παρηγοριά δεν έχει.
 Χωρίζει η μάννα το παιδί και το παιδί τη μάννα,
 χωρίζομαι τ' αδρόγυνα τα πολυγαπημένα.
 Κι οδὰ 'ναι και χωρίζονται τα δέδρα ξεροριζώνουν
 και πάλι οδὰ 'δαμώνουνε, τα δέδρα φύλλα βγάζουν

*

Όλα τα δέδρα το πρωί δροσιά 'ναι γεμιζμένα
 και σένα τα ματάκια σου δάκρυα 'ναι γεμιζμένα.
 Η ξενιτειά, η φυλακή, η φτώχεια, η ορφάνια
 τα τέσσερα ζυγιάστηκαν σ' ένα βαρύ καθάρι
 και πιο βαρειά η ξενιτειά με τα πολλά φαρμάκια.

8. Το τραγούδι του Όθωνα

Λεβέδες και καλά παιδιά ειν' όλοι οι νησιώτες
 μ' απ' όλοι πιο εργατικοί βγαίνουνε οι Αξιώτες.
 Όπου σκάβουν, όπου χτίζουν του Αξιώτη λένε έλλα
 και συζήτηση τ' ανοίγουν για του Όθωνα τη σέλλα.

Η Νάξος επί Όθωνα το τίτλο είχε πάρει
 μ' άλλοι έχουνε τ' όνομα και άλλοι έχουν τη χάρη
 Κι αν πήρανε του Όθωνα τη σέλλα οι Αξιώτες
 ένα γουτάλι ήτανε η αφορμή ετότες.

Σε μια σκουτέλλα πηλίνη μυζήθρα του 'χαν βάλει
 και φεύγοντας στη τζέπη του έβαλε το κουτάλι.
 Έμεινε χωρίς κουτάλι τον Αξιώτη η σκουτέλλα
 και εκείνου το άλογο έμεινε δίχως σέλλα.

Το 'πνε και το δήλωσε ο Όθωνας ετότες
 τη σέλλα κι αν επήρατε, χαλάλι σας Αξιώτες.
 Η σέλλα μου χαλάλι σας κι εμένα το κουτάλι σας.

9. Σατιρικά

α. οι νιες νοικοκυράδες

—Μη μας παρεξηγήσετε παλιές νοικοκυράδες
 γιατί κι 'σεις στα νειάτα σας εκάνατε λωλάγρες.
 Δε σας αφήνουν οι πεθερές να πάτε όπου 'ναι χαρές,
 δε σας αφήνουν οι πεθεροί να πάτε όπου 'ναι χοροί,
 δε σας αφήνουν οι άδρες σας να πάτε σ' τσι μαννάδες σας.
 —Τσι άδρες τσι μεθύζομε και τσι αποκοιμίζομε

132.—Σκωπτικά δίστιχα της «διόλας».

και τα παιδιά τα δέχνουμε, μαζί μας δε da παίρνουμε
και τη γακιά τη βεθερά τη βάνουμε στη θυρωστιά ¹³³.

β. το φαμέλιο ¹³⁴

Φαμέλιο δεν εβρήκ' αγάς να βάλει μεσ' το σπίτι
κι ένα φαμέλιο εβρέθηκε με τόσα παρακάλια.
Καθίζει κάνει του αγά χιλιώ λογιώ παζάρια.
Μεσ' το πρεβόλι εγύριζε, βρίσκει μιαν αγινάρα.
Βγάνει το μαχαιράκι του να κόψει ένα φύλλο,
τ' αφεντικό του ήρχουνταν μ' ένα γομμάτι ξύλο.
— Άχον διαβόλου κίβεδο ¹³⁵, στο μύλο θα σε πέψω
κι άσε τ' αγιναρόφυλλο, να σου το μαγειρέψω.

γ. ο λαγός

Όταν ο λαγός εβγήκε, λαχανόκηπο εβρήκε
βαίνει μέσα και αρχίζει τη γουλιά του να γεμίζει.
Δυστυχία του παρέκει κυνηγός με το δουφέκι
το λαγό παραμονεύει πλησιάζει και σκοπεύει.
βαμ - βουμ ακούσθη στον αέρα και τα σκάγια πήγαν πέρα
κι ο λαγός ο καημένος ετινάχτη τρομαγμένος.

δ. η παδόγρια πεθερά και η νύφη ¹³⁶

Μια γριά παδόγρια εδώ στη γειτονιά μου
τ' αφτάκια μου μου έφαγε να γίνει πεθερά μου.
Γυναικα δε μου το 'πανε στη βόρτα πάει και βαίνει
και γεμοτσακίζοτανε στις σκάλες ν' ανεβαίνει.
Βρίσκω το βεθερό κουτσό τη βεθερά κουτσάβλα
τη νύφη και καθότανε σε μια σπαζμένη τάβλα.
Κι αν θέλετε να μάθετε ποιά είναι τα προικιά τ'ζη
οι ψείρες και οι κόνιδες είναι τα μετρητά τ'ζη.
Κι αν θέλετε να μάθετε ποια ειν' η προκοπή τ'ζη
ανήμερα Χριστούγεννα έπλυνε το βρακί τ'ζη.

133.—Στα κάρβουνα επάνω

134.—Οικιακό δούλο (από το ιταλ. *fameglia*). Φαμεγιέω το ρήμα, φαμεγική η υπηρεσία, φαμεγιός (στην Κρήτη) ο υπηρέτης, φαμέγια η υπηρέτρια, φαμεγιαί ο μικρός υπηρέτης

135.—Πρόκειται μάλλον περί παραφθοράς του γίβεντο / γέβεντο (πρβλ. γεβεντίζω, γεβέντισμα)

136a.—Παραλλαγή του τραγουδιού παρουσίασε τελευταίως ο Ν. Κεφαλληνιάδης. Το δημοτικό τραγούδι στη Νάξο (Κωμική). Μνήμη καθηγητή Στ. Κορρέ, Ναξιακά, τ. 35 (1993), σ. 19, με τον τίτλο « Η όμορφη νύφη ».

10. Παροιμίες και παροιμιακές φράσεις ¹³⁶

α. γενικές

αβγό

- το αβγό δε βάφεται από μέσα, βάφεται απ' όξω
- δεν ειν' αβγό, μόνου το 'καμε η κόττα
- ακόμα δεν ήβγηκεν από το αβγό και ...

αγάλια

- αγάλια - αγάλια γίνεται η αγουρίδα μέλι
- αγάλια - αγάλια το φιλί για να 'χει νοστιμάδα

αγάπη - αγαπώ

- όποιος αγαπά παιδεύγει
- άμα αγαπάς το φίλο σου, αγαπάς και το σκύλο δου
- ασπαλάθροι ¹³⁷ στο κατώι, βάσανε πο 'χ' η αγάπη
- καινούργια αγάπη έπιασες, παλιά μη ληξμονήσεις
- αγάπη μου ξυνόγαλη και χαβιαρομανέστρα
- τη Γυριακή 'σουν όμορφη και τη Δευτέρα χέστρα ¹³⁸
- αγάπη δίχως πείζματα δεν έχει νοστιμάδα
- σα δεν ηξέρεις ν' αγαπάς, καρδιές μην αεγλώνεις

άγγελος

- όποιος κάνει το σταυρό δου, άγελο έχει στο πλευρό δου
- δε δώνει τ' αγέλου δου νερό ¹³⁹

Άγιος - αγιάζω

- Αξιώτης Άγιος κι α γενεί, σκατένιος Άγιος θα 'ναι (ή: σκατένια δόξα θα 'χει)
- κι ο Άγιος φοβέρα θέλει
- θέλω να αγιάσω, μα δε μ' αφήνουνε

αγοράζω

- αγρόν ηγόρασε
- ο καιρός πουλεί τα ξύλα κι η φουρτούνα τ' αγοράζει ¹⁴⁰

άγριος

- ήρθανε τα άγρια να διώξουνε τα ήμερα

αγώι

- το αγώι ξηπνά τον αγωιάτη

αδειάζω - άδειος

- άδειασέ μας τηγωνιά
- το άδειο βαρέλι κάνει περισσότερο κρότο
- τα 'χαμενε άδεια, μας ήρθανε και γεμάτα
- ρίχνει άδεια, για να πιάσει γεμάτα

136.—Υπομνηματίζω μόνον όσες θεωρώ ότι είναι δύσκολη η κατανόηση της μεταφορικής ή κυριολεκτικής σημασίας τους

137.—Το φυτό ασπαλάθος (Colycotome vilosa)

138.—Λέγεται ειρωνικώς σε γυναίκα

139.—Για τον υπερβολικά τοιγγούνη

140.—Λέγεται όταν είναι ανάγκη να κάμεις κάτι, έστω και με ζημία σου.

αδελφός

—ποιος σου βγαλενε το μάτι; —Ο αδερφός μου. —Ε, γι' αυτό είναι βαθιά βγαλμένο

αέρας

—αέρα κοπανιστό

—αέρας που δε βλάφτει, ασ' τονε κι ας φυσά

αιτός

—εκεί που ζάρουν αετοί, πέρδικες δε χωρούνε

αηδόνι

—του στοίχησεν ο κούγκος αηδόνι

—ο κόρακας δε γεννά αηδόνια

αίμα

—το αίμα νερό δε γίνεται, κι άμα γενεί, δε βίνεται

—ήφτυσα αίμα...

ακαμάτης

—οι ακαμάτες και οι βάβες ¹⁴¹ έχουνε τσι καλές τύχες

ακοή - ακούω

—απ' ακοής αλέθει ο μύλος ¹⁴²

—ακούς; Ακούω να λες ¹⁴³

ακριβεία - ακριβός

—η πολλή ακριβεία φέρνει τη φτήνεια

—ακριβός στα πίτερα (ή: στ' αλάτι), και φτενός στ' αλεύρι (ή: τα λάχανα) ¹⁴⁴

—τον ακριβού τα πράματα τα τρων' οι χαροκόποι

—το ακριβό είναι και φτενό

αλεπού

—όσα δε φτάνει η αλεπού τα κάνει κρεμαστάρια

—τι γυρεύγει η αλεπού στο παζάρι;

αλήθεια

—δώσε πιoto να βγει η αλήθεια

—η αλήθεια πλέει σα δο λάδι στο νερό

—όποιος λέει την αλήθεια έχει το Θεό βοήθεια

—η αλήθεια είναι μαλώτρα

αλλάζω

—τον άλλαξε τον αδόξαστο στο ξύλο

141.—Οι γριές. Προέρχεται από το μεταγ. κύριο όνομα Βαυβώ (η γριά που διασκέδαζε με τους αστεύ-
σμούς της τη θλίψη της θεάς Δήμητρας). Συναντάται και με την σημασία της θείας, της τροφού, της μαί-
ας, μέχρι... και του ανδρικού αιδούλου (βλ. Ιστορ. Λεξικό της Ακαδημίας Αθηνών, τ. 3, 1942, σσ. 405—6)

142.—Η καλή φήμη είναι αποδοτική

143.—Όταν επιμένουμε σε απόφασή μας, την οποία προσπαθούμε να επιβάλουμε

144.—Γι' αυτόν που δίνει σημασία σε δευτερεύοντα πράγματα και περιφρονεί τα σπουδαία.

άλλος - άλλα

—από 'δω πάνε κι άλλοι¹⁴⁵

—άλλος το μακρὺ δὸν κι ἄλλος το κοδό δὸν

—άλλα δ' ἄλλων

—σ' αὐτό το γόζιμο το στραβό δεν ἦταν ἄλλος κι ἦρθα 'γω¹⁴⁶

—το ένα φέρνει τ' ἄλλο

—άλλα των αλλῶ, βάρβα Νικολό

—άλλος ἔχει τ' ὄνομα, κι ἄλλος τη χάρη

—ἄλλο το βήξιμο, κι ἄλλο το κλάσιμο

—ἀλλονού παππά βαγέλιο

ἀλλοῦ

—ἀλλοῦ τα κακαρίζματα, κι ἀλλοῦ γεννούν οι κότες

ἀλογο

—οἰα δρέχει το ἀλογο η ουρά δὸν δε φαίνεται¹⁴⁷

αμάδα

—ο βούκκος θέλει και την αμάδα δὸν¹⁴⁸

αμαρτία

—αμαρτίες πλερώνω

ανάβω

—ἀνάψε το λυχνάρι σου προτού να σ' ἐβρει η νύχτα

—ἦνάψενε κι ἐκόρωσενε...

ἀνδρας

—στ' ἀδρός τ' ανασκουνώματα παινιέται η γυναίκα¹⁴⁹

—ἀδρας να 'ναι, κι ας εἶναι και κούτσουρας

—ἀδρα θέλω, τώρα τον θέλω

—ἀδρας να 'ναι κι ὅ,τι να 'ναι

—ἀδρα θέλω για το βράδυ, κι ας μην ἔχει ο λύχνος λάδι

—βάνει η κοσκινού τον ἀδρα τζη με τσιπραματευτάδες¹⁵⁰

ανεορά

—για την ανεορά είσαι φινλλάδη! (ή: τσι ανεοράς είσαι;) ¹⁵¹

ανοίγω

—ηνοίξανε τα σκορδάκια τζη κι ευτηνής¹⁵²

145.—Περιφρονητικῶς, σὲ ἔνδειξη ὅτι διέφινγε ο καταζητούμενος

146.—Για τον κομπάζοντα και εκμεταλλευόμενο τους ἄλλους

147.—Ο ικανός, ὁ ἄξιος, ο προσφέρων στην κοινωνία εργάζεται χωρὶς ἐπαρση, κομπασμὸ και ἐπίδειξη

148.—Βλ. σελ. 370

149.—Η κοινωνικὴ θέση της γυναίκας εξαρτάται ἀπὸ τον ἄνδρα της

150.—Για κάποιον που «μεγαλοπιάνεται»

151.—Συζήτηση εἰς βάρος κάποιου, το ρεζίλημα, η δυσφήμιση (ἀπὸ ἀρχ. αναγορεύω)

152.—Σε κοπέλλα που ἀρχίζει να ερωτοτροποεῖ.

αντίδωρο

—*adídēro paírnw tōragiadēs* ¹⁵³

απελπίζω

—*μην απερπίζεις άνθρωπο με τη δική σου γνώμη (γνώση),
γιατί δε ξέρεις, ο Θεός τι έχει να του δώσει*

απήανος

—*ξορκιζόμενος να 'ναι με τον απήανο*

αράπης

—*τον αράπη κι α do βλένεις, το σαπούνι σου χαλνάς*

αργιομοίρα

—*αργιομοίρα, καλομοίρα* ¹⁵⁴

αργύρια

—*τα τριάκοδα αργύρια του Χριστού μαρτύρια*

αρχή

—*κάθε αρχή και δύσκολη*

Αύγουστος

—*να 'σαι καλά τον Αύγουστο, που 'ναι παχειές οι μνίες* ¹⁵⁵

—*κάθε πράμα στο γαιρό δου κι ο κολοιός τον Αύγουστο*

—*Αύγουστε, καλέ μου μήνα, να 'σουν δυο φορές το χρόνο*

βασιλικός - βασίλειο

—*βασιλικιά διαταγή και τα σκυλιά δεμένα* ¹⁵⁶

—*σόι το βασίλειο* ¹⁵⁷

Βασιλης

—*όπου τάβλα και μαθήλι δέξουν και το γυρ-Βασίλη* ¹⁵⁸

βαστώ

—*βάστα με να σε βαστώ, ν' ανεβούμε το βουνό*

βαφτίζω

—*βαφτιζόμενο, μυρωμένο, του Θεού παραδομένο* ¹⁵⁹

βγαίνω

—*εβγάτε 'σεις οι αποθαμένοι, να 'δομενε εμείς οι ζωδανοί* ¹⁶⁰

—*από το ένα αφτί baίνουνε και από το άλλο bγαίνουνε*

153.—Επί υπερβολικής πείνας

154.—Όποια αργεί να παντρευτεί καλοπαντρεύεται

155.—Ως αστέιο, για αβέβαιη υπόσχεση

156.—Όταν είμαστε υποχρεωμένοι να υπακούμε σε διαταγή άλλου

157.—Σε ένδειξη κληρονομικότητας

158.—Για τον απρόσκλητο σε γλέντια και χορούς

159.—Για την ανάγκη βαφτίσεως του μωρού

160.—Λέγεται για να εκφράσει την απελπιστική κατάσταση.

—έβα, έβα ατσικνούδα, έβγα, έβγα αμολόχα ¹⁶¹

βελόνι

—...θα χάσει (ή: ήχασενε) η Βενετιά βελόνι

βιάζομαι

—όποιος διάζεται σκοδάφτει

—πασαίνω σιγά, γιατί βιάζομαι

βλέπω - θωρώ

—βλέπε πολλά, λée λίγα

—όπως σε βλέπω και με βλέπεις ¹⁶²

—τα 'χε η Μαρία στο νου τ'ξη, τα 'βλεπε και στ' όνειρό τ'ξη

—άμα θωρείς φαϊ κάτσε (ή: έλα), κι άμα θωρείς ξύλο, φεύγα

—'δε το ηψύλλο, 'δε τ' ασκί δου

—κάπου με 'δες, κάπου σε 'δα ¹⁶³

—είδενε κι από(ει)δενε...

—η κόττα πίνει το νερό, μα θωρεί και το Θεό ¹⁶⁴

βουνό

—βουνό με βουνό δε ζμίγει

βράζω

—βράσε όρνζα

—βράσε τονε και πιε το ζουμί δου ¹⁶⁵

βρίσκω

—ήβρηκενε το μάστορά δου

—δε done βρίσκω ούτε στα μονά, ούτε στα ζυγά

βροχή — βρέχω

—μακριά βροδή, κοδινή βροχή

—ό,τι βρέξει ας κατεβάσει

—α δεν αστράψει δε βροδά κι α δε βροδά δε βρέχει

—καλύτερα βρεμένος, παρά φορτωμένος

—ο βρεμένος τη βροχή δε δη φοβάται

—απ' όπου βρέχει βρέχεται ¹⁶⁶

—πέρα βρέχει

βρώμα — βρωμά

—βρώμα και λυσωδιά

—βρωμεί και ζέχνει

161.—Την ανέφεραν όταν έτριβαν με μολόχα το τσιμπημένο από την τσουκνίδα μέλος του σώματός τους

162.—Επί βεβαίας εκθάσεως κάποιας υποθέσεως

163.—Επί λησμοσύνης

164.—Πρέπει να είμεθα ευγνώμονες, και να έχομε φόβο του Θεού

165.—Λέγεται περιττακτικώς στον ανάζιο

166.—Γι' αυτόν που έχει αβάντες από παντού.

γάιδαρος — γαϊδούρι

—δυο γάδαροι μαλώνανε σε ξένο αχερώνα

—κατά φωνή κι ο γάδαρος

—πώς πααίνει ο γάδαρος; Κατά το γαδουροκράτι ¹⁶⁷

—ο κοφριαζμένος γάδαρος, οδα 'δει το γόρακα, φοβάται ¹⁶⁸

—εφάαμενε το γάδαρο, την οριά του θ' αφήκομενε;

—μεγαλώνει το γαδούρι και κοδύνει το σομάρι

—γαδάροι κεδάς, πορδέξ ακούς ¹⁶⁹

γάλα

—εξέρασενε το γάλα που εβύζαξε

γάμος

—ούτε γάμος άκλαντος, ούτε λείψανο αγέλαστο (ή: κηδεία αγέλαστη)

—όλα του γάμου δύσκολα, κι η νύφη γαστρωμένη

—αλλοίμονο σ' εντό που λείπει από το γάμω του ¹⁷⁰

—παρ' τονε στο γάμο σου να σου 'πει και του χρόνου

—θα 'φήκομενε το γάμο, να πάμενε για πουρνάρια;

—ο ακάλεστος στο γάμο αποκάτω απ' το τραπέζι

—στο γάμο σου, θα κουβαλώ νερό με το καλάθι ¹⁷¹

γείτονας

—πιο καλά να 'χεις να κάμεις με το γείτονα, παρά με τον αδερφό σου

—κάλλιο να 'χεις κακό χρόνο, παρά κακό γείτονα

—το σπίτι σου κλείδωνε, και το γείτονά σου μη 'βεις κλέφτη

—με τον γειτόνου τη χαρά να χαίρεσαι και με τη λύπη να λυπάσαι

—άμα γαί/εται το καλύβι τσι γειτόνισσας, περίμενε και το δικό σου

—όποιος δε θέλει χαλοχτυπήματα, γείτονα χαρκιά μη γάνει

—ο Θεός και ο γείτονας δε λαθεύουνε

γειτονιά

—μεσ' το σπίτι σου πορέψου και στη γειτονιά ποδέψου ¹⁷²

γελώ — γέλια

—ηκατουρήθηκα στα γέλια

—γελά καλά όποιος γελά τελευταίος

—δεν είχα σώθια να γελώ

—σε γελάσανε ... ¹⁷³

—γελούνε και τ' αφτιά του από τη χαρά

167.— Το αποτέλεσμα μιας πράξης εξαρτάται από το πρόσωπο που την διεξάγει και την διευθύνει

168.— «Όποιος έχει μνία, μνιάζεται»

169.— Κατά τον άνθρωπο και η συμπεριφορά του

170.— Αλλοίμονο σ' αυτόν που δεν εκτελεί ο ίδιος τις εργασίες του, μόνον περιμένει από άλλους

171.— Περιφρονητικώς σε κάποιον, όταν θέλουμε να δείξουμε ότι δεν θα προβούμε σε καμία ενέργεια προς βοήθειά του

172.— Όταν μπορείς ν' αντιμετωπίσεις μια δύσκολη στιγμή μόνος σου, μην εκτεθείς στην γειτονιά ζητώντας τη βοήθεια άλλων

173.— Σε περιπτώσεις διαφωνιών.

Γενάρης

- Γενάρη μήνα κλάδευγε, φεγάρι μη γυρεύγεις (γοιτάζεις)
- τον Γενάρη το φεγάρι παραλίγο μέρα κάνει
- φύλαε τον Αλωνάρη, για να 'χεις το Γενάρη

γένεια

- όποιος έχει τα γένεια, έχει και τα χτένια
- στω λωλώ τα γένεια μαθαίνουν' οι βαρβέρηδες

γεννώ

- όπως τονε 'γέννησενε η μάνα του ¹⁷⁴

γέρος

- όποιος γέρος δε γρατεί, θέλει δέκα με τ' αυτή ¹⁷⁵
- ο γέρος κι αν στολίζεται, στ' ανήφορο γνωρίζεται
- άκουε γέρον συμβουλή και πονεμένου γνώμη
- ο γέρος δεν είναι για να ζει, μόνον για να μαθαίνει
- οπού 'ναι γέρος κουζουλός από τα νειάτα το 'χει
- όπως ξέρει ο γέρος το κάνει τσι γριάς του ¹⁷⁶
- άμα δεν έχεις γέρο, αγόρασε να 'χεις
- ο γέρος (ή: ο λύκος) κι αν εγέρασε, κι άσπρισε το μαλλί του ουδέ τη γνώμη άλλαξε, μηδέ τη γεφαλή του
- μάθε γέρο γράμματα τώρα στα γεράματα

Γιάννης

- είδα κάνεις Γιάννη; — Κουκιά σπέρνω ¹⁷⁷
- ακόμη δε δونه 'δαμενε, Γιάννη τονε βγάλαμενε
- δεν είναι Γιάννης, είναι Γιαννάκης
- σαραδαπέδε Γιάννηδες ενούς κοκόρου γνώση
- Γιάννης επής, Γιάννης ήρθες ¹⁷⁸

γινάτι

- το πείζμα και το ινάτι βγάνουνε μάτι

γκρεμός

- 'θρος γρεμός και πίσω ρέμα

γλιστρίτης — γλιστρώ

- γλιστρίτες ήφρες; (ή: γλιστρίτιδα)
- φέξε μου κι εγλίστησα

174.—Επί υπερβολικής φτώχειας και γύμνιας

175.—Για τον πατέρα που δίνει την περιουσία του στα παιδιά του, και δεν κρατεί κάτι (να το δώσει μετά θάνατον)

176.—Ο καθείς κάνει την εργασία του όπως ξέρει

177.—Επί πλήρους ασυνεννοησίας

178.—Όταν γνωρίζει κανείς από μία αποστολή άπρακτος.

γλυτώνω

—εγλύτωσεν από τη βαβακερή κλωστή

γλώσσα

—η γλώσσα κόκκαλα δεν έχει, και κόκκαλα τσακίζει

—έχεις γρόσια; Έχεις γλώσσα

—εμάλλιασεν η γλώσσα μου να....

γνώση

—ποιος ήχασεν τη γνώση, για να την βρεις εσύ;

—στερνή μου γνώση να σ' είχα πρώτα

—έχουνε γνώση οι φύλακες (ή: έχουν οι φύλακες τη γνώση)

—κοδά στο νου κι η γνώση

γόνατο

—σα δε γουράσεις γόνατα, κοιλιά δε θεραπεύεις

—ναι κυρά μου, σε πιστεύω

μα σα γοπούν τα γόνατα

πώς θα δορώ ν' ανέβω;

γονιός

—που δεν ακούει του γονιού, παράγων' ας καθίσει

—οι γονείς τρώνε τσι αγουρίδες και τα παιδιά μουνδιάζουνε ¹⁸⁰

—ευκή γονιού αγόρασε και στα βουνά κατοίκα (ή: και στα βουνά πορπάτιε)

γοργό

—το γοργό και χάρη νέχει

γουδί

—το γουδί το γουδοχέρι και του βογιατζή ο κόπανος ¹⁸¹

γουρούνι

—όλα τα γουρούνια έχουνε την ίδια μούρη

γράφω

—ό,τι γράφει, δεν ξεγράφει

—άμα με ξαναδείς, γράψε μου

—τονε γράψενε στα παλιά δου τα παπούτσια

—γράψε λάθος

γριά

—όσο διάζεν' η γριά, τόσο κόβεν' η κλωστή

—στην ανυδριά καλή 'ναι κι η γριά

—ηγλυκάθηκε η γριά στο μέλι και ανεβοκατεβαίνει ¹⁸²

180.—Αμαρτίες γονέων...

181.—Όταν επαναλαμβάνει κάποιος συνεχώς το ίδιο πράγμα

182.—Όταν συνηθίσει κανείς κάτι ευχάριστο, το επιζητεί συνεχώς.

—τσι γριάς και το λίγο καλό τσι κάνει ¹⁸³

—η γριά όρνιθα έχει το ζουμί

γυναίκα

—ό,τι δε βορεί ο διάολος τα κάνει η γυναίκα

—ο άδρας ηκουβάλιε με το τσουβάλι, κι η γυναίκα ήγγλεινε ¹⁸⁴ με το κουτάλι

—σκύλο από μαδρί και γυναίκα από σπίτι

—τη γυναίκα δε βλέπει να τη γξέρει ο άδρας τση από τη μέση κι απάνω ¹⁸⁵

—η γυναίκα ήβαλενε το διάολο μεσ' το βουκάλι

γυρίζω

—γυρίζει από βαϊ κι από κλαδί ¹⁸⁶

γύφτος

—ειδ' ο γύφτος τη γενιά του κι αναγάλλιασ' η καρδιά του

δάχτυλο

—όλα τα δάχτυλα του χεριού δεν είναι ίδια

—όποιο δάχτυλο κι α γόψει πονεί ¹⁸⁷

δανεικός

—δανεικά κι αγύριστα

δάσκαλος

—μ' όποιο δάσκαλο κι α γάτσεις, τέτοια γράμματα θα μάθεις

—δάσκαλε που δίδασκες και λόγο δεν εκράτεις

—από τ' αφτί και στο δάσκαλο

δενδρί

—κάθε δενδρί έχει και το νήσκιο του ¹⁸⁸

δένω

—ήδεσενε το γάδαρό του

—το 'δεσενε κόβο

—ή θέριζε και δεμάτιαζε ή δένε και κουβάλιε ¹⁸⁹

—το 'δεσενε σκουλαρίγι στ' αφτί του ¹⁹⁰

—ας λέει ο κόζμος κι ας δένει ο κόβος

—έχει βάλει λυτοί και δεμένοι

183.—Παρά το τίποτε καλό και το λίγο

184.—Για τη σπάταλη γυναίκα. Το ρ. είναι αγλώ και αγλειώ, το αρχ. αντλώ (βλ. Ιστορ. Λεξικό Ακαδημίας στο λήμμα αγκλώ)

185.—Η γυναίκα δεν πρέπει να ανακοινώνει στον άνδρα της όλες τις σκέψεις και τις ενέργειές της

186.—Για τον ασκόπως περιφερόμενο. Βαϊ είναι το βαγί (πρβλ. το ρ. βαγίζω = λυγίζω)

187.—Οι γονείς αγατούν εξ ίσου τα παιδιά τους

188.—Κάθε άνθρωπος έχει τα δικά του χαρίσματα

189.—Λέγεται σε άνισο καταμερισμό εργασίας

190.—Κάποιος λόγος ή πράξη χαράχθηκε βαθιά στο νου και τη συνείδηση κάποιου.

δέρνω

—που δε βορεί να δείρει το γάδαρο, δέρνει το σομάρι

διάβολος

—του διαόλου του κάνανε καλό, κι εκείνος ελυχνοπούλανε ¹⁹¹

—διαόλου μάννα... ¹⁹²

—ευτός είναι διαόλου κάρτσα ¹⁹³

—πάει κατά διαόλου

—ούτε το σταυρό σου να κάμεις, ούτε διάολος να σ' απαθήξει ¹⁹⁴

—ο διάολος έχει πολλά ποδάρια

—ήβρηκενε το διάολό δου με ¹⁹⁵

—δε με βάνει ο διάολος ότι ... ¹⁹⁵

δίνω

—ήδωκενε των εματιών τζη (ή: ήπηρενε των εματιώ τζη) ¹⁹⁶

—οδο δεν είχα σου 'δωνα

τώρα πο' χω, δε σου δώνω

παρακάλιε να μην έχω

να 'ρθεις πάλι να σου δώκω ¹⁹⁷

—του 'δωκενε τα παπούτσια δου στο χέρι

δόντι

—το δόδι δου πονεί απάνω τζη ¹⁹⁸

δουλεύω — δουλειά

—δούλευγε να ζεις και κρύψε να 'χεις ¹⁹⁹

—τσι νύχτας τσι δουλειές τσι βλέπει η 'μέρα και γελά

—δούλευγε να ζεις και έβρα να 'χεις ²⁰⁰

—δουλειές με φούδες

—δουλειά δεν είχαμενε και δουλειά ευρήκαμενε

—γύρευγε τη δουλειά σου

—σε δουλειά να βρισκούμαστενε

—η δουλειά δεν έχει δροπή

δύο — δις

—και οι δυο πέτρες του μύλου βγάνουνε το αλεύρι

—μ' ένα ζβάρο δυο τρυγόνια

—δυο ποδάρια σ' ένα παπούτσι δε χωρούνε

—δις την ώρα...

191.—Επί αχαριστίας

192.—Επί παραχωρήσεως, υποχωρήσεως

193.—Για τον πονηρό, τον επιτήδειο, τον έξυπνο (με καλή δηλ. και κακή έννοια)

194.—Να εύχσαι να μη σου τύχει κακό

195.—Υποψιάζομαι ότι....

196.—Για τους εγκαταλείποντες την οικία τους

197.—Λέγεται με την κυριολεκτική της σημασία

198.—Στον αισθανόμενο έρωτα για μία γυναίκα

199.—Η δύναμη της αποταμίεως

200.—Η καθημερινή εργασία δεν φθάνει, αν δεν βρεις προικιά, παροχές από συγγενείς κ.τ.λ.

δώρο

—το δώρο δε δωρίζεται, κι α δωριστεί, γνωρίζεται

έγνοια

—από την έγνοια που μου 'χεις, άδρα μου, ηξέχασες τ' όνομά μου

—δυο έγνοιες είχα κι η μια ήτανε 'φτηή

εγώ

—εγώ πια το 'καψα το πηάδι;²⁰¹

ελεώ — ελεεικό

—ο φτωχός ελέει πάλι, καθώς τον ελεούσαν άλλοι

—ελεεικό του ελεεικού²⁰²

εμπόδιο

—κάθε εβόδιο σε καλό

ένας — ένα

—ένα κι ένα κάνουν δύο

—το ένα του βρωμεί, το άλλο του μυρίζει

—πιαστ' τον ένα, χτύπα τον άλλο

έξω

—από έξω βέλλα— βέλλα, κι από μέσα κατσιβέλλα

—από μέσα κούκλα κι απ' όξω πανούκλα

ερωτώ

—το μη σε μέλει μη ρωτάς, ποτέ κακό μη βάθεις²⁰³

έχω

—όποιος δεν έχει ξιύεται, κι όποιος έχει σειέται²⁰⁴

—πιο καλά να ξέρεις, παρά να 'χεις

—τι είχαμε, τι χάσαμε

—ας έχω 'γω κι ας τρώει ο κόσμος

—έχει ροό²⁰⁵

—το 'χω να το πω ότι...

—το 'χει δίτορτο

—έχεις; Σ' αναμμένα κάρβουνα κάθεται

—έχει το δρόπο δου²⁰⁶

—τονε 'χενε πράσινο σκουτελλικό²⁰⁷

201.—Παράπονο σε άδραξη μεταχείριση ή ατυχία

202.—«Δε γάνει ελεεικό του ελεεικού», «δε δου ' δωκενε ελεεικό του ελεεικού» κ.α.

203.—Μην ενδιαφέρεσαι για ξένες υποθέσεις

204.—Ο φτωχός βρίσκεται σε διαρκή αμνηχανία για την εξεύρεση των προς το ζην, ενώ ο πλούσιος επιδεικνύεται

205—206.—Για τον πλούσιο

207.—Αδιαφορούσε δηλ. παντελώς γι' αυτόν. Λέγεται ειρωνικός.

ζακόνι

—κάθε τόπος και ζακόνι,²⁰⁸ κάθε μαχαλλάς και πράξη

ζήλεια — ζηλεύω

—αν ήταν η ζήλεια ψώρα, θε να ψείριαζ' όλη η χώρα
—όποιος ζηλεύγει τον στραβού τα μάτια του να κάμει

ζήτω

—δεν κάνει ούτε για ζήτω
—ζήτω που καήκαμε!²⁰⁹

ζύη

—μια ζύη μυαλά έχετε²¹⁰

ζυμώνω

—όποιος δε θέλει να ζυμώνει πέδε μέρες κοσκινίζει

ήλιος

—όλο 'γω στον ήλιο;²¹¹
—σ' ένα νήλιο επλώθαμενε τα ρούχα²¹²

θάρος

—δώσε θάρρος στο χωριάτη, ν' ανεβεί και στο κρεβάτι

θέλω

—σκούδα με κι εγώ να θέλω, και να κάνω πως δε θέλω
—άλλος θέλει μαυρομμάτα, κι άλλος θέλει τζιλομμάτα
—δε θέλω να τονε βλέπω ούτε ζωγραφιστό

Θεός

—οργή Θεού
—ο Θεός να σε φυλάει από τη μέση του όργου και την άκρια του τραπεζιού²¹³
—ο Θεός κι η ψυχή του²¹⁴
—εφ' όσο θέλημα Θεού, φύλλο δεδρονί δε βέφτει
—ο καιρός οδηγός κι ο Θεός βοηθός
—ο Θεός αργεί, μα δε ληξμονεί
—εντός είναι «Θεέ μου φύλαξε»
—ο Θεός ειν' αψηλά, μα θωρεί και χαμηλά
—ο Θεός ξημερώνει για όλο το γόζμο

208.—Κάθε τόπος έχει τα έθιμά του (μεσαιων. ζακόνιν <λαβικό zakonu. Βλ. και Κοραή, Άτακτα 5, σ. 83)

209.— Επί βεβαίας αποτυχίας

210.—Τα ίδια μυαλά έχετε

211.—Επί παραπόνου, επειδή εργάζεται και οι άλλοι κάθονται στη σκιά. Έχει σχέση με αληθινή ιστορία

212.—Ως αστείο, σε περιπτώσεις δηλώσεως μακρινής συγγενείας

213.—Το μέσο του όργου είναι η δυσκολότερη θέση για τον εργαζόμενο. Η άκρη του τραπεζιού η ...δυσκολότερη θέση του συνδαιτημόνα, αφού δεν ευρίσκεται κοντά στα εδέσματα

214.— Επί συγκαταβάσεως.

—όποιος έχει απάνω Θεό, έχει και κάτω Θεό ²¹⁵

—Θεός τω βάτω ²¹⁶

—ο Θεός άλλοι ήπλασενε και άλλοι ήκλασενε ²¹⁷

—ο Θεός μετά καιρό κρίνει

θέρος

—θέρος, τρύγος, πόλεμος

θυμός

—άσε το θυμό σου γι' αύριο

ίδιος

—τα ίδια τσι συχωρεμένης ²¹⁸

—τα ίδια Παδελάκη μου, τα ίδια Παδελή μου

ιδρώνω

—δεν ιδρώνει τ' αφτί δου

κάβουρας

—εδώ σε θέλω κάβουρα, να πορπατείς στα κάβουνα

—στραβά πααίνεις κάβουρα, παρ' και τη καταδιά σου ²¹⁹

καθαρός

—καθαρός ουρανός αστραπές δε φοβάται

καθρέφτης

—ο καθρέφτης του παιδιού είναι ο γονιός

καινούργιος

—καινούργιο κοσκινάκι μου και πού να σε κρεμάσω ²²⁰

—το παλιό κρατά το καινούργιο ²²¹

καίομαι — καίω

—όποιος καεί στη γατσόγρια, φυσά και το γάλα

—κοδά στα ξερά κάβουδαινε και τα χλωρά

—ηκάηκεν το πελεκούδι

κακός

—κι έτσι κακά χερόβολα, κι αλλοιώς κακά δεμάτια ²²²

—κακό σκυλί ή όφο δεν έχει

—όσα φέρνει η κακιά ώρα δε δα φέρνει ο χρόνος όλος

—λείψε από μια γακιά ώρα να ζήσεις χίλια χρόνια

215.—Τα πολιτικά μέσα

216.—Για τον ανόητο («εντός είναι Θεός τω βάτω, είναι καλά — καλά παλαβός»)

217.—Για την μεταξύ των ανθρώπων ανισότητα

218.—Για τον επαναλαμβάνοντα τα ίδια και τα ίδια

219.—Λέγεται στον ανυπάκουο, που εξ αιτίας του ελαττώματός του δεν έχει επιτυχίες στη ζωή

220.—Το καινούργιο τυγχάνει πάντα ιδιαίτερας περιποίησεως

221.—Χρησιμοποιώντας το παλιό (ένδυμα, εργαλείο κ.τ.λ.) διατηρείς το καινούργιο περισσότερο χρόνο

222.—Όπως και να τα κάμεις...

καλαθάκι

—κρέμασε το καλαθάκι σου όπου φτάνει το χεράκι σου

κάλλη

—τα κάλλη βαίνουνε από το στόμα

—'βρος τα κάλλη τι 'ν' ο πόνος;

—τα πάχη μου τα κάλλη μου²²³

κάλλιο

—κάλλιο γαϊδουρόδενε, παρά γαϊδουρογύρευγε

—κάλλιο αργά, παρά ποτέ

—κάλλιο λίγα και καλά, παρά σκάρτα και πολλά

—κάλλιο να σε φάει θεριού γλώσσα, παρά αθρώπου (κι όχι αθρώπινη)

καλό — καλός

—κάμε το καλό και ριχ' το στο γιαλό

—κάμε το καλό να σε 'βρει κόλαση

—και τα καλά δεχούμενα και τα κακά δεχούμενα

—το καλό το παλληκάρι ξέρει κι άλλο μονοπάτι

—ο καλός ο καπετάνιος στη φουρτούνα φαίνεται

—η καλή δουλειά αργεί να γενεί

καλοδουλεύω

—τα καλοδουλεμένα παίρνει ο διάολος τα μισά, τα κακοδουλεμένα όλα

κάνω — κάνει

—θα κάμεις και θα ράνεις

—ό,τι κάμεις θα σου κάμουνε κι ένα παραπάνω

—ήκαμενε «Ανάστα ο Θεός» το γόζμο²²⁴

—τα 'καμενε γυαλιά — καρφιά

—τσι 'καμενε τη «δουλειά»²²⁵

—κάνει ο έλατος στο γάβο;

—κάνει η φωτιά με τα ξύλα;

—μας κάνει και το γεχαγιά²²⁶

—μου κάνει άγλες — μάγλες²²⁷

—ήκαμενε μια δρύπα στο νερό

—κάνει ό,τι τον καπνίσει

καπετάνιος

—ορθό φεγάρι; Κάτω ο καπετάνιος.

πλαγιαστό φεγάρι; Ορθός ο καπετάνιος

223.—Βλ. σελ. 118

224.—Βλ. σελ. 443

225.—Συνευρέθηκαν ερωτικώς

226.—Επί αλαζονικής ανδρικής συμπεριφοράς

227.—Μεγεθυντικό του γαργλί = στροφή, ελιγμός δρόμου. Λέγεται γι' αυτόν που δεν απαντά ευθέως, που δεν έχει σταθερή πορεία, που «λέει και ξελέει» κ.λ.π.

καπνός

—Ποιος (τονε) ξέρει είδα καπνό φουμάρει

—καπνός χωρίς φωτιά δε βγαίνει

—εγίνηκεν καπνός (ή: άμουρος ²²⁸ ή: ανεφταόρατος ²²⁹)

καρφί

—μια στο καρφί και μια στο πέταλο

—καρφιά έχει ο κώλος σου; ²³⁰

κασσιδιάζω

—μ' ένα κασσιδιαζόμενο αρνί, κασσιδιάζει όλο το μαδρί

κατουρώ

—κάτσε καλά κατουρήσε, κι α δε θωρείς, θωρούσι ²³¹

καβγάς

—ο καβγάς είναι για το πάπλωμα

κεντριζώ

—αν είσαι μέλισσας παιδί, κέδρα και μη βονίζεις

κερνώ

—να κερνάς, να σε κερνούσε

—Γιάννης κερνά, Γιάννης πίνει

κεφαλή — κεφάλι

—ό,τι κάνει τ' ανθρώπου η κεφαλή δε θα κάνει ο κόζμος όλος

—ό,τι τραβάει το κορμί τα φταίει το κεφάλι

—δυο κεφαλές δε χωρούν σε μια βέρτα

—κόβω τη γεφαλή μου ότι.... ²³²

—βαταλαλεί σα δη γομμένη κεφαλή ²³³

—από τη γεφαλή βρωμεί το ψάρι

—εσηκωθήκανε τα ποδάρια να χτυπήσουνε το κεφάλι

κίμινο

—...ώσπου να 'πεις κίμινο (ή: στο πι και φι, ή: στο άψε — ζβήσε)

κλαδί

—πάλι τα κλαδιά χτυπούνε ²³⁴

228.—Ο Ψάλτης στο περιόδ. Αθηνά (τ. 28 του 1916) το ετυμολογεί από το άμιουρος. Σημαίνει άφαντος

229.—Από το α+ το αιμαρτόρητο εφταόρατος < εφτά + αόρατος

230.—Γι' αυτόν που δεν κάθεται ήσυχος σ' ένα μέρος

231.—Λέγεται σινηθέστερον με την κυριολεκτική του σημασία. Με τη μεταφορική του σημαίνει ότι δεν πρέπει να εξαρτά κανείς τη συμπεριφορά του από την παρουσία των άλλων

232.—Επί απολύτων βεβαιότητος

233.—Για τον διαρκώς ομιλούντα και παρεμβαίνοντα στη συζήτηση

234.—Για τον μη πειθόμενο και επιμένοντα σε κάτι.

κλαίω

—κλαίω 'σε και δάκρυα δε βγάνω ²³⁵

—ευτός είναι να τονε κλαίνε οι ρέγες ²³⁶

—κλαίε τα τώρα ... ²³⁷

—α δε γλάψει το παιδί, δε δον δώνει η μάννα δον βυζί

—μοιρολογούν τα φρύανα και κλαιν' οι ατσικνούδες ²³⁸

—ας τα κλαίει που τα 'χει

κλάνω

—ήκλασενε η νύφη κι εσχόλασενε ο γάμος ²³⁹

κλέβω — κλέπτης

—ο ψεύτης και ο κλέφτης το βρώτο χρόνο χαίρομαι

—αγαπά ο Θεός το γλέφτη, αγαπά και το νοικοκύρη

—άμα γλεύγουνε μη γλεύγεις, κι άμα βηάχνουν μη φοβάσαι

—να κλέψεις ξέρεις: —Ξέρω. —Να κρύψεις; —Όχι. —Ε, δε γάνεις για κλέφτης

—φωνάζει ο κλέφτης να φύει ο νοικοκύρης

—μια του κλέφτη, δυο του κλέφτη, τρεις του νοικοκύρη

Κλήδονας

—ευτά που λες τ' ακούω στο Γλήδονα ²⁴⁰

κλότσος

—τονε 'χει του κλότσου και του βάτσου ²⁴¹

κόβω

—κόβω λάσπη ²⁴²

—τον 'κοψα το βήχα (ή: το βολύ—πολύ αέρα)

—με 'κοψενε λόρδα

κοιτάζω

—κοίταξε πρώτα κι ύστερα πορπάτηξε

—η καμήλα δε γοίταζε τη γαβούρα τζη, κοίταζε του παιδιού τζη και γελούσε

κόκκινος

—τη γόκκινη Πέφτη ²⁴³

κολοκύθι

—κολοκύθια τούβανα

—κολοκύθια στο πάτερο

—κολοκύθια με τη ρίγανη

235.—Ειρωνικώς σε κάποιον, επειδή διαφωνούμε ριζικώς μαζί του ή επειδή είναι ανίκανος

236.—Για τον άπραγο, τον ανίκανο

237.—Όταν κάποιος παραιτείται από τη βοήθεια προς το φίλο του και τον αφήνει μόνο να τα φέρει εις πέρας

238.—Λέγεται ειρωνικώς

239.—Επί ασημάτων αιτίας, που όμως στάθηκε ικανή να ματαιώσει κάποια σοβαρή υπόθεση

240.—Επί μη συμφωνίας. Αυτά που λες είναι ανευπόστατα, απίθανα

241.—Τον συμπεριφέρεται σκαιώς. Το «κλότσος» από το ιταλ. *calcio* = λάκτισμα, γι' αυτό και η γραφή του με ο μικρόν (ο)

242.—Για τον τεμπέλη, που εγκαταλείπει κάποια εργασία και φεύγει

243.—Απαισιοδοξία για τη μη εκπλήρωση υπεσχημένων.

κώλος

- ο κώλος σου σε τρώει να²⁴⁴
- πρέπει να βρέξεις κώλο για να φας ψάρι
- α δο βαστά ο κώλος σου,
- κώλος και βρακι.²⁴⁵
- σα τζη μαεμούς το γώλο...²⁴⁶
- σα δο γώλο δου που κλάνει
- κώλος κλαζμένος, γιατρός χεζμένος

κόρακας

- κόρακας κοράκου μάτι δε βγάνει
- του κοράκου τα αβγά δε βγάνουν περιστέρια
- α νήκουε νε ο Θεός τω γοράκω
- ανάθρεψε το γόρακα, να σου βγάλει το μάτι

κόττα—όρνιθα

- η παχειά κόττα δε γεννά αβγά
- όποιος ανακατεύεται με τα πίτερα, το δρων' οι κότες
- κοιμάται με τσι όρνιθες

κουβεντιάζω — κουβέντα

- κουβέδιαζε τζη τώρα²⁴⁷
- κουβέδα να γίνεται!

κουκκιά

- κουκκιά ήφας και κουκκιά μαρτυράς²⁴⁸

κουκκουνάρες

- άρες, μάρες, κουκκουνάρες

κουμπί

- τα κουβιά το' Αλέξαινας και τσι Παππαλέξαινας²⁴⁹

κούνια

- κούνια που σε κούναγε και δεν εβάτερνε να σε πλακώσει²⁵⁰
- οι γερανοί 'φέραν τη γούνια σου²⁵¹

244.—Όταν κάποιος συνεχίζει να κάνει κάτι που θα τον οδηγήσει σε κακό

245.—Προς δήλωση στενών σχέσεων

246.—Παρομοίωση για ακαλαίσθητα πράγματα

247.—Η φράση αυτή έχει ολόκληρη ιστορία. Κάποιος κυνηγούσε τον Παναγιώτη τον Σιφνίνο (βλ. σελ. 128), που διωκόμενος κατέφυγε και κλειδαμπαρώθηκε στο σπίτι του. Ο διώκτης του έμεινε έξω και περίμενε. Ξαφνικά ο Παναγιώτης βγάζει και στερεώνει στο παράθυρο μία καραμπίνα, και προτάσσοντάς την του λέει την παροιμιώδη αυτή φράση, δηλ. αν μπορείς κάνε τώρα κάτι, αλλά, αφού αυτό είναι αδύνατο, λόγω του φόβου σου, κάθισε και κουβεντιάζε της

248.—Ό,τι γνωρίζεις λες, τα όρια της σκέψης σου είναι τα όρια του μυαλού σου. Λέγεται σε άνθρωπο που είναι εκτός πραγματικότητας

249.—Σε ένδειξη υπερμέτρων δυσχερειών

250.—Λέγεται σε κάποιον ανίκανο, άπραγο, περιφρονητικό, αλλά και όταν διαφωνούμε με κάποιον

251.—Γι' αυτόν που αποκρύπτει την πραγματική ηλικία του.

κουντουβερνιά

—εψόφησε ο σκύλος μας, πάει η κουντουβερνιά μας ²⁵²

κουρεύνω

—κούρεψε τ' αβγό να πάρεις το μαλλί του ²⁵³

κουτσοδόνητος

—σ' τσι κουτσοδόδηδοι λαχαίνουνε τα σύκα ²⁵⁴

κουτσός

—...και η κουτσή Μαρία

κουφός

—στον κουφού τη βόρτα, όσο θέλεις βρόδα

κρασί

—το κρασί κι η ζήση θέλει αίτια για ν' αρχίσει

—βάλε λίγο νερό στο κρασί σου...

κρύβω

—κρύβε λόγια

κνύω

—εκνύλησε ο τέτζερης και βρήκε το καπάκι

κνρά

—με το βαρά μου και με τη γερά μου

Κυριακή

—τσι Κυριακής (ή: του Σαββάτου) ο βοριάς, τη Δευτέρα κερατάς ²⁵⁵

—Τετάρτη και Παρασκευή τα νύχια σου μη γόψεις

και Κυριακή να μη λουστείς, α θέλεις να προκόψεις

λαγός

—λαός τη φτέρη έτρωγε, κακό τσι κεφαλής του

—σα δη λαούδα γεννά

—οπού κυνηά δυο λαοί καένα δε θα πιάσει

—και τον λαού η προβιά βαστά ²⁵⁶

λάθος

—τα λάθη είναι για τσ' ανθρώποι

252.—Όπως και στη σημ. 239

253.—Όταν δεν αναμένεις κανένα αποτέλεσμα από κάποια ενέργεια

254.—Το άκρον άωτον της ατιμίας

255.—Τη Δευτέρα ο βοριάς «πέφτει», μειώνεται η έντασή του

256.—Όταν κάποιος έχει κουρασθεί από την εργασία του (μέρος της οποίας έχει μείνει ακόμη ανεκτέλεστο) και ετοιμάζεται να την εγκαταλείψει, τότε του λένε τη φράση αυτή.

λαίηνα

—πολλές φορές πάει η λαιήνα στο πηγάδι, αλλά μια φορά σπα

λάκκος

—όποιος σκάβγει το λάκκο τ' αλλουννού, πέφτει ο ίδιος μέσα

λαλιώ

—όπου λαλούν πολλοί κοκκόροι, αργεί να ξημερώσει

—α δε λαλήσει ο τζίτζικας, η ρώα δε γυαλίζει

Λαμπρή

—από τη Λαβρή κι εκεί, οπού 'χει ρούχα ας φορεί
κι απ' τ' άι-Γιωργιού και πέρα δώσ' του φουστανιού αέρα
κι άμα φτάσει καλοκαίρι, χόρευγε με το τσεβέρι

—κάθε μέρα δεν είναι Λαβρή

—γλυκός ύπνος την αυγή, γδυμένος κώλος τη Λαβρή²⁵⁷

λάχανα

—σπουδαία τα λάχανα

λείπω

—όλα τα 'χει η Ζαφειρίτσα, μόνο ο φερετζές τσι λείπει

—άμα λείπει ο γάτης απ' τη δρύπα, παίζουνε οι ποδικοί την αρφαβήτα

λιοντάρι

—ποτέ μη γξιπνάς λιοδάρι που κοιμάται

λόγια — λόγος — μίλημα

—ο Μανόλης με τα λόγια φτιάχνει ανώγια και κατώγια

—τα λόγια είναι βαρύτερα κι από τσι πέτρες

—τα λίγα λόγια ζάχαρη και τα καθόλου μέλι

—τα πολλά λόγια είναι φτώχεια

—ο λόγος σου με χόρτασε και το φαΐ σου φα'το

—μεγάλη δουνουνιά φάε, και μεγάλο λόγο μη 'βεις

—όπου δε βίπτει λόγος, πίπτει ράβδος

—δε σου πέφτει λόγος

—αργυρό το μίλημα και χρυσό το σώπα

—άλλα λόγια ν' αγαπιόμαστε

—από σπίτι κι από καράβι τα λόγια δε λείπουνε

λύκος

—στην αναβουβούλα ο λύκος χαίρεται

—ήβαλενε το λύκο να φυλά τα πρόβατα

λύνω

—θα λύσει το σκύλο δου να σε δέσει²⁵⁸

257.—Για τον μη εργαζόμενο, που την ημέρα της Λαμπρής δε θα έχει ρούχο να φορέσει

258.—Λέγεται με περιπαικτική διάθεση σ' αυτόν που νομίζει ότι θα τύχει περιποιήσεως και βοήθειας από κάποιον.

λυπάμαι

—όποιος λυπάται το καρφί χάνει και το πέταλο

λωλός

—είπαν του λωλού ν' ανάψει φωτιά, κι ήκαψε τα ρούχα του

—από λωλό κι από μικρό μαθαίνεις την αλήθεια

—σκοτώνει λωλούς, πλήρωνει τζερεμέδες ²⁵⁹

μαζεύω

—μάζευγε, κι ας ειν' γαι ρώες

μαζί

—μαζί δε γάνουνε και χώρια δε βορούνε

Μάης

—ζήσε Μάη μου να φας τριφύλλι

μαθαίνω

—μαθημένα τα βουνά απ' τα χιόνια

μαλλί—μαλλιαρός

—σα τζι λωλής τα μαλλιά

—επήνε για μαλλί, κι ήρθενε κουρεμένος

—ο Θεός να σε φυλάει από μαλλιαρή γυναίκα και από μεγάλη γλώσσα

μαμμή

—επής για μαμμή κι ήκατσες για λεχού ²⁶⁰

μάννα

—χάνει η μάννα το παιδί και το παιδί τη μάννα

—ας με σηκώνει η μάννα μου, κι ας με 'χει άνω — κάτω

—το παιδί από μάννα ορφανεύει

—κατά μάννα κατά κύρη κατά γιο και νοικοκύρη

—έβλεπε νούγια κι έπαιρνε παννί, έβλεπε μάννα κι έπαιρνε παιδί

Μάρτης

—κάθε Μάρτη και Σοτέβρη ίσο το μερόνυχτο

—α γάμει ο Μάρτης δυο νερά κι Απρίλης άλλο ένα

χαρά σε 'κείνο το γιωργό που 'χει πολλά σπαρμένα

—Μάρτης γδάρτης και κακός παλουκοκάφτης

—από Μαρτιού καλοκαιριού κι απ' Αύγουστο χειμώνα

—λείπει ο Μάρτης από τη Σαρακοστή;

—μη σε γελάσει ο Μάρτης το πρωί και χάσεις την ημέρα

—το Μάρτη ξύλα φύλαε, μη γάψεις τα παλούκια ²⁶¹

259.—Όταν κάποιος προσπαθεί να συμβιάσει ανοήτους και βρίζει τελικώς τον μετέά του

260.—Για τον βραδύνοντα υπερμέτρως

261.—Λόγω των απρόσμενων παγετών και του ψύχους που αιφνιδίως εννοχόταν.

—οπό 'χει κόρη ακριβή, του Μάρτη ήλιος μη δη 'δει

μάτι

—δεν είναι άξιος ούτε το μάτι δου να βγάλει
—μάτια που δε βλέπομαι γλήγορα ληζμονιούμαι
—ο λόγος έχει αφτιά κι ο κάβος μάτια
—δυο μάτια οι δυο σας²⁶²

μαύρος

—έχει μαύρα μεσάνυχτα

μαχαίρι

—είναι στα μαχαίρια

μεθώ

—κι οπού μεθύσει βερεσέ, πλευρώνει δυο φορές

μελετώ

—άλλα μελετούν τα βούδια κι άλλα ο ζευγολάτης
—καλομελέτα κι έρχεται

μέλι

—ποιος έχει μέλι στο δαχτύλι δου και δε δο γλύφει;

μένω

—ήμεινε στα κρύα του λουτρού
—ήμεινε στον άσσο
—του 'μεινε αμανάτι

μετανοιώνω

—ο ταχινόξυπνημένος και ο μικροπαθρεμένος δε μετανοιώνει

μεταξωτός

—το μεταξωτό βρακί θέλει 'πιδέξιο κώλο²⁶³

μετρώ

—τα μετρά χωρίς το γξενοδόχο

μήλο

—το μήλο αποκάτω από τη μηλιά θα πέσει

μήνας

—ζει στο μήνα που τρέφει τσι έδεκα²⁶⁴
—για σένα ο μήνας έχει εννιά

262.— Σε δύο ανοήτους

263.—Χρειάζεται επιδεξιότητα για τη χρησιμοποίηση κάποιου πράγματος

264.—Γι' αυτόν που τακτοποιεί τις υποθέσεις του ανέξοδα, χωρίς κόπο, εις βάρος των άλλων.

μικρός

—του μικρού αρνιού τα βουρβουλίδια γρήγορα ξεραίνονται²⁶⁵

μισονήσης

—ευτός είναι μισονήσης²⁶⁶

μοιάζω

—δε μου μοιάζει ούτε στο νυχάκι μου

μοίρα

—δεν έχει στον ήλιο μοίρα

—δε γξέρει τα τρία κα.ά ται μοίρας του

μοιρολόγι

—ωχ απάνω σου και μαύρα μοιρολόγια²⁶⁷

μοναχός

—μοναχός (μοναχιά), σα δη γαλαμιά στο γάβο

μούρη

—ό,τι μούρη, ό,τι κώλος

—εγίνηκενε η μούρη δου κρέας²⁶⁸

μούτζα

—ότι μούτζα, ότι αζβολιά²⁶⁹

μπάρμπας

—έχει βάρβα στη Γορώνη

—δε βάει να χει το Θεό βάρβα

μναλό

—όποιος δεν έχει γερό μναλό έχει γερά ποδάρια

—τα μναλά σου και μια λίρα

μνίγα

—σα δη μνία μεσ' το γάλα

—βγάνει κι από τη μνία αξύγι

—όποιος έχει τη μνία μνιάζεται

μύξα

—κάνει τη μύξα δου νεύρο²⁷⁰

265.—Λέγεται για την πρόσκαιρη επιτυχία των ανικάνων

266.—Για τον πλούσιο. Μισονήσι είναι η έκταση εκείνη που βρέχεται στις τρεις πλευρές της από θάλασσα, η εύφορη

267.— Λέγεται σε περιπτώσεις αποδοκιμασίας κάποιου

268.—Περιφρονητικώς γι' αυτόν που δεν αισθάνεται εντροπή, όταν υβρίζεται και διασφύεται

269.—Επί ομοίων καταστάσεων και προσώπων

270.—Για τον έχοντα υπομονή και τον αγωνιζόμενο συνεχώς.

μυρίζω

- όποιος πορπατεί μυρίζει κι όποιος κάθεται βρωμίζει
- ας μυρίζουν τον νερού κι ας βρωμούν τσ' ανιπλυσιάς ²⁷¹
- ακόμα μυρίζει το στόμα δον γάλα ²⁷²

μύτη

- άμα βέσει η μύτη δον, δε σκίβει να τη βιάσει

νειάτα

- καλά νειάτα, κακά γεράματα (και αντιστρόφως)
- εκεί που στέκεις ήσπεκα και 'δω που είμαι θα 'ρθεις να θυμηθείς τα νειάτα σου να βαριαναστενάξεις
- αλλοί σε 'κείνο που διαβεί και που σκεπάσ' η πλάκα και χαίρεται η μαύρη γης τα τρυφερά δον νειάτα

νηστεύω—νηστικός

- νηστεύει ο δούλος του Θεού, γιατί ψωμί δεν έχει
- ο χορταζόμενος του νηστικού δε δον θυμάται

νους

- κάθε νεις κι ο νους του ²⁷³
- όξω νου ²⁷⁴

νοικοκυρά

- η καλή νοικοκερά είναι δούλα και κυρά

ντροπή

- η μισή δροπή δικιά μου κι η μισή δροπή δικιά σου

ντύνω

- καλύτερα να τονε δύνεις, παρά να τονε ταΐξεις
- όποιος μάθει γδυμένος δρέπεται θνιμένος

νύκτα

- όποιος τη νύχτα πορπατεί ή κλέβγει ή πορνεύει ή μαύρα μάτια κυνηά ή σκοτωμό γυρεύγει

νύμφη

- η νύφη που θα γεννηθεί τσι πεθεράς θα μοιάσει
- νύφη, όχι όπως εξέραμενε, αλλά όπως εβρήκαμενε
- σα θέλει η νύφη κι ο γαβρός, τύφλα να 'χει ο πεθερός
- κατά τη νύφη ήταν κι ο γαβρός

νύχια

- αλλοίμονο σε 'κείνο που δεν έχει νύχια να ξυστεί
- τα νύχια μου εμυρίστηκα;

271.—Ειρωνικός για το πολύ πρόχειρο πλύσιμο των ρούχων

272.—Σ' αυτόν που «κάνει τον μεγάλο» στην ηλικία

273.—Ο καθείς κατά το μυαλό του πράττει

274.—Μην πολυμνηστούςσαι.

ξανάστροφα

—τούτα είναι τώρα, φως μου, τα ξανάστροφα του κόσμου²⁷⁵

ξένο (το) — ξένος (ο)

—το ξένο ψωμί γλυκό σα μέλι

—ξένο γάδαρο καβαλλικεύγεις, γλήγορα τον αποζεύγεις

—με ξένα κόλλυβα μνημονεύγει

—σε ξένο κώλο εκατό ξυλιές²⁷⁶

—ο ξένος ξένο δε θεραπεύγει

—το ξένο μεσ' το σπίτι σου για μάρτυρα τονε 'χεις

ξέρω

—δεν ξέρει από πού βγαίνει ο ήλιος

—δε ξέρει να μοιράσει δυο γαδάρω άχερα

ξύλο

—το ξύλο ήβγηκεν από το βαράδεισο

ξυπνώ

—όποιος δε ξυπνά πρωί δεν ξέρει από πού βγαίνει ο ήλιος

ξυπόλυτος

—(α) ξυπόλυτος στ' αγάθια

ξώβεργο

—στα ξώβεργα τονε 'πιασες;²⁷⁷

όμοιος (talīs)

—ο όμοιος τον όμοιο κι η κοπριά τα λάχανα

—tale quale

ομόνοια

—η ομόνοια φτιάχνει σπίτι κι η διχόνοια το βουλά

όμορφος — όμορφη — ομορφιά

—όμορφή μου τι να φάμε, κι άσκημή μου κάτσε να φάμε²⁷⁸

—άσκημο παιδί στη γούνια, όμορφο παιδί στη ρούγα

—από το στόμα βαίνει η ομορφιά²⁷⁹

όνομα

—κάλλιο να βγει το μάτι σου, παρά το όνομά σου

—όνομα και μη χωριό

275.—Επί απροβλέπτων εξελίξεων

276.—Η κακομεταχείριση ή κατασπατάληση ξένου πράγματος δεν μας νοιάζει καθόλου (ή: να αδιαφορούμε για ό,τι δεν μας αφορά)

277.—Για τον άχρηστο, τον αδαή, τον ανίκανο

278.—Η ερημνεία που μου δόθηκε είναι διπλή: κατ' άλλους δείχνει τη διαφορετική στάση των ανδρών στην όμορφη ή άσχημη γυναίκα τους, ενώ κατ' άλλους σημαίνει ότι είναι προτιμότερο να νυμφεύεται κανείς εύπορη γυναίκα (ας είναι και άσχημη), παρά όμορφη (αλλά «εξεβράκιωτη» = φτωχή)

279.—Τα πάχη μου, τα κάλλη μου.

ορφανεύω — ορφανός

—το σπίτι ορφανεύει από τη γυναίκα και τα χωράφια από τον άδρα

—κλαίει τον τον ορφανό, κι ας ειν' γαι με τα γένεια ²⁸⁰

πάει

—του πάει σα δη βψείρα ²⁸¹

παθαίνω — παθός, ο

—ήθελές τα κι ήπαθές τα

—ο παθός είναι μαθός

—είδα κι ήπαθα να ...

—μη βάθει η μήτρα σου ! ²⁸²

—τηνε 'παθενε χιώτικα!

παιδί

—το παιδί και το σκυλάκι, όπως το μαθαίνεις κάνει

—τον παιδιού μου το παιδί είναι δυο φορές παιδί

—μεγάλα παιδιά, μεγάλα βάσανα

—τσι κονκουμάβλας το παιδί ειν' δο πιο 'μορφο παιδί ²⁸³

—τα παιδιά σου όχι γείτονα, αλλά μακρογείτονα ²⁸⁴

παινεύω

—α δε δαινέψεις το σπίτι σου, θα βουλήσει και θα σε πλακώσει

(ή: θα πέσει και ...)

παίρνω

—ήπηρενε τ' αναβόλεμα ²⁸⁵

—ήπηρενε τα όρη και τα βουνά

—αυτός παίρνει με το σπέρτο ²⁸⁶

Παναγιά

—βόθηα, βόθηα, Παναγιά! —Κούνα κι εσύ τα χέρια σου!

παντρεία — παντρεύομαι

—σε παδρεία και σε ταξίδι ούτε λάδι ούτε ξύδι ²⁸⁷

—η παδρεία δεν ειν' δεδρί, δεν ειν' αθός να πέσει

μον' είναι βάτος με κλαδιά, κι αλλοίμονο που βλέξει

—με το ζόρι παδρεία δε γίνεται

παππός

—όπου ψεύτης, κλέφτης και φαάς, θέλει να γενεί παππός

280.—Λέγεται για να μεγαλοποιηθεί η στέρηση των γονέων

281.—Στον πολύ τυχερό

282.—Στον αρνούμενο (και προφασιζόμενο κόπωση) να εκτελέσει κάποιο έργο

283.—Στη γυναίκα που θεωρεί το παιδί της το ομορφότερο του κόσμου, ας είναι το ασχημότερο

284.—Μετά το γάμο των παιδιών σου, μακριά απ' αυτά, όχι παρεμβάσεις στη ζωή τους

285.—Γι' αυτόν που «ήρριξε απίσω δου μαύρη πέτρα»

286.—Για τον απίθιμο, που «παίρνουνε τα βαρούτια δου φωτιά»

287.—Να αποφεύγει κανείς κάθε ανάμειξη σε συννοικία, γιατί θα βρεθεί εκτεθειμένος.

- τώρα που βρήκαμενε παππά, ας θάψομενε πεδ' —έξε²⁸⁸
 —ο παππας τα θαφτικά κι ο νεκρός στ' ανάθεμα²⁸⁹
 —αν είσαι και παππας με την αράδα σου θα πας
 —παππά γαδούρι, παππά σομάρι²⁹⁰
 —το πολύ το «Κύριε 'λέησον» το βαριέται κι ο παππας
 —ή παππας παππας ή ζευγάς ζευγάς
 —καλά τα φαρδομάνικα, μα ειν' για τσι παππάδες
 —είδα 'γω γέρο παππά κι ήθαβε μικρά παιδιά
 —παππά παιδί, διαόλον εγόνι
 —τον παππά το πετραχήλι είναι ποταμός και χύνει²⁹¹
 —να μη δο 'πεις ούτε τον παππά
 —ο παππας και το ραβδί του²⁹²

παπούτσι

- παπούτσι από το δόπο σου κι ας ειν' γαι βαλωμένο

παρακαλώ

- οδο σε παρακαλούσα, μην εγίνουσουν χαδούσα²⁹³

παρέα

- κάνε παρέα ένα που φορεί παρτό, να βάλεις και εσύ γαβά (ή: πάαινε με άθρωπο που φορά γούνα, να βάλεις εσύ γαβά)

Πάρος

- στη δάρο (Πάρο) βρέχει²⁹⁴

πατά

- πατείς με πατώ σε

πεθαίνω

- ποιος ζει και ποιος πεθαίνει...
 —οι πεθαμένοι με τσι πεθαμένοι, κι οι ζωδανοί με τσι ζωδανοί
 —απόθανε να σ' αγαπώ, και ζιε να σ' έχω αμάχη²⁹⁵
 —ακόμα δεν απόθανα, κι ανάψαν τα κεριά μου
 —επέθανενη στη βψάθα

πείνα—πεινώ

- ο χορταζόμενος του πειναζόμενου δε δου θυμάται
 —οπού πεινά βλέπει ψωμιά, κι οπού διψά πηάδια

288.—Στις περιπτώσεις που εκμεταλλεύεται κάποιος πολλαπλώς μια ευκαιρία και κάνει πράγματα ανόητα

289.—Επί αδιαφορίας

290.—Ο καθείς πρέπει να ρυθμίζει όπως νομίζει τα του οίκου του

291.—Το επάγγελμα του ιερέως είναι λίαν προσοδοφόρο

292.—Για τον μη έχοντα υποχρεώσεις

293.—Λέγεται σε κάποια που μετανόει, επειδή έχασε με τη στάση της μία ευκαιρία που της παρουσιάσθηκε

294.—Όταν κάποιος παρακούει ή δεν θέλει να συμφωνήσει μαζί μας

295.—Μαζί δεν μπορούν και χώρια δε βαστούνε.

—η πείνα τσι ευγενικοί αδιάδροποι τσι κάνει

περνάω

—ευτή περνά το νερό από τ' άχερο ²⁹⁶

—δε βερνά ούτε πουλλί πετάμενο (ή: ούτε θηλυκιά γάτα)

πέρυσι

—επέρυσι εκλάσανε, κι εφέτι εβρωμίσανε ²⁹⁷

πετεινός

—στο κοτέτσι που 'ναι πετεινός, οι κόττες δε λαλούνε (ζακαρίζουνε)

—κι οι πετεινοί δωνε γεννούνε αβγά

πέφτω

—... μη σου πέσει το παιδί ²⁹⁸

—ήπεσενε ο ουρανός και με πλάκωσενε

—θαρρείς ότι επέσαμενε από το γώλο σου; ²⁹⁹

πηγαίνω—πάω

—οδον επάαινες εσύ, εγώ ήρχουμουνε

—επήα να 'πω και μου 'πανε ³⁰⁰

—ας πάει και το παλιάβελο...

—δε πα' να κουρεύγεται

—επήενε η ψυχή μου στη Γούλουρη ³⁰¹

—επήανε όλα στο βρόδο

—πάει να φέρει το βρακί τσι αλλονής ³⁰²

πηδῶ

—όποιος πηδά πολλά παλούκια, κάποιο θα 'βει στο γώλο δου ³⁰³

πιάνω

—δε δονε πιάνει βάλλα ³⁰⁴

—τονε πιάσανε στα πράσα

—δε δονε πιάνει το μάτι σου

—σιγά μη σε πιάσω πόρτα για το χειμώνα ³⁰⁵

πίνω

—σα βίνω και δε νυστάζω, όσο θέλεις σκούδα με

—λίγο φάε, λίγο πιε και πολύ αναπάψου

296.—Για την επιδέξια γυναίκα, τη «σκαπάτσα» (με καλή και κακή έννοια)

297.—Επί ετεροχρονισμένων πράξεων

298.—Στον προφασισμένο ότι δεν μπορεί να εκτελέσει μία πράξη

299.—Σ' αυτόν που θεωρεί τους άλλους υποχείριά του και τους συμπεριφέρεται χάρικστα

300.—Τα βάσανα των ανθρώπων είναι πολλά και κρυφά. Λέγεται σε περιπτώσεις που ενώ θεωρείς ότι τα βάσανά σου είναι πολλά, σου εκμυστηρεύονται οι άλλοι περισσότερα

301.—Επί μεγάλου φόβου

302.—Λέγεται για κάποια που «κλέφτηκε», όταν μάλιστα έχει «κλεφτεί» στο παρελθόν κάποια συγγενισιά της

303.—Σ' αυτόν που προσπαθεί να φέρει εις πέρας πολλές εργασίες

304.—Συνήθως για τον άτρωτο από ασθένειες

305.—Περειφρονητικώς σε κάποιον που θεωρεί ότι τον έχομε απόλυτη ανάγκη.

πίττα

- σύδεκνε, κι α μιλούσαμε, τη βίττα εσυχνοῦρίζαμενε³⁰⁵
- από πίττα που δε φρως τι σε μέλλει κι α γαεί;
- ποτέ πίττα με λαρδί, ποτέ πίττα μοναχή

πλάτανος

- χαιρέτα μας το βλάτανο και τις αλναριές

πλευρό

- μ' ευτό το πλευρό να κοιμάσαι

πληρώνω

- τι του πληρώνεις, τη τζόχα ή τα ραφτικά;³⁰⁶
- εδώ πληρώνουνδαινε όλα

πλούσιος — πλούτος

- ο πλούσιος θέλει ξύλο κι ο φτωχός δικαστήριο
- ο πλούτος έχει πάδα καλοί συγγενείς
- ο πλούτος κι ο παράς δε γρούβουνδαινε

πλύνω

- που ζυμώνει και πλυνθεί πέδε μέρες όμορφη³⁰⁷

πνίγομαι

- ο πνιμένος από τα μαλλιά πιάνεται
- οπού του μέλλει να πνιεί, ποτέ δου δε βεθαίνει

πόλη

- από τη βόλη έρχομαι και στη γορφή καν' έλα

πολλά —πολύς

- οπού κάθεται καλά και πολλά γυρεύγει
ο διάολος του κώλου δον κονγκιά τον μαγειρεύει
- οπού πάνε τα πολλά, πάνε και τα λίγα
- όπου ακούς πολλά κεράσια, βάστα και μικρό καλάθι
- το πολὺ γέλιο φέρνει κλάματα

πονηρός

- το πονηρό πουλλί από τη μύτη πιάνεται

πονώ

- οπού πονεί γαδουρινά φωνάζει

305.—Άλλος ήταν ο κρυφός (απώτερος) σκοπός μας

306.—Λέγεται όταν κάποιος δεν έχει δίκιο και επιμένει στην απόψη του ή έχει άδικο και «ζητά και τα ρέστα»

307.—Το έλεγαν ως συμβολική καλλωπισμού. Το δέρμα του προσώπου πίστεναν ότι διατηρείται όμορφο, αν το έπλεναν με το απόπλυμα του ζυμωτού.

ποντικός

—ανάθρεψε το bodικό να φάει το σακκί σου

—λείπει ο γάτης και χορεύγουνε οι ποδικοί

πορδή

—πετιέται μεσ' τη μέση σα βορδή (ή: σα δη bψείρα)

—με τσι πορδές δε βάφοδαι τ' αβγά

πόρτα

εκατό πόρτες, πενήδα κομμάτια ³⁰⁸

ποτάμι — ποταμάκι

—από σιγανό ποτάμι μακριά τα ρούχα σου

—το σιγανό ποταμάκι να φοβάσαι

πουλλάκι

—πάει το πουλλάκι, επέταξε

πουλώ

—σε πουλεί και σ' αγοράζει

προκοπή

—δε βλέπει χαϊρι και προκοπή

προλαβαίνω

—όποιος επρόλαβε το Γύριο είδε

προξενιτής

—ανύπαδρος προξενιτής για λόου δου γυρεύγει

πρωτακουστής

—πρωτακουστής, πρωτοκλαστής ³⁰⁹

ρίχνω

—ήριξε πετρα απίσω τζη

ρόδο

—από ρόδο βγαίνει αγάθι, κι από το αγάθι ρόδο

ρουφιάνα

—τοίχος δε θεμελιώνεται χωρίς μαστόρου ράμμα

και παφρεία δε γίνεται χωρίς καμμά ρουφιάνα

—οπού λαλήσει πετεινός κι οπού χτυπά καθάνα
δεν απολείπετ' από 'κει ο κλέφτης κι η ρουφιάνα

308.—Ζήτα από πολλούς για να πάρεις από λίγους

309.—Αυτός που πέρδεται, πρώτος αναγγέλει το γεγονός.

ρούχα

—τα ρούχα κάνουν άνθρωπο, τ' άρματα παλληκάρι
—φύλαε τα ρούχα σου, να 'χεις τα μισά

Ρωμιός

—δυο Ρωμιοί, τρεις γνώμες

σαράντα—τεσσαράκοντα

—στα σαράδα του πεσίτη ³¹⁰ άλλος είναι μεσ' το σπίτι
—παρά μία τεσσαράκοδα ³¹¹

σιγανοπαππαδιά

—ειν' ευτή μια σιγανοπαππαδιά...

σίδερο

—είναι για τα σίδερα...
—στη βράση κολλά το σίδερο

σιτάρι

—το σιτάρι το αρύ κάνει το σακκί βαρύ ³¹²

σκεπάζω

—τα σκεπαζμένα κάρβουνα κρατού δη ξέστη ³¹³

σκιάδι

—το σκιάδι δεν είναι για ένα καλοκαίρι

σκιζω

—σκιζει τη δρίχα στα δυο
—όποιος φορεί σκιζόμενο πατελόνι τη Λαβρή θαίνει ο βάβουλας στο γώλο του ³¹⁴

σκοινί

—σκοινί γαϊτάνι
—στον κρεμαζμένου την αυλή δε μιλούνε για σκοινί

σκορπίζω

—εσκορπίσανε σα δου λαού τα παιδιά

σκύλος — σκυλάκι

—εβάτε σκύλοι κι αλέστε, κι αλεστικά μη δώστε
—ο σκύλος να 'ν' από γενιά κι ο χοίρος από μάδρα
—το ότσι ότσι τέσσερις και το γαλάζιο ³¹⁵ πέδε

310.—Ο νεκρός σύζυγος. Λέγεται για τη χήρα που δεν άντεξε παραπάνω από σαράντα ημέρες....

311.—Για τον αγριώς ξυλοκοπηθέντα

312.—Περισσότερο με την κυριολεκτική της σημασία

313.—Για τον επιδειξία, αλλά και για τον εργαζόμενο με αυταπάτηση, αλλά σιωπηρώς

314.—Η λαμπρή απαιτεί «καλά» ενδύματα

315.—Το «γαλάριο», το γαλακτοφόρο πρόβατο ή κατσίκι. Η φράση αυτή δίδει τη διάρκεια κησέως μερικών ζώων.

και το σκυλί και το γατί μέρες σαραδαπέδε
 —φαώνουνδαινε σα τζι σκύλοι με τσι γάτες
 —το σκυλάκι εκεί που τρώει γαυλίζει
 —θέλει το ψωμί γερό και το σκύλο χορτάτο
 —επήνε σα δο σκυλί στ' αβέλι
 —σκυλί που γαβλίζει μη δο φοβάσαι

σκω

—πόσο σκα ο αναθεμένος οδο κλάνει ο πεθασμένος ³¹⁶

σόρτα

—μια σόρτα έχετε! ³¹⁷

σπανός

—ο Θεός να σε φυλάει από σπανό άδρα κι από μαλλιαρή γυναίκα
 —μόνου του σπανού τα γένεια δε γίνουδαινε ³¹⁸
 —πιασ' το σπανό απ' τα γένεια δου ³¹⁹

σπίτι

—σπίτι ό,τι να χωρείς και γης όσο βορείς ³²⁰
 —σπίτι μου, σπιτάκι μου, σπιτοκαλυβάκι μου
 —σπίτι ασυγύριστο, μουσαφίρη περιμένει
 —σπίτι που δε δο βλέπει ο ήλιος το βλέπει ο γιατρός

σπυρί

—σπυρί που δε σε πειράζει μη δο ξεις

σπω

—δε θα σπάσει ο διάλογος το ποδάρι δου; / ήσπασε ο διάλογος το ποδάρι δου ³²¹

στημόνι

—δε στημόνι, πάρε φάδι
 —ίσα φάδι, ίσα στημόνι ³²²

στοπίρω

—...να στοπίρει ³²³ το πνέμα σου!

στραβός

—στραβός βελόνα εγύρευγε μέσα στον αχερώνα

316.—Για τον προσποτιούμενο λύπη και στεναχώρια

317.—Σε φίλους (συνήθως) που έχουν κοινά ενδιαφέροντα ... και κοινή τύχη (ιταλ. sorte=τύχη). Η λέξη σημαίνει ακόμη ράτσα, γενεά, σόι και πρόστιχη γυναίκα

318.—Όλα τα άλλα γίνονται

319.—Επί ακατορθώτων πράξεων

320.—Ενδεικτική της μεγαλύτερης αξίας που είχε για το χωριό η γη σε σχέση με την κατοικία

321.—Σε αναμενόμενη αλλαγή της τύχης

322.—Ούτε απώλειες, ούτε κέρδη («μια η άλλη»)

323.—Ιταλ. stupire = εκθαμβούμαι, εκπλήσσομαι (λατ. stupeo).

- εγὼ στραβέ πουλῶ, καὶ 'σὺ ἐβλεπε καὶ ἀγόραζε
 —οποῦ κάτσει με στραβὸ το πρωὶ ἀλληθωρίζει
 —ποιος στραβὸς δε θέλει το φῶς του;
 —κοντσοί, στραβοὶ στον αἰ—Παδελεήμονα
 —τα στραβά ξύλα ἡ φωτιά τα ἰσιώνει ³²⁴
 —ἦτανε στραβὸ το κλήμα, το 'φαινε καὶ ὁ γάδαρος
 —ὅλα τα στραβά ψωμιά τσι στραβῆς πινακωτῆς;

στρώνω

- ὅπως στρώσεις θα κοιμηθεῖς

συγγενεῖς — «δικοί»

- έχε φίλοι συγγενεῖς, καὶ αὐτὰ σε ραίνουν τα βουνά
 —με τσι δικοὶ σου φάε πιε, καὶ ἀλιζβερίσι μὴ γάμεις

συγγνώμη

- ἀπὸ τότες που 'βγήκενε το «συγγνώμη», ἐχάθηκενε το φιλότιμο
 —το «συγγνώμη» εἶναι μισὸ χέσιμο

συγχωρῶ

- να συχωρέσεις τσι ἐχθροὶ σου, να σου συχωρέσει καὶ ὁ Θεός

συμφωνία

- ἡ συμφωνία νόμο χαλά ³²⁵

σύρω

- θα σου σούρω ὅσα δε σέρνει ὁ ποταμὸς τοῦ Περίτση

σφάζω

- ἀφού το σφάζεις, γδείρε το ³²⁶
 —δε σφάζανε!

τάζω

- μωρὸν καὶ Αγίου μὴ δάξεις
 —μου 'χες τάξει τὰ ἀνελλέττες, ἡπηρες μου καὶ τσι γέτες ³²⁷
 —ὅσα σου τάζον το ἀρνάκι, βάστα καὶ το βουρλιδάκι

ταιριάζω

- εταιριάζανε τα κάδρα σα δα χαρασιά στη μάδρα ³²⁸
 —άμα δεν εταιριάζαμενε, δε θα συβεθεριάζαμενε

324.—Τους κοινωνικά ἀπροσάρμοστους τους φέρει στον ἴσιο δρόμο ὁ νόμος ἢ κάποιος ἀπὸ το κοινοτικό σύνολο

325.—Ἡ δύναμη τοῦ «λόγου»

326.—Εργασία που ἀρχισε πρέπει να τελειώσει

327.—Επὶ πλήρους ἀθετήσεως τῶν υπεσχημένων

328.—Για τοὺς νεονύμφους καὶ τοὺς συγγενεῖς τοὺς.

ταμπακέρα

—είδα σου 'φηκενε η ... ; Τη *dabakéra* τζη;³²⁹

τέτοιος

—τέτοια κεφαλή, τέτοια θέλει

—τέτοιες ώρες, τέτοια λόγια

τέχνη — τεχνίτης

—σα γέρεις τέχνη ασ'τηνε, και σα βεινάσεις, πιασ' τηνε

—ο τεχνίτης 'μέρα επείνασενε, μήνα ποτέ

—πολυτεχνίτης κι ερημοσπίτης³³⁰

τιμή — τιμώ — τίμιος

—η τιμή τιμή δεν έχει και χαρά στον που την έχει

—καλύτερα να χάσεις τη ζωή σου, παρά τη διμή σου

—τα στερνά τιμού *da* πρώτα

—η τίμια δουλειά έχει καθαρό πρόσωπο

τοίχος

—κι οι τοίχοι αφτιά έχουνε

Τούρκος

—ήγινενε Τούρκος από το κακό *dou*

—Τούρκο είδες, γρόσια θέλει

τραγούδι

—θα... και θα 'πεις κι ένα *draoudi*

—σύρε να πας στη μάννα μου, φέρε το *dabouirá* μου

εσύ με το τραούδι σου κι εγώ με το *sefidá* μου

τρεις

—τρεις το λάδι, τρεις το ξύδι κι έξε το *ladóξudó*³³¹

—τρεις στη Γέννα, τρεις στα Φώτα και έξε στην Ανάσταση

τρίχα

—να σου σηκώνεται η τρίχα τσι κεφαλής σου

—παρά τρίχα...

τρέλλα — τρελλίτσα — τρελός

—η τρέλλα δε βάει στα βουνά

—αυτός με τη *drellítssa* *dou*, γεμίζει τη *goilítssa* *dou*

—τρελλός παππás σε βάφτισε

—ο τρελλός δε *gξέρει* τη δύναμή *dou*

329.—Σ' αυτόν που δεν του άφησαν τίποτε κληρονομιά. Ταμπακέρα εδώ είναι συγκαλυμμένη και ε-
ξορατόμενη εκφορά του αιδοίου

330.—Για τον ασχολούμενο με πολλές εργασίες, που καταντά τελικώς φτωχός

331.—Για τους καθαρούς λογαριασμούς, σαν του Καραγκιόζη.

τρέχω

—τρέχα γύρευε

—κάτι τρέχει στα γύφτικα..

τρομάρα

—τρομάρα στα batζάκια σου

τρώγω

—ήφαα το γόζμο να σε γυρεύω

—ήφαενε το βερίδρομο (ή: τον αγλέορα ή: το καταπέτασμα)

—ήφαενε η φακή το λάδι ³³²

—να τρώει η μάννα και να μη δώνει τον παιδιού ³³³

—φάτε μάτια ψάρια και κοιλιά περιδρομο

—φάε λάδι κι έλα βράδυ ³³⁴

—θα φάω τα μουντάκια μου, α δε...

—ήφαενε τον αδάραχό δου ³³⁵

—συνέχεια τρώεται με τα ρούχα δου ³³⁶

—οδο τα 'τρωες με τη μαχούτα, σκέψον τα τώρα και τούτα ³³⁷

τσαγκάρης

—τσαγάρης αξυπόλητος, ράφτης παραλυμένος (βαλωμένος)
και μυλωνάς ανάλεστος (αζύμωτος) και καταδικαζόμενος

τύφλα

—δε φτάνει που σκουνδάβγω, μόνο μου λες και τύφλα

—τη δύφλα σου

—είναι τύφλα στο μεθύσι

τύχη—τυχαίνω

—απ' τοι τύχης τα γραμμένα δε βαράρχεται καένα

—τύχη μου, να φύω θέλω. —Κι εγώ να σ' ακλουθήσω θέλω

—τη δύχη μου τη μάλωνα κι είπε εκείνη εμένα

ό,τι κι α βάθει το κορμί τα 'χει ο Θεός γραμμένα

—αν έχεις τύχη, διάβαινε και στο βοινό περπάτιε

—μια φορά ήβγηκεν ο Τούρκος στο παζάρι, και του 'τυχενε μέρα Σάββατο

332.—Λέγεται σε περιπτώσεις σπατάλης, κακού υπολογισμού ή όταν η φαινομενική ζημία δεν είναι πραγματική

333.—Επί γλυκυτάτων, θεσπεσίων εδεσμάτων

334.—Ζαφές το σεξουαλικό υπονοούμενο

335.—Για τον αγρίως ξυλοκοπηθέντα. Από το αρχαιοελλ. επίθετο ατάραχος = ο μη ταρασσόμενος, ο ήρεμος, ο γαλήνιος. Φαίνεται ότι φθάσαμε σ' αυτήν τη φράση με την έννοια ότι «έφαγε» τόσο πολύ ξύλο, που δεν μπορούσε πλέον να σαλέψει, να ανακινηθεί

336.—Γι' αυτόν που συνεχώς τα βάζει με τους άλλους, για τον ανήσυχ

337.—Για τον άπληστο, που κατασπατάλησε την περιουσία του και τώρα ευρίσκεται σε δεινή θέση. Το «μαχούτα» είναι το βυζαντινό «μουχρούτι» (βλ. Πτωχοπρόδρομο 3, 156 και 4, 55), και συναντάται πολλαχού της Ελλάδος με τη σημασία του πλίνου πιάτου, της πλίνης γαβάθας. Στην Πελοπ/σο και την Κρήτη ως μουχούτα, στην Αστυπάλαια, Σύμη, Πάτμο και Ρόδο ως μουχούρα (χ/φο 609α, σ. 171, 1104, σ. 247, 661, σ. 278, 690, σ. 132 αντιστοίχως, όλα τον Ι.Α.Ν.Ε.) Ως μουχούδα συναντάται στα Κύθηρα (χ/φο 685, σ. 24), χουμούρα σε μερικά χωριά της Ρόδου (χ. 661, σ. 278), μουχούτα στην Κάρπαθο (χ/φο 1086, σ. 48). Μεταφορικά (στα Καλάβρυτα π.χ., χ/φο 563, σ. 27, τον Ι.Α.Ν.Ε.) μουχούτα ονομάζουν τον λαίμαργο άνθρωπο, ενώ στην Κάλυμνο (χ/φο 727, σ. 267) μουχουρτικό είναι η πρώτη μερίδα φαγητού που προσφέρει η οικοδόσποινα στον φτωχό γείτονα.

υγεία

—η αρρώστια στο δρόμο δε χωρεί κι η υγεία στο κρεβάτι

υιός

—γαβρός υιός δε γίνεται και νύφη η θνατέρα

ύπνος

—οπού τον ύπνο αγαπά και τη δροσερούλα
πολλά καλά στερεύγεται η δροσερή δου η γούλα

υπομονή

—υπομονή κι υπομονή, καρτέρει και καρτέρει
μια μέρα ο κατήφορος ανήφορο θα φέρει

ύψος

—ή του ύψους ή του βάθους

φάβας, ο (φάβα, η)

—εντός ο φάβας λάδι δε θέλει ³³⁸

—κάποιο λάκκο εχ' η φάβα

φαγοποτούρα

—η καλή φαγοποτούρα πέδε μέρες είναι δούρα ³³⁹

φασούλι

—φασούλι το φασούλι γεμίζει το σακκούλι

φελώ

—οπού φελά στα λάχανα, φελά και στα μαρούλια

φεύγω

—ας φύει από το γνώλο μου κι ας πάει στ' αδερφού μου

—...να σου φύει το καφάσι τσι κεφαλής σου

φίδι

—ούτε φίδι στο γόρφο δου

Φίλιππος

—ήβρηκενε ο Φίλιππας το Ναθαναήλ

φίλος

—πε μου το φίλο σου να σου 'πω ποιος είσαι

—μη θαρρεντείς το φίλο σου να 'πεις το μυστικό σου

—οι καλοί λογαριαζμοί κάνουνε τσι καλοί φίλοι

—μια του φίλον, δυο του φίλον, τρεις και τη γακή δου μέρα ³⁴⁰

—άμα νέχεις τέτοιοι φίλοι, τι τους κάνεις τους εχθρούς;

338.—Σ' αυτόν που δεν παραδέχεται κάτι, αλλ' εμμένει στις απόψεις του

339.—Ένα καλό φαγοπότι τρέφει για πέντε ημέρες

340.—Μπορείς να αντέχουν κάτι μέχρι ενός ορίου.

φιλώ

—εφίλησενε κατουρημένες ποδιές

φιρί—φιρί

—φιρί — φιρί το πας να.....

φόβος — φοβάμαι

—ο φόβος φυλά τα έρμα

—φοβάται και τον ήσκιο δου

—ο βρεμένος τη βροχή δε δη φοβάται

—φοβάται σα δο διάολο το λιβάνι

φορτώνω

—τα φόρτωσενε στο γόκκορα

φούρνος

—καένας φούρνος θα βουλήσει³⁴¹

—φούρνος να μη γαπνίσει

φρόνιμος

—τω φρονίμω τα παιδιά πρι βεινάσουν μαγειρεύουν

φταίω

—δε φταις, Θεέ μου, εσύ. Φταίω 'γω που σου 'δειξα το χωράφι μου

φθάνω

—δε φτάνουνε ούτε τα αβγά ούτε τα καλάθια

φτυάρι

—ό,τι τα σκατά και το φκυάρι

φτύνω

—μη φτεις εκεί που 'γλειψες

—όπου φτύσουνε πολλοί γίνεται πηλός, όπου φτύσει ένας το πίνει η γης

—άμα φτύσω χάμω, θα φτύσω τα γένεια, άμα φτύσω απάνω, θα φτύσω τα μούτρα³⁴²

φτώχεια — φτωχός

—η φτώχεια θέλει καλοπέραση

—η φτώχεια φέρνει γρίνα

—μόνο ο φτωχός νοιώθει το βόνο του φτωχού

—Θεέ, μη δώκεις του φτωχού πόρτα και παραθύρι
και πάπλωμα να σκεπαστεί, γιατί θα περηφανευτεί

—όπου φτωχός κι η μοίρα δου

—ο φτωχός άμα φτωχάνει, τα παλιά καινούργια κάνει

—το φτωχό τονε θένε στο γάμο για να κουβαλεί νερό

—έμι το αρνί φτωχό, έμι και πλατειά οργιά³⁴³

341.—Επί απροσδοκίων πράξεων και ευδησεων

342.—Λέγεται στις περιπτώσεις που είναι αναγκασμένος κάποιος να πάρει μία απόφαση, και διστάζει, γιατί, ό,τι και αν κάμει, θα βγει ζημιωμένος

343.—Λέγεται για το φτωχό, που είναι εύθικτος, υπερέηφανος.

—ήλιος και βροχή παντρεύοι' οι φτωχοί
 —ο φτωχός κλαιότανε κι ο Θεός νοιαζότανε
 —φτώχεια (ή. πείνα, δίψα, κ.α.) και τω γονέω

φυλακή

—που γεννηθεί στη φυλακή, τσι φυλακής θα μοιάσει

φυτρώνω

—φυτρώνει εκεί που δε δونه σπέρνουνε

φωτιά

—φωτιά και ξύλα
 —η φωτιά με τ' άχερα δε γάνουνε καλά
 —κάνει η φωτιά με το βαρούτι;

χάνω — χάση

—όποιος θαρρεύγεται το γώλο δον, χάνει και τα βρακιά δον³⁴⁴
 —εδώ καράβια χάνομαι, κι 'σεις παλιόβαρκες πού πάτε;
 —έχει χάσει τα αβγά και τα πασκάλια
 —όποιος χάνει στα χαρτιά, κερδίζει στην αγάπη
 —στη χάση και στη φέξη

χαρίζω — χάρη

—ενούς του χαρίζανε ένα γάδαρο κι εκείνος αξάνοιενε τα δόδια δον
 —η χάρη θέλει αδίχαρη και πάλι χάρη θέλει

Χάρος

—ο άνθρωπος στη ζωή ειν' όλο κάμε—κάμε
 και σα θα κάτσει να χαρεί, του λέει ο Χάρος πάμε

χατίρι

—χατίρι του βασιλικού ποτίζεται κι η γλάστρα
 —χατήρι του αετού πιάσε 'συ, χελώνα, κώλο

χέζω — χέσιμο

—εδώ 'μαι αφέδη, μα χέσε με³⁴⁵
 —δε χέζει για να μη φάει
 —χέσε θέατρο, κατούρα παράσταση
 —εχέστηκεν από το φόβο δον
 —χέσε μέσα και έβγα απ' όξω
 —είπαμενε τσι γριάς να χέσει κι εκείνη εξεκαλώθηκε³⁴⁶
 —χέσιμο θες....

344.—Για τους επιδεικνύοντες υπερβολική εμπιστοσύνη σε κάποιους

345.—Επί απελπισίας. Κάποιος είχε κατά λάθος σκοτώσει μία δική τους κατσίκα. Στις συνεχείς επικλήσεις του πατέρα του, απήντησε μετά από πολλή ώρα (ήταν κρυμμένος από τον φόβο του) με την παροιμιώδη αυτή φράση

346.—Σε περιπτώσεις υπερβάσεως του μέτρου.

χέρι

- Μάτια είδετε; Κακώς είδετε. Χέρια επιάσατε; Καλώς επιάσατε ³⁴⁷
 —Χέρι που δε διάσει, τόπος δεν αδειάζει
 —δώνει, δώνει μου το μαννάκι μου, μ' α δε διάσει το χεράκι μου...
 —κάλλιο πέδε και στο χέρι, παρά δέκα και καρτέρει

χήρα

- η χήρα το γεβγέδιζμα για παναῦρι το 'χει ³⁴⁸
 —περιμένει σα δη χήρα στο κρεβάτι ³⁴⁹

χοίρος

- έχει τον χοίρον τη μούρη

χορεύω — χορός

- μοναχός σου χόρευγε και όσο θέλεις πήδα
 —όπως μου παίζουνε, χορεύω
 —Ω Μαριώ, κερα—Μαργιόρα, ο ίδρας σου έρχεται απ' τη Χώρα
 Κι άμα έρχεται και τι, ο χορός καλά κρατεί
 Το ψωμί 'ναι μεσ' τ' αρμάρι, το κρασί μεσ' το πιθάρι
 τα παπούτσια μου τα σπω, το χορό δε βαρατώ
 —οπού 'ναι απ' όξω απ' το χορό πολλά τραούνδια ξέρει
 —όποιος έβει στο χορό πρέπει να χορέψει
 —όλο βότα και χοό ³⁵⁰

χούι

- πρώτα βγαίνει η ψυχή του ανθρώπου και μετά το χούι του

χρήμα — λεφτά

- ο βήχας και ο έρωτας και χρήμα όποιος έχει
 κι α βροσπαθεί δε γρύβεται, όσο και να προσέχει
 —δε γάνουνε τα λεφτά τον άνθρωπο, ο άνθρωπος κάνει τα λεφτά

χρόνος

- ο χρόνος κυλά σα δο νερό στ' αυλάκι

χρυσός

- χρυσή ώρα τηνε 'γέννησενε η μάνα τζη

χρωστώ — χρεωφειλέτης

- άμα θεθάνω και χρωστώ, χρωστούσι μου και μένα
 χαλάλι δωνε εκείνώ, χαλάλι μου και μένα
 —από γακό χρεωφειλέτη, σάκκον άχερα (ενν. πάρε)

χτυπώ

- θα χτυπήσει τη γεφαλή του στο δοίχο

347.—Το χειροπιαστό είναι πάντοτε ασφαλέστερο και βεβαιότερο

348.—Λέγεται για άνθρωπο που δε θίγεται για τις αξιόποινες πράξεις του

349.—Επί ανυπομονησίας

350.—Όλο βόλτα και χορό. Σαφές το νόημά της και σε ποιον απευθύνεται.

χύνω

—οὐα διψά η αυλή σου, νερό μη χύνεις ὅξω

χωράφι

—κάλλιο καλή σπορά, παρά καλό χωράφι

—το μάτι του νοικοκύρη κοπρίζει το χωράφι ³⁵¹

—α δε βρέξει στο χωράφι, ἄδειο μένει σου το ράφι

χώρια

—αδάμα κουβενιάζομενε και χώρια συνεννοούμαστενε

—εμείς μαζί δε γάνομε και χώρια δε βορούμε

χωριό — Χωριανός

—χωριό που φαίνεται κολαούζο δε θέλει

—Χωριανό ἤκαμες φίλο; Βάστα και κομμάτι ξύλο ³⁵²

ψείρες

—θα σου τσι σπάσω τσι ψείρες σου ³⁵³

—αλλοί που το 'χει η κούτρα του να κατεβάζει ψείρες ³⁵⁴

—ἤκαμενε κι η ψείρα κώλο κι ἤχεσενε το γόζμο ὅλο ³⁵⁵

ψέματα — ψεύτης

—που μαγειρεύει ψόμματα η κοιλιά του το ξέρει

—του ψεύτη το σπίτι καίγεται και κανείς δε δο πιστεύει

ψηλά

—ψηλά τονε 'πηρες τον αμανέ ³⁵⁶

ψύλλος

—γυρεύγει ψύλλοι στ' ἄχερα

—επούλησα το σῶβρακο, να μη δο φαν' οι ψύλλοι ³⁵⁷

—ούτε ψύλλος στο γόρφο σου!

—ευτός κάνει και του ψύλλου χαλινάρι

ψυχή

—μια βψυχή που 'ναι να 'βγει, ας έβγει ³⁵⁸

ψωμί

—όλα τα φόδια τσι κοιλιάς και το ψωμί στιμόνι ³⁵⁹

—ηφάαμενε ψωμί κι αλάτι μαζί

351.—Για τον επιτήδειο γεωργό, τον γνώστη της γεωργικής

352.—Σαφές το υπονοούμενο για τους «Ψηλοχωριανούς» Ναξιώτες

353.—Σ' αυτόν που ατακτεί, θα σε δείρω δηλ.

354.—Τα ελαττώματά μας δεν διορθώνονται

355.—Γι αυτούς που ανήλθαν κοινωνικά «εν μία νυκτί» και περιφερόνουν τους άλλους

356.—Γι αυτούς που αυτοπροβάλλονται και ασχημονούν από υπερηφάνεια για την κάθε λογής ἀνοδό τους, ενώ πριν λίγο δεν ἦσαν παρά ένα τίποτα

357.—Παράξενη ομολογουμένως φιλοσοφία

358.—Δηλοί συγκατάβαση

359.—Η θρησκευτική αξία του ψωμιού είναι μεγίστη.

—δικό σου μαχαίρι και ξένο ψωμί³⁶⁰
 —πιο πολύ ψωμί τρώεται με το μέλι, παρά με το ξύδι³⁶¹

ψωνίζω
 —εψούνισενε από βούτι!³⁶²

ώρα
 —ώρα δου καλή, κι ο κώλος του γυαλί³⁶³.

β. «ου φωνητές» («γρουσουζικές»)³⁶⁴

άλλος
 —άλλος γαμ..., κι άλλος πληρώνει
 —άλλος ψυχομαχεί, κι άλλος καυλομαχεί³⁶⁵

αρχ...δια
 —αρχ...δια καλαβρέζικα και το μ...νί τσι Χάιδως
 —τ' αρχ...δια μας κουνάνε δεξιά κι αριστερά
 —καλώς τ' αρχ...δια μας τα δυο, που μοιάζουν σα καβαναρείο

άσπρος
 —άσπρα μαλλιά στη γεφαλή, κακά χαβέρια στη βη...λή³⁶⁶

γ...μώ
 —δε βορείς να γαμ.. και να σφυρίζεις³⁶⁷
 —με τα λεφτά μου γ...μώ και τη γυρά μου
 —οπού βρίσκει και γ...μεί τύφλα δου που θα παδρευτεί

γριά
 —γριά γαμ..., τσι σπόροι χάνεις

γυναίκα
 —άθρωπος να μη 'βει ποτέ κακό για τη γυναίκα
 γιατί ο Θεός την έπλαθε, Θεός την επελέκα
 κι εκεί που τη βελέκανε κι ήφτιαχνε το κορμί τ'ζη
 μια πελεκιά του ξέφυγε κι ήφτιαξε το μ...νί τ'ζη

διάβολος
 —ο διάβολος δουλειά δεν είχενε, κι εγ...μμενε τα παιδιά δου

έχω
 —έχω ακόμα μια ρίζα πιο μέσα ...³⁶⁸

360.—Λέγεται όταν κάνει κάποιος τον γενναϊόχωρο σπαταλώντας ξένη περιουσία

361.—Με τον καλό τρόπο διορθώνονται τα περισσότερα

362.—Σε περιπτώσεις κακών γενικών επιλογών (και αγνοιών)

363.—Λέγεται σε μερικές περιπτώσεις αναγγελίας θανάτου

364.—Θέωρησα αδιανόητο να μην συμπεριλάβω και μερικές τέτοιου είδους φράσεις, αφού ήταν κι αυτές ανατοσπαστο τμήμα του καθημερινού λεξιλογίου του χωριού. Αν προκαλούν δυσφορία σε μερικούς, δεν ευθύνομαι εγώ που μερικές λέξεις έ'γαν «κακές»...

365.—Το έλεγαν σε περιπτώσεις αδιαφορίας για τα συμβαίνοντα στους άλλους. Αντί του «καυλομαχεί» έλεγαν και «κατρωμαχεί», που σημαίνει «έχει ερωτική διάθεση»

366.—Το γήρας ουκ έρχεται μόνον

367.—Όταν κάποιος προσπαθεί να φέρει εις πέρας ταυτοχρόνως δύο εργασίες

368.—Στηρίζεται στην εξής ιστορία: ένας ναυτικός ευρισκόμενος σε άμεσο κίνδυνο να πνιγεί, παρακάλεσε το Θεό να τον σώσει, με αντάλλαγμα να συντηρηθεί ερωτικά με οποιαδήποτε γυναίκα συναντήσει μπροστά του στην στεριά. Ο Θεός του έκανε το χατίρι, και πράγματι ο ναυτικός διεσώθη. Για κακή του όμως τύχη η πρώτη γυναίκα που συνάντησε ήταν μια γριά. Τι να κάμει όμως; Το τάμα, τάμα. «Τοι 'χαμενε τη δουλειά» λοιπόν, αλλά η γριά, γλυκαμένη, του λέει πριν φύγει: «Ξέρεις, λέει, έχω ακόμη μια ρίζα πιο μέσα»

κάλεσμαι

—η αλεπού είχε κάλεζμα, κι εκείνη εμουνολόα ³⁶⁹

καυλ...νω

—καυλ...νει ο γάδαρος σα γξειψυχά; ³⁷⁰

κοντός

—ο κοδός ή μεγάλη φωνή έχει ή μεγάλη ψ...λή

κουμπάρος

—ο κουβάρος τη γουβάρα μια φορά την εβδομάδα

μάννα

—τσι μάννα σου το ζήτησα και μου 'πε άδε χάσου

και τσι το ξαναζήτησα και μου 'πε χάριζμά σου

—τσι μάννας σου το μ...νί που το γ...μούν οι Χωριανοί

μαύρος

—μαύρο μ...ί που σε βγανε και κόκκινη ματσούκα

μ...νί

—άδεια την είχε το μ...νί, κι εμάθαινε τζαζάρης ³⁷¹

—ένα μ...νί καθότανε στον ήλιο και λιαζότανε

—το μ...νί τ' αλλοίθωρο παίρνει το γατήφορο

—το μ...νί είναι πηάδι κι η κοιλιά είναι φανάρι ³⁷²

—ένα μ...νί στην άβελο σηβαίνει διπλοκάβανο

—το μ...νί και τ' αχταπόδι

όσο δο χτυπάς απλώνει

κι όσο δρίβιεται καυλ...νει

παππός

—τι είναι ο παππός; —Τ' αρχ..δια δου να δακάς

παρακαλετός

—παρακαλετό μ...νί, ξυνό γα..ήσι ³⁷³

πείσμα

—για πείζμα του γειτόνου μου να κόψω 'γω τ' αρχ..δια μου; ³⁷⁴

περιμένω

—περίμενε να πέσουνε του κριού τ' αρχ...δια να τα πάρεις ³⁷⁵

369.—Για όποιον εγκαταλείπει τις εργασίες του και ασχολείται με πράγματα άσχετα και δευτερεύοντα

370.—Γι αυτόν που, ενώ βρίσκεται σε άσχημη γενικά θέση, προσποιούνται τον ικανό και τον ισχυρό

371.—Το ίδιο με το νόημα της σημ. 369

372.—Λέγεται για εγκυμοσύνη, και μάλιστα κλειψίγαμη

373.—Άμα ο ένας δεν θέλει...

374.—Όταν κάποιος αποφεύγει (από πείσμα κάποιου) να κάμει κάτι

πετιέμαι

—πετιέσαι σα δη γομμένη ψ...λή

σκατά

—σκατά κι απόσκατα (τα 'καμες)

—τα ίδια σκατά είναι

σκόρδο

—σκόρδα βούτσα Μουαμέτη, ποφτινή του Μωχαμέτη ³⁷⁶

στραβός

—τσι στραβής ψ...λής και τα μαλλιά τσι φταίνε ³⁷⁷

υπομονή

—υπομονή, υπομονή, χάσαμε και το μ...νί

ψ..λή

—να 'ταν η ψ...λή βιολί, θα τηνε παίζανε πολλοί.

375.—Γι' αυτόν που παραμένει άπραγος

376.—Το έλεγαν για να μη «ματοτιάσουνε» κάτι που αγαπούσαν πολύ, ήταν δηλ. επωδή

377.—Λέγεται για τους παράξενους, τους γρινιάρηδες.

11. Αινίγματα ³⁷⁸

α. διάφορα

- Χιλιόκοβο, χιλιόδεστο, χίλια και αν 'βεις δε θα το βρεις
(τι είναι;)
- Μια βαρκούλα φορτωμένη σε σπηλίτσα πάει και βαίνει
(μια κουταλιά φαγητό)
- Όλη μέρα τρώει κρέας και το βράδυ μ' ανοιχτό το στόμα
(το υπόδημα)
- Η κυρία Περσεφόνη κατεβαίνει απ' το βαλκόνι
πέδε γλάροι την αρπάζουν και στο δοίχο τη γολλούν
(η βλέννα, μύξα)
- Το κασσελάκι μου σφαλώ, τα κρόσσια αφήν' από 'ξω
(ο οφθαλμός)
- Ο παππός μου ο γέροντας με τα μεγάλα δόδια
ανεβήκενε στο βουνό να κατεβάσει βόδια
(η κτένα)
- Απ' όξω γλιστερό, από μέσα μαλλιαρό,
κι από μέσα απ' το μαλλί, είναι μια βουκκιά φαῖ
(το κάστανο)
- Η σκρόφα μας, η λούζρα μας, ³⁷⁹ η λουζροφαωμένη
π' όλο το γόζμο γύρισε και χορταριά δεν έχει
(ο Χάρος)
- Το φίδι τρώει τη θάλασσα κι η θάλασσα το φίδι
και στον φιδιού τη γεφαλή ο ήλιος ανατείλλει
(ο λύχνος)
- Ανεβαίνει, κατεβαίνει, το βρακί δον λν' και δένει
(ο κουβάς)
- Ψηλός ψηλός καλόερος και κόκκαλα δεν έχει
(ο καπνός)
- Ένας μακρύς καλόερος πον τ' άδερά δον σύρνει
(ο «παννιστής»)
- Από δυο παραθυράκια βγαίνουν δυο κοπελλουδάκια
(η μύτη)
- Χιλιοτρύπητο λαῖνι που στραγγιά νερό δε χύνει
(ο σπόγγος)
- Ανάμεσα σε δυο βουνά ο μούγαλος ³⁸⁰ κοιλοπονά
(η εξαέρωση)
- Μικρή μικρή νοικοκερά μεγάλη πίττα κάνει
(η μέλισσα)

378.—Για τη σημασία του αινίγματος στο βίο των αρχαίων λαών βλ. Στίλπ. Κυριακίδου, Ελληνική Λαογραφία, ό.π., σ. 333 κ.ε.

379.—Η «σκρόφα» (ιταλ. scrofa), ο θηλυκός χοίρος. Μεταφ. η ασημένια γυναίκα (από το ιταλ. luoco = ο ασημένιος)

380.—Ονομασία βοδιού από τη φωνή του (μούγγαρος στην Κύπρο, χ/φο 486, σ. 6., και το ρ. εκεί δεν είναι «μουγαλίζω», όπως στο Γιαννάδο και αλλαχού, αλλά μουγαρίζω. Πρβλ. και τα «μουγκαλισματιά» της Απειράνθου (χ/φο 571, σ. 459), «μουγκαλιά» της Κρήτης, (χ/φο 948, σ. 551) και τα ρήματα μουγαλιέμαι, μουκανίζω, κ.α. Τα χ/φα είναι του Ι.Α.Ν.Ε.

- Είναι ένα κοπελλάκι
κι έχει στο κωλάκι
ένα ξυλαράκι
(η σταφίδα)
- Εβρός πααίν' η λυγερή
κι από πίσω τζη πααίνει
μια γριά κολοκομμένη
(βελόνα και κλωστή)
- Πέτρα στη μύτη, πέτρα στο γόλο,
το τραβούνε, και δυο κατουρούνε
(το άρμεγμα)
- Τέσσερις στέκομαι, δυο ακούνε, ένας γράφει κι ένας θυμιατίζει
(ο χοίρος)
- Σκίζω, ανοίω το γορμό, βρίσκω νύφη και γαβρό
πεθερά και πεθερό και στη μέση ένα σταυρό
(το καρύδι)
- Ανοιγοκλειούν οι κάμαρες και κρότος δε γροικιέται
(ο οφθαλμός)
- Κλείνω το κασσελάκι μου και μέσα μένει ο κλέφτης
(οι ηλιχτίδες που περνούν τις γρίλλιες των παραθύρων)
- Δυο χιλιάδες καλογέροι σ' ένα ράσο τυλιμένοι
(το ρόδι)
- Έχω ένα βαρελάκι κι έχει δυο λογιώ κρασάκι
(το αβγό)
- Δώδεκα καλογεράκια το 'να τ' άλλο κυνηγά
(οι «αδέννες» του μύλου)
- Γύρω γύρω κάγελλα και στη μέση κλέφτης
(το στόμα)
- Αουσπετσένιος³⁸ ουρανός και χαμηλά χιονίζει
(οι λευκές τρίχες των κροτάφων)
- Από πάνω σα δηγάνι
από κάτω σα βαβάκι
από πίσω σα βπαλίδι
(το χελιδόνι)
- Από κάτω είναι στρωτή
από πάνω όλο καυκιά
και τσι σκάφης το ζυμάρι
ψήνεται με το θυμάρι
(πινακωτή)
- Όλη τη ζωή τζη φαίνει, το παννί τζη δε δειλιώνει
(η αράχνη)
- Από μητέρα κόκκινη
γεννιέμαι παιδί μαύρο
φτερά δε έχω μα πετώ
τα σύννεφα για να βρω
(ο καπνός)

38.—Από το νόημα του αινίγματος εξάγεται ότι είναι ο μαύρος (ουρανός).

- Πράσινος ο πύργος
κόκκινα παραθυράκια
μέσα κατοικούν
μαύρα ανθρωπάκια
(το καρπούζι)
- Πετεινός κακνάντος³⁸², κοδοποδαράτος
πορπατεί και κρίνει τη δικαιοσύνη
(το «καδάρι»)
- Βασιλιάς δεν είμαι, κορώνα φορώ
ρολόι δεν είμαι, την ώρα μετρώ
(ο πετεινός)
- Από όξω βέλλα—βέλλα
κι από μέσα κατσιβέλλα³⁸³
(η γυναίκα που καθαρίζει το σπίτι της «τσάτρα—πάτρα»)
- Έχω ένα κουτί κι έχει μέσα κάτι τι
κι α δο χάσω το κάτι τι τι το κάνω το κουτί;
(το μυαλό)
- Χίλιοι μίλλιοι καλογέροι
κίτρινοι απ' το θυμό τους
γιατί τσι φωνάζουν γέροι
(οι κόκκοι του καλαμποκιού)
- Μακρύς — μακρύς καλόερος
κι η κεφαλή του πίττα
(το «φουρνέφτιο»)
- Πάνω κόφτει
κάτω κόφτει
και μέσα κόρη είναι και λαλεί
(δόντια και γλώσσα)
- Γύρω τριγύρω κάγελλα
στη μέση μια βαρχούλα
(το καντήλι και η βολυμήθρα)
- Άσπρος κάθος
μαύρα γίδια
χαρά σ' αυτόν που τα λαλεί
(η γραμμένη / τυπωμένη σελίδα)
- Γούρνα μου πελεκητή
μαρμαρένια και χυτή
πάει ο γούργουρας³⁸⁴ να πει
ούτε ο γούργουρας χορταίνει
ούτε η γούρνα μας στερεύει
(το Άγιο Δισκοπότηρο)
- Πράσινο γεννιέται, μαύρο καταδιέται
αρβανίτικα φορεί και τα δόδια του κουνεί

382.—Κάκνα + κατάλ, -άτος. Κάκνα είναι πολλαχού της Ελλάδος η γαλοπούλα, κάκνος ο δικός μας «κοιός» (διάνος), κακνανίζω = καθαρίζω, κελαηδία

383.—Λέγεται και ως παροιμιακή φράση

384.—Μεσαιων. γούργουρος (ο λάρυγγας, ο λαιμός). Ο ομιλών ταχέως και ακατανοήτως αποκαλείται στο χωριό «τρεβιλογούργουρος».

(το «κουδουρίδι»)

- βαίνω σε σπίτι και βγαίνω χοδρός
βαίνω σ' εκκλησιά και βγαίνω σκελετός
(η «ρωγιά», η αράχνη)
- Η σέδενα, η μέδενα³⁸⁵
η μεδενοκουνίστρα
στο κάβο εκουνιούδανε
στην εκκλησιά κοιμούταν
(η ελιά και το λάδι).

β. «γρουσουζικα», που όμως δεν είναι

- Ο γαθρός τη βάνει και η νύφη φωνάζει
(το κλειδί)
- Κοιλιά με κοιλιά το μακρύ κάνει δουλειά
(η σκάφη και το χέρι)
- Σκύβω, γονατίζω ἕρος σου, το μακρύ μου στο σκιστό σου
(το άνοιγμα της κασσέλας)
- Την ημέρα ταιτωμένη και το βράδυ ζαρωμένη
(η κάλτσα)
- Όλη μέρα κρέμεται και το βράδυ πέφτει
(ο σύρτης της πόρτας)
- Απ' το γώλο μου τη βγάνω και στο γώλο σου τη βάνω
(η καρέγλα)
- Καλά 'καμα και πλήρωσα, κι ήδωκα τα λεφτά μου
για να σε βάνω ανάσκελα, να κάνω τη δουλειά μου
(η σκάφη)

12. Ευχές — κατάρεις — όρκοι

—ευχές

- Καλορρίζικες δουλειές και η ώρα η καλή (στο προικοσσύμφωνο)
- Η ώρα η καλή, καλά στέφανα, καλούς απογόνους. —Ευχαριστώ, και στα δικά σου/και στ' αγόνια σου και στω παιδιώ σου (στον αρραβώνα)
- Την ευκή μου, παιδί, μου, να 'χεις, να στερεώσεις και να αποκτήσεις του Αβράμ και τον Ισάκ τ' αγαθά, να παιδογονήσεις παιδιά κι αγόνια (κατά την παράδοση της νύφης)
- Η ώρα η καλή, να ζήσετε, καλογεραζμένοι και με καλούς απογόνους/ και με κλερονόμοι, να χαίρεστε το στεφάνι σας. —Ευχαριστώ, και στα δικά σου/ στω παιδιώ σου / και στα εγόνια σου (στο γάμο)

385.—Παραλλαγή αυτού του αινίγματος βρήκα σε χ/φο του Ι.Α.Ν.Ε. από τη Χίο. Είναι η εξής:

Η σέντενα, η μέντενα αυτή η σεντελίνα
εις τον αγέρα κρέμεται στην εκκλησιά κοιμάται
και τα παλιά της κόκκαλα μέσα στη γη βρισκόνται.

Στην υποσημείωση του καταγράφαντος αναφέρονται: «σέντενα, μέντενα, σεντελίνα: το μέρος όπου διυλίζεται το έλαιον και χωρίζεται από την αμόρghν». Τα «παλιά κόκκαλα» της παραλλαγής είναι οι ρίζες της ελιάς.

- Καλή λευτεριά, και μ' ένα γιο (στην έγκυο)
- Να το χαίρεστε και καλά σαράδα, να το καμαρώσετε και γαβρό /νυφούλα (στη γέννηση)
- Να τα χιλιάσεις, να το χαίρεσαι, και σε άλλο με υγεία, πάδα άξιος (στον νο- νό). Να σας ζησει, να το χαίρεστε, ο Θεός να σας το 'χει καλά, να σας το χα- ρύνει / να σας το μακροζωά ο Θεός (στους γονείς του βαπτισθέντος)
- Περαστικά σου, ο Θεός μαζί σου, ο Θεός να σ' ελεήσει, ο Θεός να σ' έχει /κά- μει καλά (στον άρρωστο)
- Ο Θεός συχωρέσ' τα πεθαμένα δου, ζωή σ' ελόγου σας, να ζείτε να τονε θυμά- στε, οι αγέλοι να θυμιάζουνε τα κοκκαλάκια δου /τζη (κατά τον θάνατο)
- Χρόνια πολλά, να ζεις να εορτάζεις, να χαίρεσαι το στεφάνι σου/ την οικο- γένειά σου, και του χρόνου χαρούμενος, να χαίρεσαι τη σκόλη σου (προς εορ- τάζοντα)
- Καλό κατευόδιο, καλό ταξίδι, η Παναγιά μαζί σου, άμε στο καλό, καλό δρόμο, η Παναγιά να σε σκεπάζει, η ώρα η καλή (προς ταξιδευόντες και αναχωρού- ντες)
- Καλοτελειωμένο, με γεια, να ζήσεις και να το λειώσεις (προς τον ενδεδυμένο καινούργες ένδυμα)
- Καλή σας όρεξη. —Ευχαριστώ, να 'σαι καλά, έλα να φάμενε, σ' αγαπά η πεθε- ρά σου, πάνω στην ώρα ήρθες (ευχές του εισερχομένου σε οικία κατά την ώρα του φαγητού — αντευχές)
- Είβα, στην υγείά σας και καλή καρδιά (ευχές της παρέας)
- Να 'χεις την ευχή μου, να 'χεις την ευχή μου και από τα πέδε μου δάχτυλα, την ευχή μου και από τα είκοσί μου νύχια, να 'χεις την ευχή του Χριστού και της Παναγίας, του Αβράμ και του Ισαάκ τα καλά ν' αποχτήσεις, χώμα να πιά- νεις και μάλαμα να γίνεται, χώματα να πιάνεις, χρυσάφι να γίνεται (γονέων προς παιδιά)
- Από το στόμα σου και στου Θεού τ' αφτί (γενικές)
- Να 'πεbene ο Θεός να 'ρθει με το καλό
- Μάτι μη σε πιάσει
- Ο Θεός να σου δώνει από το δρόσος τ' ουρανού και από το πάχος τσι γης.
- κατάρεις
- Από το Θεό να το βρεις
- Θεού πρόσωπο να μη 'δεις
- Να πας και να μη γυρίσεις
- Να μη σώσει να 'ρθεις
- Οι τέσσερις να σε φέρουνε
- Με το σεδόνι να σε φέρουνε
- Να σε νεκροστολίσω
- Κακό φόφο να 'χεις
- Χαῖρι να μη 'δεις
- Σα donνα σε 'δω
- Αίμα να ξερνάς
- Το αίμα σου να χυθεί σα do νερό
- Το αίμα σου να σε πνίξει

- Που να σε 'δω στραβό σ' τσι εκκλησιάς τη βόρτα
 —Κακιά ώρα να σε 'βρει
 —Που να σε 'βρει άδικη ώρα
 —Που να σε 'βρει άδικη ώρα εκεί που πας
 —Κακό γαιρό να 'χεις
 —Με 'φας που να σε φάει το χτικιό
 —Όπως με 'καψες, στο στρώμα να καείς
 —Που να μην αξιωθείς να....
 —Που να μη γξημερωθείς, που να μη βροδυναστείς, που να μη σ' έβρει το βράδυ
 —Που να μη σ' έβρει χρόνος, κακό χρόνο να 'χεις
 —Κακό χράι³⁸⁶ να 'χεις
 —Στο χρόνο απάνω να πας
 —Να μη σ' έβρει η Λαβρή
 —Άμε στο διάολο / στον αγύριστο
 —Φύε, να μη σου πάρει ο διάολος τη μάννα και το βατέρα
 —Που να σε φάει η ανάξη³⁸⁷ στο στρώμα
 —Με λαρυγόχτικο³⁸⁸ να πας
 —Στο στρώμα να λειώσεις / ξερός να γίνεις στο στρώμα
 —Που να ρημάξει το σπίτι σου και να γενεί μαύρο από τη γορμαλιά³⁸⁹ σου
 —Ρημάδι να γίνει (το σπίτι σου)
 —Ανάθεμα το λάδι που σου 'βαλα
 —Που να φας τη γλώσσα σου, γρουσουζή
 —Κακή και ψυχρή μέρα να 'χεις
 —Οι κοράκοι να σου βγάλουνε τα μάτια σου και ν' αφήκουνε εκεί μόνο τα σκουτέλλια³⁹⁰
 —Τη γατάρα μου να 'χεις και του Ισού Χριστού
 —Ο διάολος να 'ναι μέσα σου / χίλιοι διαόλοι μέσα σου
 —Ανάθεμά σε
 —Που να σε περάσουνε από το παραθύρι τσι Αγιάς—Ερήνης
 —Που να σου 'ρθει σιλιαζμός
 —Που να σου 'ρθει συνφόρεση
 —Χάμω να πέσεις και να σπάσεις χέρια και ποδάρια
 —Τρεμοκαύκαλο να σε πιάσει
 —Που να χυθεί το βορβό σου³⁹¹
 —Που να βγάλεις τη φάουσα³⁹²
 —Οι Καλές Κνουράδες να σε σκιάζουνε

386.—Σύμπτυξη της φράσεως «κακόν χρόνον να 'χεις». Άλλού έδωσε το «κακοχρόνης»

387.—Το αρχαιοελλ. ουσιαστ. ανάγκη. Εδώ με τη σημασία της σοβαρής νόσου. Σε πολλά μέρη της Ελλάδος έχει τη σημασία της φυματιώσεως, της φρενικής νόσου, της επιληψίας, της αφροδισιακής νόσου, εντερικής, κλπ. Βλ. για περισσότερα τον τ. 2 (1939), σ. 20 του Ιστορ. Λεξικού της Ακαδημίας Αθηνών στο λήμμα ανάγκη, αλλά και στα λήμματα ανάγκημα, αναγκιός, αναγκέω, σ.19 του ίδιου τόμου

388.—Χτικιό του λάφυγγα

389.—Το κορμί, το σώμα. Από την Απειράνθο (χ/φο 508, σ. 133 του Ι.Α.Ν.Ε.) προέρχεται το παρακάτω δίστιχο που περιέχει τη λέξη:

Αν ίσωσ και μ' απαρηγορείς και πάει αλλού η φιλιά σου
 τα βράχ' τσι περμαλιάς (τον γιालού δηλ.) να φα' δη γορμαλιά σου

390.—Εδώ οι κόγχες των οφθαλμών

391.—Το μάτι σου (ο βολβός σου)

392.—Η φάγουσα, η φαγέδαινα των Αρχαίων (ασθένεια του στόματος και του λαιμού, καρινοειδής έλκος, καρκίνος, γάγγραινα στη Χίο και τη Λέσβο (χ/φα 918 και 773, σσ. 428, 33 αντιστ.), και η τοιχοβάτης σαύρα (το σαμιαμίδι) στη Θεσσαλία (χ/φο 1035, σ. 393. Όλα τα χ/φα είναι του Ι.Α.Ν.Ε.).

- Τρομάρα να σου 'ρθει
 —Τ' αέρι να πάρει το φως σου
 —Που να σου 'ρθει κάουζα³⁹³
 —Σ' τσι γιατροί να τα φας όσα μου 'πηρες
 —Να καεί το φυλλοκάρδι σου, όπως μ' έκαψες
 —Στο λαιμό σου να κάτσει (κόκκαλο /φαῖ)
 —Τα κλειδιά να μείνουνε στη πόρτα
 —Θεέ και Κύριε, η πρώτη σφαίρα να τονε βρει στο πόλεμο
 —Θεέ και Κύριε, α δε φτύσω μεσ' το στόμα σου, η ψυχή σου να μην έβγει
 —Ψυχή να μη βασιλεύει
 —Που να μην έβρει η ψυχή σου ανάπαυση
 —Ανάθεμα την ώρα που εντρίσκουσινε στο δρόμο μου
 —Ανάθεμα την ώρα που σε 'καμε, δεν ήκανα καλύτερα ένα γουβάρι κλωστή
 —Ω, που να βγάλεις γελατζίκι³⁹⁴ (ή: γελατζίκι να βγάλεις)
 —Ογλήορας (γρήγορα) Παναγία μου, να πάρει το στεφάνι τζη φωτιά και να κα
 εί, και από το κάψιμο και το γόζμο που θα τη σβήνουνε, να βγω όξω και να
 πω: μα τι συμβαίνει;
 —Ογλήορας και να σε 'δω ξερό και να σε λυπηθώ
 —Να μη 'δεις ποτέ στη ζωή σου χαρά
 —Από τα καβαναριά να σε περάσουμε
 —Που να 'θελα να καεί η ώρα που σε 'κανα
 —Που να 'θελα να μη γεννηθείς, παρά που σε 'καμα (παρά που εγεννήθηκες)
 —Οι γέννες να σε φάνε και παιδί να μη βρεθεί να σε καλύψει
 —Παιδιά να κάνεις και παιδιά να μη χαρείς
 —Διαόλοι στη σόρτα σου
 —Οι ψείρες και οι κόνιδες να σε φάνε
 —Ανεκαράδα³⁹⁵ απάνω σου
 —Ε, που να 'ναι το μιανό μέσα σου
 —Δε βορώ. —Ανηβοριά να σου 'ρθει
 —Μάννα! —Χωρίς μάννα να μείνεις
 —Το γακό σου το γαιρό και τον ανάποδό σου
 —Ανάθεμα στη δύχη μου
 —Τα ρούχα σου να μη σε δεχτούνε
 —Το κρίμα στο λαιμό σου
 —Ανάθεμά σε ως που κουνεί η θάλασσα
 —Δουλιάζμα³⁹⁶ να γενείς
 —Η αμαρτία δου να σε βρει
 —Διαόλοι μεσ' τη γάσια που θα τονε βάλουνε
 —Διαόλοι μεσ' τα σταυροφάναρα που θα τονε πάνε
 —Ε, που να σε 'δω να κωλοσύρνεσαι σα δο λαφιάτη

393.—Αιτία κακού, κακό, εχθρότης, μίσος, αφορμή, επιθυμία και ενδιαφέρον (Λιγουργιό, χ/φο 786, σ. 61), δίκη στη Λευκάδα (χ/φο 540, σ. 13). Συνηθέστατη στην Αλβιρανθο η φράση: «ω βοή και κάουζα», συμφορά μου, και στο Γλινάδο η «μα κάουζα έχεις μέσα σου»: σ' αυτόν που πίνει πολύ νερό ή η προστακτική «ξεκαουζιάσου», πιες δηλ. νερό. (ιταλ. causa)

394.—«Να σε γελάσει (να σου διαφύγει της προσοχής) και να μη βορείς να το καταστρέψεις»

395.—Αγνώστου ετύμου και κατά το ίδιο. Λεξικό (τ. 2, του 1939). Σημαίνει αστραπή, κεραυνός, φωτιά

396.—Φόβητρο (ρ. δουλιώ = φοβάμαι).

- Που να σε φάει ο μαύρος δρυτής³⁹⁷ του βουνού
- Ετσά να πάνε τ' αβέλια σου και τα σώθια σου
- Που να φας τη γλώσσα σου, γρουσουζή
- Σκατά στη γλώσσα σου
- Που να σε φαν' οι ψύλλοι
- Να πάρει η ξάλη τη γενεά σου
- Ε, που να καεί η κοιλιά σου.

—όρκοι

- Στη βψυχή τ' αφέδη μου και τσι μάννας μου
- Στη βψυχή τω γονιώ μου
- Στα συχώρια τω γονιώ μου
- Να φάω τα κόκκαλα τω γονιώ μου
- Στα παιδιά μου
- Να μη χαρώ τα παιδιά μου
- Να νεκροφιλήσω τα παιδιά μου
- Να θάψω και τα δυο μου παιδιά
- Να μη σώσω να 'δω το παιδί μου
- Να μη γνωρίσω τα παιδιά μου
- Να μη χαρώ ό,τι αγαπώ
- Να μη χαρώ το φως μου
- Στο φως μου
- Στο στεφάνι μου
- Ο καρκίνος να με φάει
- Να με φάει το χτικιό
- Αστροπελέκι να με κάψει
- Φωτιά να πέσει και να με κάψει
- Τα μάτια μου να 'βγουνε
- Να χυθού da μάτια μου
- Μα τα δώδεκα Ευαγγέλια
- Να 'χω τη γατάρα του Χριστού και τσι Παναγίας, αν...
- Να με κάψει ο Θεός (ή: η Παναγία)
- Μάρτυς μου ο Θεός
- Μα τη χάρη του Θεού (της Παναγίας, του Χριστού)
- Να 'χω αδίδικο το Θεό (το Χριστό, τη βαναγιά)
- Μα το δίμιο Σταυρό
- Μα την Αγία Κοινωνία
- Μα το Άγιο Δισκοπότηρο
- Μα τη βίστη μου
- Να μη βραδιάσω (να μη βραδιαστώ)
- Να μη με 'βρει το βράδυ
- Να μη γξημερωθώ
- Να μη με 'βρει η Λαβρή
- Να μην είμαι του χρόνου τέτοια μέρα
- Μα τσι Άγιες Μέρες που 'ρχουνδαινε

397.—Ίσως είναι ο αναφερόμενος στη σημ. 72, σελ. 405 άνδρος υδρίτης

- Μα την ημέρα που ξημερώνει
 —Μα την Αγία Ανάσταση
 —Στο ψωμί που τρώω
 —Μα τα Άγια που θα σηκώνει ο παππας τη Γυριακή
 —Να μη χαρώ το στεφάνι μου
 —Να μην είμαι του χρόνου τέτοια μέρα
 —Τα ποδάρια μου να σπάσω και να μη βρολάβω να....
 —Να μη σώσω να πάω...
 —Να μη σώσω να κουνηθώ
 —Να μη βρολάβω να πάω στο σπίτι μου
 —Έλα εις το όνομά σου Παναγία μου...
 —Στη διμή μου
 —Μα τη βέτρα που θα με σκεπάσει
 —Να 'μαι άτιμος αν...
 —Στη βψυχή που θα δώκω στο Θεό
 —Σ' ό,τι έχω ιερό
 —Ν' αρνηθώ το ψωμί που τρώω
 —Ν' ανοίξει η γη και να με καταπιεί
 —Μα την Κοινωνία που θα μεταλάβω
 —Στο ταξίδι που θα κάμω
 —Μα το φως που φέγει
 —Μα τη χαρά που περιμένω
 —Στη λευτεριά μου
 —Α σου λέω ψόμματα, ανάθεμά με
 —Να κωλοσύρνομαι σα δο λαφιάτη, α σου λέω ψόμματα
 —Παίρνεις την αμαρτία απάνω σου;

13. Νανουρίσματα

Νάνι που το κοιμίζανε τρεις αδερφές κι η μάννα
 νάνι που το κοιμίζανε κι εκείνο δε γοιμάται
 έχει τα μάτια του ανοιχτά και όλο συλλογάται.
 Κοιμήσου και παρήγγειλα στην βόλη τα προικιά σου
 στη Βενετιά τα ρούχα σου και τα χρυσαφικά σου.
 Έλα ύπνε κι ήπαρέ το και γλυκά 'ποκοίμισέ το.
 Νάνι, νάνι, το μωρό μου, νάνι, νάνι το χρυσό μου
 νάνι που το κοιμίζανε τρεις αδερφές κι η μάννα...

*

Έπαρε ύπνε το παιδί κι άμε το στα πρεβόλια
 και γέμισε τα στήθη του όλο αθού και ρόδα

*

Τα ρόδα να 'ν' τσι μάννας του, τα άθη του babá του
 κι ένα κλωνί βασιλικό να 'ναι για τη νοννά του

*

Ο ύπνος τρέφει τα μωρά κι η 'γεια τα μεγαλώνει
 κι η Παναγία με το Χριστό τα καλοξημερώνει

*

Ο ύπνος τρέφει τα μωρά κι ο κάθος τα μοσχάρια
και η κυρά η Παναγιά τρέφει τα παλληκάρια

*

Ύπνε που παίρνεις τα παιδιά, έλα πάρε και τούτο
μικρό, μικρό, σου το 'δωκα, μεγάλο φέρε μου το,
μεγάλο σα ψηλό δεντρί, ίσιο σα γυπαρίσσι
οι κλώνοι δον ν' απλώνονται σ' Ανατολή και Δύση

Ύπνε μου, πάρε το παιδί, να μου το σεργιανίσεις
στα ρόδα τω δερμβολιώ, στα κρύα νερά τσι βρύσης.
Παρ' το και δείξε τον να 'βρει του παλατιού τη στράτα
που 'ναι του ρήγα οι θησαυροί με τα κωσταδινάτα

*

Κοιμήσου 'συ μωράκι μου σε κούνια καρυνθένια
σε ρονχαλάκια κεδητά και μαργαριταρένια.
Έλα Χριστέ και Παναγιά, και πάρτο στους βαξέδες
και γέμισε τους κόρφους του λουλουΐδια, μενεξέδες.
Κοιμήσου 'συ, παιδάκι μου, κι η μοίρα σου δουλεύει
και το καλό σου ριζικό σου κουβαλεί και φέρνει.
Κοιμάται νιο, κοιμάται νιο, κοιμάται νιο φεγγάρι
κοιμάται το παιδάκι μου στ' άσπρο το μαξελάρι

*

Νάνι, νάνι, νάνι, νάνι, ύπνο ήσυχο να κάνει
να κοιμάται να μερώνει, να ξυπνά να μεγαλώνει.
Μη δατάτε, μη βροδάτε, το παιδάκι μου κοιμάται.

*

Νάνι να 'ρθει η μάννα σου από το δαφνοπόταμο
να σου φέρει λούλουδα, λούλουδα τριαδάφυλλα
και μοσκογαρύφαλα

*

Νάνι, νάνι, νανάκι δον, κάνει στο σεδονάκι δον
νάνι, νάνι και νανά κάνουν τα καλά παιδιά

*

Κοιμάται και μερώνεται, ξυπνά και μεγαλώνει
κι η μάννα δον κι ο αφέδης δον το κρυφοκαμαρώνει

*

Κοιμάται το παιδάκι μου κι εγώ το νανουρίζω
και το κουνώ και το κουνώ (ή: κι εγώ τη γοῦνια δον κουνώ)
και το γλυκοκοιμίζω

*

Έλα ύπνε μάνι—μάνι στον παιδιού μου το κεφάλι
κι αλαφρά να το κοιμίσεις στη ζεστή σου την αγάλη

*

Έλα ύπνε πάρε μου το και μεγάλο φέρε μου το
και σα δο φέρεις, ύπνε μου, φέρε το με τη 'γεια δον
φέρε το με τα κάλλη δον και με τη λεβεδιά δον

*

Κοιμάται το μωράκι μου στην αργυρή δου κούνια
στην γούνια δου την αργυρή και τη μαλαματένια
που του δη παραγείλατε κι είναι και φιοδισένια ³⁹⁸

*

Κοιμήσου νιε, κοιμήσου γιε, κοιμήσου νιο φεγάρι,
κοιμήσου που να σε χαρεί η νια που θα σε πάρει

*

Νάνι, νάνι, νανάκια σου, νάνι, νάνι, νανά σου,
νάνι στο σεδονάκι, που σου 'φτιαξ' η γιαγιά σου
νάνι στο κρεβατάκι σου σου λέει η μαμμά σου

*

Κοιμήσου που να σε χαρώ και να σε 'δω μεγάλο
και να σε 'δω τσι παδρείας κι ακόμα πιο μεγάλο

*

Κοιμήσου που να σε χαρώ κι εγώ να σε παδρέψω
και να σου δώκω δάσκαλο να σε νοικοκυρέψω

*

Νάνι που το κοιμίζανε τρεις αδερφές κι η μάννα
και 'κείνες δε δου φτάνανε κι ηπήρανε και δάδα.

14. «Δαχταρίσματα» ³⁹⁹

Βρε καλώς τονε το γιο μου, τον ασίκη το μικρό μου
βρε καλώς τηνε τη γόρη, που παπούτσι δεν εφόρει.
Καλώς το και πού μου 'τανε στα ρόδα και κοιμούσανε
καλώς το, που καλό να 'δει, το ξαχαρένιο το παιδί

*

Βρε καλώς τονε το γιο μου, το βερδικοκυνηγό μου
βρε καλώς τη και τη νια, τη ζγουρη τη λεμονιά

*

δάχτι-δι του λέγανε και μου το παδρεύανε
και του δίνανε προικιά δυο κοσκίνοι τα φλουριά
δάχτι- δι και δάχτι-δο το παιδί θέλει χορό
τα βιολιά δεν ειν' εδώ, κι όποιος πάει να τα φέρει
πέδε τάλληρα στο χέρι κι άλλα δόσα στο μαδηλί
για τον γιου μου το χατήρι

*

Βρε καλώς το το παιδί μου, το καμάρι, το φλουρί μου,
βρε καλώς το μικρό μου, το Μανόλη μου το γιο μου

*

δε μουλάρι κόκκινο, δε μουλάρι μαύρο,
να πάμενε σ' τσι Ποταμιές να κάμουμε το γάμο

398.—Φιλντισένια (από φίλντσι, ελεφαντόδοντο)

399.— «δαχταρίζω» σημαίνει χορεύω στα χέρια μου το μωρό τραγουδώντας τον «δάχτι-δι, δάχτα-δι» κ.α. Αλλαχού ταρτανίζω, ταρτανάω. (Στο Ζαγόρι της Ηπείρου (χ/φο 652, σ. 88, τον Ι.Α.Ν.Ε.) σημαίνει και «περιποιούμαι κάποιον, διακίμαι ευνοϊκώς προς κάποιον»). Δαχταρίσματα είναι τα τραγούδια που λέγονται κατά τη διάρκεια αυτών των πολύ στοργικών στιγμών.

με τ' αγιναρόφυλλα και με το βακαλιάρo
 κι από τη Γάτω Ποταμιά να πάμε στην Απάνω
 για να μαζέψουμε τ' αβγά, να κάνουμε τα προξενιά

*

δάχτι-δι πού πας μωρή, στο τζοβάνη για τυρί
 και τυρί δε βρήκαμε, το τζοβάνη δείραμε

*

Και χορεύει και πηδά και φορεί κοδά βρακιά
 και χορεύει η ρούσσα μου ⁴⁰⁰, η ξαθομαλλούσα μου
 και χορεύει το παιδί μου, το διαμάδι, το γιαβρί μου
 και χορεύει η ρούσσα μου, η κοδοποδαρούσα μου
 και χορεύει η ρεδίκλου ⁴⁰¹ κι η κοιλιά τζη κάνει κλού
 και χορεύει και πηδά και φορεί κοδά βρακιά
 τι κουρέλια κρέμομαι, τι ρεζίλια γένομαι
 και δεν έφαγε σταλιά κι είναι άδεια η κοιλιά

*

Χόρεψε μωρή δουνδού, κοίτα κι από πίσω σου
 τι κουρέλια κρέμομαι, τι ρεζίλια γένομαι

*

Σ' αγαπάω, επειδή είσαι ένα γαλό παιδί
 πέρασε απ' το σπίτι μας για να 'δεις το σόι μου,
 έμορφο αγόρι μου

*

Τρώει η νύφη :ο μερί κι ο γαβρός τη γεφαλή
 το καμένο το ζουλάκι τρώει το ξερό ψωμάκι

*

Έχω γιο, κι έχω χαρά, που θα γίνω πεθερά
 κι έχω κόρη κι έχω πίκρα, που θα μου γυρεύει προίκα

*

Κουπελέ, κουπελέ, κουπελέ, να 'ρθει ο βαβάς
 να τον φέρει κάτι τι, λουκουμάκια στο χαρτί

*

Δούρι, δούρι, δούρι, δούρι, του παππά μας το γαδούρι
 έβγαλε καρφί στη μούρη.
 —Σώπα παππαδιά, μη γλαις, κι α βησφήσει το γαδούρι
 διάφορό μας είναι πούρι. ⁴⁰²

Κάνεις τη βροβιά δου γούνα, τα ποδάρια δου κουδούνια
 και τ' αφτιά δου κουταλάκια για να τρως τα φασολάκια.

400.—Ρούσπος ο ξανθός (μεταγ. ρούσιος, από το λατιν. ruscus). Το Ρούσσα γνωστό και ως κύριο όνομα.
 401.—Από το ρεντίκολο= ο γελοίος (ιταλ. ridicolo), «ρεδίκουλο» στο Γλινάδο. Ρεντικολάρω στην Κε-
 φαλληνία σημαίνει εξευτελίζω κάποιον (χ/φο 708, σ. 21), ρεντικολεύομαι στην Ερείκουσα (χ/φο 876,
 σ. 27) ρεζίλευμαι. Τα χ/φα είναι του Ι.Α.Ν.Ε.

402.—Έχει πολλές σημασίες: λοιπόν, όθεν, άραγε, βεβαίως, κι όμως, εν τούτοις, αρκεί μόνον, φθάνει
 να... Εδώ με την έννοια του άλλαν.

15. Μοιρολόγια

Ποδάρια μου καματερά, χεράκια προκομμένα,
πώς σου βολιέται, άδρα μου, και στέκομαι δεμένα

*

Άνοιξε πόρτα του Χριστού να 'βω να προσκυνήσω
γιατί 'φερα τον άδρα μου εδώ να τον αφήσω

*

Η ώρα επλησίασε τώρα ν' αποχωρήσεις
στο σπίτι μας πια άδρα μου δε θα ξαναγυρίσεις

*

Χρήσιμα που 'ν' τα θηλυκά αυτές τσι μαύρες ώρες
τι να σου κάνουνε οι γιοι που 'χουνε ξένες κόρες

*

Με το 'βα του καλοκαιριού, με το 'βγα του χειμώνα
ήχασα τη Μαρία μου τη μαρμαροκολόνα

*

Μαρία, 'κείθε που θα πας, όμορφα να μιλήσεις
και 'με τη θνατέρα μου, να μου τη χαιρετήσεις⁴⁰³.
Άνοιξε πόρτα του Χριστού που βαίνουν οι κοπέλλες
να 'βει και η Μαρία μας με τσ' άσπρες τσι κορδέλλες

*

Μαργαριτάρι ερριζανε, παιδί μου, στην αυλή σας
κι ήρθαν να το μαζέψουνε όλοι οι συγγενείς σας

*

Σήμερα μαύρος ουρανός, σήμερα μαύρη μέρα
σήμερ' αποχωρίζεται ο γιος απ' το βατέρα

*

Πού να 'βρω βαρβερόριζα⁴⁰⁴ για να σου κάμω στρώμα
και πάπλωμα να σκεπαστείς, μη σε σκεπάσει χώμα

*

Βάλε νερό στο μαστραπά και βαρ' το στον αγέρα
περιμένε με, μάννα μου, και θα 'ρθω τη Δευτέρα

*

Ο πλάτανος που 'ν' στην εκκλησιά με τα μεγάλα φύλλα
όποιος δε γλάψει σήμερα έχει μεγάλο κρίμα

*

Για 'δε καπνός, για 'δε φωτιά που απ' τη γαρδιά μου βγαίνει
στα χείλη μου σταμάτησε, μα πάλι μέσα βαίνει

403.—Οι Σαρακατσαναίοι έχουν ένα παρόμοιο έθιμο (βλ. Γιάννη Μποτού, οι Σαρακατσαναίοι, Αθήνα 1982, σσ. 304—5): τοποθετούν στην κάσα του νεκρού διάφορα πράγματα για τους δικούς τους νεκρούς, όπως πετσέτα, μαντίλι, κομπολόι κ.α. Οι Γλιναδιώτες αρκούνται μόνον να τους στείλουν χαιρετίσματα. Βλ. και Μ. Μερακλή, Ελληνική Λαογραφία 2, σ. 74

404.—Αριμπαρόριζα (Pelargonium roseum).

*

Το σπίτι σας μοιρολόά και η αυλή σας κλαίει
κι από το παραθύρι σας μαύρος καπνός που βγαίνει

*

Μέσα η καρδιά μου καίγεται, το στήθος μου ραϊζει
όποιος πονεί, όπως πονώ, το νόνο μου γνωρίζει

*

Χάρε μου, το σπαθάκι σου να το μαλαματώσεις,
γιατί δεν άφηκες καρδιά να μη δigne μ'ιτώσεις

*

Που να βρω 'γω βασιλικό να σου γεμίσω στρώμα
και πάπλωμα να σκεπαστείς, να μην αγίζεις χώμα

*

Ο Χάρος με τη μαύρη γης έκαμε συμφωνία
να πάρει το κορμάκι σου σ' αυτήν την ηλικία

*

Θεέ Μεγαλοδύναμε, άγιο τ' όνομά Σου,
'Σν το παιδί μου μου 'πηρες παδοτινά κοδά σου

*

Είμαι μια μάννα έρημη, θα ζω δυστυχιζμένα
τα δυο παιδιά μου ανάθρεψα, για να χαρώ το ένα

*

Κοπέλλα εικοσάχρονη είχα κι' εγώ στα ξένα
ο Χάρος μου την έπηρε και άφηκε εμένα
για να 'μαι σ' όλη τη ζωή με μάτια δακρυζμένα

*

Τρεις Οχτωβρίον μου 'ρθενε το πρώτο το χαβάρι
και η καβάνα χτύπησε σ'τοι δώδεκα Φλεβάρη.

16. Κάλαντα

α. Χριστουγέννων ⁴⁰⁵

Καλήν εσπέραν αρχοδες κι αν είναι ορισμός σας
Χριστού τη θεία Γέννηση να 'πω στ' αρχοδικό σας.
Χριστός γεννάται σήμερα εν Βηθλεέμ τη πόλει
οι ουρανοί αγάλλοδαι και χαίρει η φύσις όλη.
Εκ της Περσίας έρχοδαι τρεις μάγοι με τα δώρα
άστρο λαμπρό τους οδηγεί χωρίς να λείψει ώρα.
Φτάσανε στην Ιερουσαλήμ, με πόθο ερωτώσι
πού εγεννήθη ο Χριστός να παν' να Τον ευρώσι.
Δια Χριστόν ως ήκουσεν ο βασιλεύς Ηρώδης
αμέσως εταράχθηκε κι εγίνη θηριώδης.
Γιατί πολλά φοβήθηκε δια τη βασιλεία
μη του τη βάρει ο Χριστός και χάσει την αξία.
Τρέχουν οι μάγοι, τρέχουνε και τον αστέρα βλέπουν

405.—Είναι σαφειστάτη η λογία προέλευσή τους.

φως θεϊκό κατέβαινε και με χαρά προστρέχουν.
 Φθάσανε εις το σπήλαιο, βρήκαν τη Θεοτόκο
 κι εκράτη στις αγάλες της τον άγιό Της Τόκο.
 Γονατιστοί Τον προσκινούν και δώρα Του χαρίζουν
 σμύρνα, χρυσό και λίβανο, Θεό Τονε τιμίζουν.
 Τη σμύρνα μεν ως άνθρωπο, χρυσόν ως βασιλέα,
 και λίβανο σαν ως Θεό σ' όλη την ατμοσφαίρα.
 Αφού Τονε προσκύνησαν, ευθύς páλι μισεύουν
 και τον Ηρώδη μελετούν να páνε για να εύρουν.
 Εις άγγελος εξ ουρανού βγαίνει τους εβοδίζει
 άλλην οδό να πορευτούν κι εκεί τους διορίζει.
 Και páλιν άλλος άγγελος τον Ιωσήφ προστάζει
 να páρει και τη Μαριάμ ομού και τον Υιό της,
 γιατί ο Ηρώδης μελετά τον Τόκο τον δικό Της.
 Μη βλέπων δε ο βασιλεύς τους μάγους να γυρίσουν
 στη Βηθλεέμ διέταξε παιδί να μην αφήσουν.
 Όσα παιδάκια εύρωσι δύο χρονώ και κάτω
 ευθύς να τα περάσωσι απ' τα σπαθιά τω.
 Χιλιάδες δεκατέσσερα σφάζουν σε μιαν ημέρα
 θρήνους, κλαυθμούς και οδυρμούς έχει κάθε μητέρα.
 Και σας καληνυχτίζουμε, πέσετε, κοιμηθήτε,
 ολίγον ύπνο páρετε κι ευθύς να σηκωθήτε.
 Και το σταυρό σας κάνετε, στην εκκλησιά εβήτε
 ν' ακούσετε με προσοχή όλη την υμνωδία
 του Ιησού μας τον Χριστού τη Γέννηση την αγία.
 Κι ευθύς áμα γυρίσετε εις το αρχοντικό σας
 ευθύς τραπέζι στρώσετε, βάλτε το φαγητό σας.
 Και το σταυρό σας κάνετε γενυθήτε, ευφρανθήτε
 δώτε και κανενός φτωχού, χωρίς να εστερείστε.
 Δώτε και μας τον κόπο μας ό,τι 'ναι ορισμός σας
 και ο Χριστός μας páδοτε να είναι βοηθός σας.

β. Πρωτοχρονιάς ⁴⁰⁶

Φαίνεται ότι μία παραλλαγή καλάντων ήταν η κυριαρχούσα και όλες οι άλλες (με μικροδιαφορές, και κυρίως, πρόσθετες στροφές που αφορούσαν στα «παινήματα» των μελών της οικογένειας) κινούνταν γύρω από αυτήν, με κοινό ύφος και δομή. Τις παρακάτω στροφές μας παρέδωσε γραπτώς ο αείμνηστος Μανώλης Καπούνης:

Αρχιμηνιά κι αρχιχροινιά, ψηλή μου δεδρολιβανιά
 κι αρχή καλός μας χρόνος, εκκλησιά με τ' άγιο θρόνος.
 Αρχή που βγήκεν ο Χριστός, άγιος και πνευματικός
 στη γη να περπατήσει και το γόζμο να φωτίσει.
 Άγιος Βασίλης έρχεται, μα δε μας καταδέχεται,

406.—Βλ. τη μελέτη του Κ. Ρωμαίου, Τα κάλαντα της Πρωτοχρονιάς, στο βιβλίο του Κοντά στις ρίζες, Έρευνα στον ψυχικό κόσμο του ελληνικού λαού, Αθήνα 1980*, σσ. 37—38.

από την Καισαρεία, 'σν 'σαι αρχόδισσα κυρία.
 Βαστά εικόνα και χαρτί, ζαχαροκάδιο ζυμωτή
 χαρτί και καλαμάρι, 'δες και 'με το παλληγκάρι.
 Το καλαμάρι d(ον) έγγραφε, τη δύχη δου την έγγραφε
 και το χαρτί τ(ον) ομίλιε, άσπρε μου, γαλάζει κρίνε.
 Βασίλη, πόθεν έρχεσαι και πόθεν κατεβαίνεις
 και δε μας συνδυαίνεις;

Από της μάννας μου έρχομαι, μα 'γω σας καταδέχομαι
 και το σκολειό μου πάω, δε μου λέτε τι να κάμω;
 Κάτσε να φας, κάτσε να πιεις, κάτσε να τραουδήσεις
 και να μας καλοκαρδίσεις.

Εγώ γράμματα μάθαινα και να σας 'πω τι πάθαινα
 τραούδια δεν ηξεύρω, να 'ρθω, τζόγια μου, να σε 'βρω.
 Αν ειν' και ξέρεις γράμματα, που 'ν' του Θεού σπουδάσματα
 'πες μας την Αρφαρήτα ⁴⁰⁷.

Και στο ραβδί δου ακούθησε, μα δε μας ετραούδησε
 να 'πει την Αρφαρήτα, ωσάν Άγιος που ήταν.
 Χλωρό ραβδί, ξερό ραβδί, άσπρο σταφύλι ροζακί
 χλωρά βλαστάρια επέτα ⁴⁰⁸, ροδοκόκκινη βιολέδα.
 Κι απάνω στα κλωνάρια δου και στα περικλωνάρια δου
 κοιμάτ' ευτός κι η μάννα δου.

Βρυσούλες αναβλύζαν και τη γαρνιδιά ποτίζαν
 πέρδικες εκελαδούσαν, τζόγια μου, και σε ξυπνούσαν.
 Κατέβαιναν οι πέρδικες και πίναν κι ανεβαίναν
 και ροδόσταμα μαραΐναν.

Μαραΐναν τον αφέδη μας, το βήν, το λεβέδη μας,
 το βολυχρόνεμένο και στο γόζμο ξακουζμένο.

Κατέβηκε η πέρδικα να βρέξει το φτερό της
 έβρεξε τον αφέδη μας, το βήν, το λεβέδη μας.
 Αφέδη, αφεδολάτρευτε, και τρεις φορές αφέδη
 πέδε φορές πραματευτής και δεκαοχτώ στρατιωτής.

Αφέδη μας, στο σπίτι σου χρυσή καθήλα ανάβει
 φέγει στους ξένους να δειπνούν, στους φίλους να πλαγιάζουν
 φέγει και τσι καργιόλας σου, να πέφτεις να κοιμάσαι.

Εσέν', αφέδη, πρέπει σου καρέγλα καρυνδενιά
 για να 'κουβάς τη μέση σου, τη μαργαριταρένια.

Μα 'σενα, αφέδη, πρέπει σου δαμασκηνό τραπέζι
 κι άμα ανθεί η δαμασκηνιά, ν' ανθεί και το τραπέζι.
 Και πάλι ξαναπρέπει σου, σα θα 'βγεις στο σεριάνι
 οι τρεις να σέρνουν τ' άλογα κι οι δυο το χαλινάρι
 με το 'να χέρι να μετράς, με τ' άλλο να δανειζεις
 και το γόζμο να φροδίξεις.

407.—Για το παλαιό βυζαντινό έθιμο κατά το οποίο τα παιδιά περιέρχονταν τις κατοικίες και έλεγαν τα λεγόμενα θρησκευτικά αλφαριθτήρια (τους ψυχωφελείς αλφαριθτούς) βλ. περισσότερο στον Κ. Ρωμαιο, Κοντά στις ρίζες, ό.π., σσ. 37—38

408.—Για το θάυμα αυτό βλ. Ρωμαιο, ό.π., σσ. 33—35.

Και πάλι ξαναπρέπει σου καράβι ν' αρματώσεις
στην Εγλιτέρα⁴⁰⁹ να το πας, φλουριά να το γεμώσεις.
Στη βρύση να 'ν' το μάλαμα, στη βλώρη το λογάρι^{409a}
και τα σκοινιά και τα παννιά όλο μαργαριτάρι.
Μα σένα, αφέδη, πρέπει σου σπαθί μαργαριτένιο
στη μέση να 'χει το σταυρό και 'βρος τη θαναγία
κι απάνω στο χερόπιαγμα να 'χει τον άι—Γιώργη.
Άι μου Γιώργη, αβούθα⁴¹⁰ του, σταυρέ, ξεμίστενέ⁴¹¹ τον,
και 'συ, Κυρά μου Παναγιά, σκέπε και φύλαέ τον.
Πολλά 'παμε τ' αφέδη μας, τον πολυχρονεμένον
και στο γόζμο ξακουζμένον.

Χρόνια πολλά να χαίρεται, πάδα ευτυχιζέμενος
σωματικά και ψυχικά να 'ναι ευτυχιζέμενος.
Ας πούμε και τσ' αφέδρας μας καένα τραουνδάκι.
Κερά μαρμαροτράχηλη και καστανολαιμούσα
οδα σε 'γέννα η μάννα σου όλα τα δέδρα αθούσα
και τα πουλλιά απ' τις φωλιές εγλυκοκελαδούσα.
Τα δέδρα αθούσα κάππαρη⁴¹² και τα βουνά πιπέρι
και τα σοκάκια ζάχαρη, για να γενείτε ταίρι.
Κυρά ψηλή, κυρά λιγνή, κυρά καμαροφρύδα,
κυρά που σε ζωγράφισε μεγάλες άδειες είχε
κι έκατσε και ζωγράφισε τα νόστιμά σου κάλλη.
Κι έκανες μάτια ολόμαυρα, μαύρα σα δο κατδί⁴¹³
κι έκανες φρύδια έμορφα και μύτη κοραλλένια
κι έκανες χείλη νόστιμα, χυτά σα δο ποτήρι
κι έκαμες γοργοδάχτυλα που μοιάζουν τω γεράδων.
Κερά, του μόσχου 'σαι κλαδί και του βασάνου ρίζα
και λεμονιά μεσ' τους αθούς και δάφνη μεσ' τα φύλλα.
Κυρά μου, σα θα στολιστείς και πας στην εκκλησιά σου,
οι δρόμοι ρόδα ραίνουνε βροστά στην αφειδιά σου.
Και πάλι σα θα στολιστείς να πας στην εκκλησιά σου
χρυσή καθήλα ανάβουνε βροστά στην αφειδιά σου.
Βάνεις τον ήλιο πρόσωπο και το φεγάρι στήθια
και του κοράκου τα φτερά βάνεις καμαροφρύδια.
Αφέδρα μου, στο σπίτι σου χρυσή καθήλα ανάβει
(....)

(όπως και τον αφέντη)

Εσέ, κυρά μου, πρέπει σου να τρώς κουλούρι αφράτο

409.—Στην Αγγλία. Ογγλιτέρα και Αγγλιτέρα στην Ήπειρο (Ηπειρωτική Εοτία 18, του 1969, σ. 57).
Ιγγλοτέρα στους Παξούς (Παξιακών Γλωσσάριον του Δένδια), Αγγλιτέρα στην Κρήτη, απ' όπου και
το παρακάτω διάστιχο:

τα έβδομήντα κάτεργα από την Εγλιτέρα
την ομορφιά σ' ακούσανε και προξενιά σου 'φερα

409a.—Βλ. σημ. 422, σελ. 614

410.—Βοήθα τον

411.—Σώζε τον. Για την ετυμολογία του ρήματος αυτού («ξεμιστεύω») βλ. Σ.Α. Ξανθουδίδου, Λέξεις
Ερωτοκρίτου, Αθήνα 26 (1944). Λεξικογραφικόν Αρχεῖον της Μέσης και Νέας Ελληνικής (παράρτη-
μα), σσ. 165—167. Βλ. και Γ. Χατζηδάκι, Γλωσσικά έρευναί, τ. Β', Εν Αθήναις 1977, σ. 236

412.—Το φυτό Capparis rupestris. Βλ. και το τοπωνύμιο Κάππαρη, σ. 625

413.—Το καμμένο, το αποκαΐδι.

και τον αφρό του κουλουριού να γεύεσαι σαλάτο ⁴¹⁴.
 Πολλά 'παμε και τσι κυράς, τσι καλής νοικοκυράς
 τσι πολυχρονεμένης και στο γόζμο ξακουζμένης,
 ας πούμενε και τω παιδιώ ένα γαλό τραούδι.
 Εδώ 'ναι νιος, ακριβονιός κι ακριβαναθρεμμένος
 τον έχει ο αφέδης ακριβό κι η μάννα χαϊδεμένο.
 Λούζουν δον και χτενίζουν δον και στο σκολειό τον στέρνονν
 κι ο δάσκαλος του του 'δωσε χαρτάκι και κεράκι
 κι έσταξε το κεράκι δον κι εχάλασε το γράμμα
 ο δάσκαλος τον έδειρε μ' ένα κλαδάκι μόσκο.
 Η μάννα δον σα δο 'μαθε πολύ της κακοφάνη
 και τον υιό της χάδεψε μ' ένα γλυκό της χάδι.
 Λέρωσε και τσι κάρτσες του, τσι μοσχοφοδιαζμένες ⁴¹⁵
 που τσι μοσχοφοδιάσανε οι τρεις βασιλοπούλες.
 Η μια 'βαλε το γόπο τζη, η άλλη τ' αλιφάδι
 η τρίτη η μικρότερη κι απ' όλες εξυπνότερη
 βάνει την ομορφιά τζη.
 Κυρούλα μου, το γιόκα σου, κυρά, τον ακριβό σου
 πέδε μικρές τον αγαπούν κι δεκαχτώ μεγάλες
 κι από τσι πέδε τσι μικρές η μια θα τονε πάρει.
 Η μια της άλλης έλεγε, η μια της άλλης λέει
 ελάτε να τον βάρουμε κουβί και δαχτυλίδι.
 Το δαχτυλίδι να φορεί και το κουβί να παίζει
 να 'ναι καβάλλα στ' άλογο, στους κάβους καβαλλάρης
 Το δαχτυλίδι φόρεσε καβάλλα στ' άλογό του
 και το κουβί του παίζοδας στους κάβους πέρα τρέχει.
 Στους κάβους πιάνει τους λαγούς, στα δάση τα περδίκια
 και μεσ' τα στριφνολάγαδα ⁴¹⁶ πιάνει τρία 'λαφάκια.
 Το 'να το πάει στη μάννα δον, τ' άλλο τσι αδερφής του
 το τρίτο το καλύτερο τσι αγαπητικής του.
 Από το χέρι τη γρατά, στο σπίτι τζη τη βάει
 κάθε σκαλί την ερωτά κάθε σκαλί τσι λέει:
 Κυρά μου, να 'σαι φρόνιμη, να 'σαι και διαμαδούσα.
 Σα θέλεις να 'μαι φρόνιμη, να 'μαι και διαμαδούσα
 σύρε κατέβα στη Φραγιά, πέρα στη Βενετία
 κι αγόρασε οξύ σπαθί και στέμμα διαμαδένιο
 να 'βγεις να πας στο βόλεμο, να φαίνεσ' αδρειωμένος.
 Μα 'δω 'ναι νια κι ακριβονιά και μοσχαναθρεμμένη
 την έχει ο αφέδης μοναχή κι η μάννα χαϊδεμένη.
 Λούζει δην και χτενίζει δην και στο σκολειό τη στέρνονν
 (.....)

(όπως και του αγοριού)

Κυρά μου, τη γορούλα σου πραματευτής τη θέλει

414.—Σε γ/φο του Ι.Α.Ν.Ε. από το Καστελλόριζο αναφέρεται «κρέας σαλάτο», το ταριχευτό με αλάτι (ιταλ. salato = αλατισμένο).

415.—Μοσχο-φοδιάζω. Βλ. τη λέξη φόδι, σημ. 19, σελ. 103

416.—Με την έννοια του άγριου λαγκαδιού (στριφνός ο ανάποδος, ο μυστήριος, ο αινιγματικός, ο δύσκολος).

μ' αν είναι καιπραματευτής πολλά προικιά γυρεύγει.
 Γυρεύγει αβέλια ατρύγητα, χωράφια με τα στάχνα
 κι ολόκληρη τη Βενετιά μ' όλα τ'ξη τα παλάτια.
 Τη γόρη σου την έμορφη βαρ' τηνε στο τζιβίλι
 και κράσασέ τηνε ψηλά, να μη δη φαν' οι ψύλλοι.
 Για φέρτε μας το βετεινό, για φέρτε μας τη γόττα
 κι από το βίρο του βιτσιού⁴¹⁷ να πιούμε μια γεμάτη.
 Καλή χρονιά κι ευτυχισμένη.

Ακολουθούν μερικές ακόμη στροφές άλλης παραλλαγής που αναφέρονται στα «παινέματα» του νοικοκύρη, της γυναίκας και της κόρης τους. Αξιοπρόσεκτη η επωδός τους:

Μα σένα, αφέδη, πρέπει σου καργιόλα να κοιμάσαι
 βελούδο να σκεπάζεσαι, να μη γρονολογάσαι.
 Και πάλι ξαναπρέπει σου κορώνα στο κεφάλι
 για να σε προΐπαδούν όλοι μικροί μεγάλοι.

(.....)

Κυρά λιγνή, κυρά ψηλή, κυρά καμαροφρύδα
 π' όταν σειστείς και στολιστείς και πας στην εκκλησιά σου
 εσύ 'σαι η γαρυφαλιά κι οι άλλες τα κλωνιά σου.

(.....)

Έχεις και κόρη έμορφη που δεν έχει 'στορία
 ούτε στη βόλη βρίσκειται, ουδέ στη Βενετία.
 Έχει και τα ζιγυρά μαλλιά, βλεγμένα κοιτοδάκια
 τρελλαίνονται οδὰ δη 'δουν όλα τα τζοβενάκια⁴¹⁸

(.....)

Χρόνια πολλά, να 'στε καλά και πάδα ευτυχιζέμενοι
 και βγάλτε το πουγάκι σας το κανελλί δεμένο
 και δώστε μας το γόπο μας, το γακονυχτιζέμενο.
 Αν είστε από τσι πλούσιοι, φλουριά Κωσταδινάτα
 κι αν είστε κι από τσι φτωχοί, ένα ζευγάρι κόττες⁴¹⁹.

Και σε έτη πολλά, καλή χρονιά.

«(.....) Σε μερικά μέρη ο άγιος Βασίλης, με επίδραση και συμφυρμό και προς άλλα αγερμικά τραγούδια των Χριστουγέννων και της γιορτής του Λαζάρου, πε-

417.—Από τον πίρο του βιτσιού (βουτσιού). Πίρος η «κάννουλα» (λατ. cannula) του βαρελιού (ιταλ. rigo), βουτοί το μεσαιων. βουτσιόν, από το βουτίον, και αυτό παρά το βυτίον

418.—Υποκορ. του τζόβενο, τζόβενο (ιταλ. giovane =ο νεανίας). Στην Ιθάκη (χ/φο 944, σ. 80) και στην Κέρκυρα (χ/φο, 882, σ. 37, του Ι.Α.Ν.Ε.) είναι ο ναυτόπαις, ενώ σε πολλά μέρη λειτουργεί ως προσδιορισμός ουσιαστικού, με σημασία του κομψού, του συμμετρικού, του ομορφοκαμωμένου Περβ. τα απειρανθήτεια τζοβενοστράγαλη (η έχουσα ωραίες φτέρνες), τζοβενοκέρα κατοίκια, αλλά και τζοβενοκόβω= κόβω με όμορφο τρόπο

419.—Σταθερό το μοτίβο της επωδού, να ζητούν δηλ. κάτι από τους νοικοκυραίους του σπιτιού. Βλ. την επωδή των χριστουγεννιάτικων καλάντων, σελ. 608, και αυτή της παραλλαγής των πρωτοχρονιάτικων, λίγο παρακάτω, σ. 614.

ριγράφεται ότι είναι ο ίδιος γεωργός. Λέγεται μάλιστα ότι έχει σπουδαίο αλέτρι, ότι έσπειρε τα χωράφια του, ότι πήγαν τα πουλιά και τα μικρά ζώα και έφαγαν το σπόρο, αλλ' ότι ήταν η σπορά τόσο πετυχημένη και θαυματουργή, ώστε φύτρωσε πλήθος αρίφνητο στάχυα και στο αλώνι ο καρπός ήταν καταπληκτικά άφθονος. Τα κάλαντα με το περιεχόμενο της μορφής αυτής σχηματίζουν ξεχωριστό τύπο, όπου δεν υπάρχει ο μικρός μαθητής Βασίλης, ούτε το θαυματουργό ραβδί του Αγίου, αλλά προβάλλει τώρα ο άγιος Βασίλης ζευγολάτης». Αυτά γράφει ο αείμνηστος Κ. Ρωμαίος για τον άλλο τύπο των καλάντων της Πρωτοχρονιάς.⁴²⁰ Αυτόν ακριβώς τον «άι—Βασίλη», το ζευγολάτη, υμνεί και η παρακάτω γλιναδιώτικη παραλλαγή, η οποία ταιριάζει περισσότερο στις συγκεκριμένες συνθήκες του χωριού, αφού οι κάτοικοί του ήταν ανέκαθεν ζευγολάτες και η «καλή σοδειά» ήταν το ευσεβές ποθούμενο κάθε Γλιναδιώτη, η ίδια τους η ζωή. Αυτόν τον συγκεκριμένο τύπο «άι—Βασίλη» ένοιωθαν μεγαλύτερη την ανάγκη να υμνήσουν, έναν «δικό τους» Άγιο, αγρότη, όπως κι αυτοί.⁴²¹

*Αρχιμηνιά κι αρχιχρονιά κι αρχή του Γεναρίου
κι αρχή που βγήκεν ο Χριστός στη γη να περπατήσει
εβγήκε και χαιρέτησε όλους τους ζευγολάτες
και πρώτος του χαιρετιζμός ήταν ο άι—Βασίλης.*

*—Άγιε Βασίλη Δέσποτα, καλό ζευγάρι κάνεις.
—Με την ευχή σου, Δέσποτα, καλό κι ευλογημένο.
Στάθηκε και το 'βλόγησε με το δεξί του χέρι
με το δεξί, με το ξερβί, με το μαλαματένιο,
και πάλι το ξαναβλόγησε με το μαργαριτένιο.*

—Θα σε ρωτήσω, Δέσποτα, πόσα πινάκια σπέρνεις.

*—Σπέρνω πινάκια δώδεκα, κριθάρι δεκαπέδε
μα 'κείνο το ζηλέψανε περδίκια και λαουδία
παίρνω το δονφέκι μου και πάω να τα σκοτώσω.*

*Μήτε περδίκια σκότωσα, μήτε λαούς επιάσα
μον' θέρισα και αλώνισα όλα τα αποφραυδία
και κάνω χίλια μετρητά και χίλια μετρομένα.*

*Και 'κει που τα μετρούσανε, να κι ο Χριστός κι έπέρνα
κι εκεί που 'σταθη ο Χριστός, χρυσό δεδρό φντρώνει
κι εκεί που παραστάθηκε χρυσό κυπαρισσάκι.*

*Στη μέση είχε το σταυρό, στην άκρη το Βαγέλιο
και στα παρακλωνάρια του αγέλοι κι αρχαγέλοι
και κάτω στη ριζούλα του μια κροισταλλένια βρύση.*

*Να κατεβαίν' η πέρδικα να βρέχει τα φτερά της
να ραίνει τον αφέδη μας το βολυχρονεμένο
και στο γόζιο ξακουζέμένο.*

*Εσένα πρέπει, αφέδη μου, δαμασκηνό τραπέζι
οδαν αθεί η δαμασκηνιά ν' αθεί και το τραπέζι.*

Και πάλι ξαναπρέπει σου στα πεύκια να καθίσεις

420.—Κοντά στις ρίζες, ό.π., σ. 38 κ.ε. Βλ. επίσης Γ. Μέγα, Ο Αηβασίλης ζευγολάτης, Λαογραφία 27 (1971), σσ. 290—294

421.—Την παραλλαγή αυτή μου παρέδωσε γραπτώς ο συνάδελφος κ. Δημήτρης Σκουλάτος, τον οποίο και πάλιν ευχαριστώ.

να κοσκινίζεις το φλουρί να πέφτει το λογάρι ⁴²²
 και με τ' αποκοσκινίδια του σκλάβους να αγοράζεις.
 Πολλά 'παμε τ' αφέδη μας, να πούμε τσι κυράς μας.
 Κυρά ψηλή, κυρά λιγνή, κυρά καμαροφρούδα,
 πήρες τα ρόδα απ' τη ροδιά τ' ασπράδι από το χιόνι,
 πήρες και το ματόφρουδο από το χελιδόνι.
 Πολλά 'παμε και τσι κυράς, ας πούμε και τσι κόρης.
 Κυρά μ', τη θυγατέρα σου γραμματικός τη θέλει
 κι αν είναι και γραμματικός πολλά προικιά γυρεύγει.
 Γυρεύγει αβέλια ατρύγητα, χωράφια με τα στάχνα,
 γυρεύγει και τη Βενετιά μ' όλα της τα καράβια,
 γυρεύγει και το γυρ—Βοριά να τα καλαρμενίζει.
 Πολλά 'παμε τσι κόρης σου, ας πούμε και τον γιου σου.
 Κυρά μου, τον νιόκα σου, το μοσχαναθρεμένο,
 τον έλουσες, τον χτένισες και στο σχολειό τον στέρνεις
 κι ο δάσκαλος τον έβαλε να καλαναρχινίζει.
 Έγειρε 'κείνος το κερί κι έκαψε το χαρτί του
 κι έκαψε και τη σάκκα του, τη μοσκορραμμένη,
 που του τη ξαναρόψανε τρεις μικροπαδρεμένες.
 Η μια βάνει το βόθο της, η άλλη την ομορφιά της
 κι η τρίτη η μικρότερη βάνει τη ξαρισιά ⁴²³ της.
 κι ο δάσκαλος τον έδεχνε με μια χρυσή βεργούλα
 δασκάλισσα τον μέρωνε με μια ποδιά γλυνούδια.
 Χρόνους πολλούς να χαίρεστε, πάδα ευτυχιζόμενοι
 σωματικά και ψυχικά να είστε πλουτιζόμενοι.
 Για πίττα, για λουκάνικο, για γουρουνιού τα πάχη
 για καμμιά μαυρόκοττα, καένα αβγουνάκι
 κι από το βαρελάκι σας βάλτε καμμιά γεμάτη.
 Χρόνια πολλά, καλή χρονιά.

γ. Φώτων

Σήμερα τα Φώτα κι ο Φωτισμός
 και χαρά μεγάλη κι ο φωτισμός
 Κάτω στον Ιορδάνη το βοταμό
 είναι η Παναγιά μας η Δέσποινα
 και τον άι - Γιάννη παρακαλεί:
 —Άι-Γιάννη Πρόδρομε και Βαπτιστή
 δύνασαι βαπτίσεις Θεού παιδί;
 —Δύναμαι και θέλω και προσκυνώ
 και το Δάσκαλό μου δοξολογώ.

Είναι προφανής η λογία επίδραση στα παραπάνω κάλαντα των Φώτων («φω-
 τοκάλασα τα ονόμαζαν), αλλά και το αποσπασματικό του χαρακτήρα τους, αφού
 ουδείς των αφηγητών, πλην της Κούλας Δημητροκάλλη—Μαρούλη που τα υπα-

422.—Ο Κοράης, Άτακτα I, σ. 239 αναφέρει: «λογάριν (λογάριον), συναθροισμένον και φυλαγμένον
 αργύριον ή χρυσίον, θησαυρόν». Μεσαιων. λογάριν < αρχαιοελλ. λογάριον, υποκορ. του λόγος

423.—Ζαρίφης ο κοιμήτος, ο λεπτός, ο χαρίεις, ο νοήμιον (τουρκ. zarif), ζαριφιιά η κοιμήσις, η χά-
 ρις, η ομορφιά. Ζαρίφης όμως είναι και ο αδύνατος, ο καχεκτικός, ο έχων κακή διάθεση για συνο-
 μιλία και εργασία (βλ. π.χ. χ/φο 933, σ. 26, του Ι.Α.Ν.Ε. από την Τσαγκαράδα Πηλίου). Στο Γλινάδο
 τον ονομάζουν «ζατφιαζέμενο», και τη γυναίκα «ζατφιασσα». Από την Απείρανθο (χ/φο 503, σ. 912,
 του Ι.Α.Ν.Ε.) είναι το παρακάτω διάστιχο που περιέχει τη λέξη ζαριφιιά:

τη Γυριμακή στολίζεσαι, φτεργάδα μου, και βγαίνεις
 κι από τσι τόσες ζαριφιγιές όλοι τσι νιοι μαραίνεις.

γόρευσε, εγνώριζε κάποια στροφή τους. Οι περισσότεροι διατείνονταν ότι και την ημέρα αυτή τραγουδούσαν τα κάλαντα της Πρωτοχρονιάς, επειδή η εορτή του Νέου Έτους ήταν μεγίστης σημασίας και διαρκούσε το εορταστικό της κλίμα μία ολόκληρη εβδομάδα, συμπεριλαμβανομένων φυσικά και των Φώτων. Η παραπάνω αναφερθείσα αφηγήτρια συμπλήρωσε τα εν λόγω κάλαντα με μια ευτράπελη επωδό, που αφορούσε στους ιερείς. Οι τελευταίοι, επιζητώντας την υλική ανταμοιβή τους, επιθυμούσαν την παρουσία των γυναικών στην οικία τους κατά την ώρα του αγιασμού. Κάποια φαίνεται ότι θεώρησε καλύτερο να απουσιάζει εκείνη την ώρα, άφησε όμως την πληρωμή του παππά επάνω στο «σοφά», χωρίς εκείνος να το αντιληφθεί. Ιδού οι στίχοι:

Εν Ιορδάνη
 που 'ναι η μάννα σου, βρε Γιάννη;
 — Πήρε τα παννιά
 και πάει στο ποτάμι.
 — Ω την κατηραμένη,
 τέτοια μέρα και να πλένει!
 — Παππά, παππά, μια δεκάρα στο σοφά!
 — Ω την ευλογημένη,
 ας είν' γαλά, κι ας πλένει!

17. Καθαρογλωσσήματα

- η μάννα μου ψωμιά αγοράζει, η μάννα μου ψωμιά πουλεί
- το γυαλί μες' το τηγάνι γυαλοκομβολογεί
- ο παππας μας ο παχύς έφαγε παχειά φακή.
- Γιατί παππά παχύ έφαγες παχειά φακή;
- Κούπα καπακωτή, κούπα ξεκαπάκωτη, κούπα ξεκαπακωμένη
- εκκλησιά μολυβδωτή
- μολυβδοκοδυλογλυκοπελεκτητή
- ποιος την εμολυβδοκοδυλογλυκοπελέκτησε;
- του μολυβδοκοδυλογλυκοπελεκτητή ο γιος
- Αν είχα τα μολυβδοκοδυλογλυκοπελεκτητά του
- θα την μολυβδοκοδυλογλυκοπελεκούσα
- καλύτερα από τον μολυβδοκοδυλογλυκοπελεκτητή το γιο
- τσι κατσίκας μας ο κώλος εξεφικαροθυλακώθηκενε
- τσι κατσίκας μας η οριά εξεφικαροκοβολυθηκώθηκενε
- το κρομμύδι μες' τη γοπριά ξανακρομμυδοπροκόβει πια;
- ανεσήκωσε τη βλάκα κι α δε με βρεις από κάτω
- ανεμιδιγάδισέ με (πολλές φορές)
- πιφιφιφιφιφι
- η φλογέρα του Σωτήρη
- τρέχει διώχνει δυο κοπάδια
- κατσικάκια και γελάδια
- ο γιος του ρουβή
- του ρουβοκοβολογή
- πήγε να ρουβέψει

να κουβέψει
 να ρουβοκοβολογέψει
 και το διάσαν οι ρουήδες
 οι κουήδες
 οι ρουβοκοβολογήδες.

18. Λαογραφικές λέξεις και ονόματα

α. Βαπτιστικά ονόματα

- Αγγελίνα : Αγγελίνα ⁴²⁴
- Άγγελος : Αγγελής
- Αγλαΐα : Αγλαΐα
- Αικατερίνη : Κατερίνα, Κατίνα, Κατίγκω, Κατερινιά, Κατερινάκι
- Αλέξανδρος : Αλέκος
- Αναστασία : Τασία, Τασούλα, Στασούλα, Αναστασιά
- Αναστάσιος : Τάσος
- Ανθή : Ανθή, Αθή
- Άννα : Άννα, Αννούσα
- Αντωνία : Αντωνίτσα, Αντωνία
- Αντώνιος : Αντώνης
- Αριστοτέλης : Αριστοτέλης ⁴²⁵
- Ασημίνα : Ασημίνα
- Βαρβάρα : Βαρβάρα
- Βασιλική : Βασιλικώ, Βασιλική
- Βασίλειος : Βασίλης
- Βλάσιος : Βλάσης, Βλάχος, Βλαχής
- Γαρυφαλιά : Γαρύφω, Γαρυφαλιά, Γαρουφαλιά
- Γεωργία : Γιωργία και (εσχάτως) Γωγώ
- Γεώργιος : Γιώργης, Γιωργιός, Γιώργος
- Δέσποινα : Δέσποινα, Δεσποινιά
- Δημήτριος : Δημήτρης, Μήτσος, Μητσακιός
- Δήμητρα : Δήμητρα, Δημητρούλα
- Ειρήνη : Ρένα, Ερήνη
- Ελένη : Ελένη, (κερα—)Λένη
- Ελευθερία : Ελευθερία, Λευτερία
- Εμμανουήλ : Μανόλης, Μανούσος
- Ευαγγελία : Βαγγελιώ, Βαγγελίτσα
- Ευάγγελος : Βάγγελος, Βαγγέλης, Βάγγος
- Ευδοξία : Ευδοξία
- Ευστάθιος : Στάθης
- Ζαχαρούλα : Ζαχαρούλα, Ρούλα, Ζαχαρώ
- Ιακωβίνα : Γιακουμίνα, Μίνα
- Ιάκωβος : Γιακουμής, Γιάκουμος

424—427.—Τα ονόματα αυτά δεν συναντώνται σήμερα στο χωριό. Το Αγγελίνα και το Φλουρέντζα τα συναντώ πολλές φορές σε έγγραφα παρελθόντων αιώνων.

- Ιουλία : Λιανή
- Ιφιγένεια : Φιγένεια, Ιφιγένεια
- Ιωάννα : Γιάννα, Γιαννούλα, Ιωάννα
- Ιωάννης : Γιάννης, Γιαννάκης
- Καλή : Καλή
- Καλλιόπη : Πόπη, Καλλιόπη
- Κυριακή : Κούλα, Κυριακούλα, Κυριακή
- Κωνσταντίνος : Κώστας
- Λαμπριανή : Λαμπρινή, Λαμπρινώ
- Λαμπριανός : Λάμπρος, Λαμπριανός
- Μαργαρίτα : Ρίτα, Μαργαρίτα, Μαργαρώ
- Μαρία : Μαρία, Μαριγώ, Μαριγούλα, Μαρούλα
- Μαριάνα : Μαριάνα
- Μάρκος : Μάρκος
- Μιχαήλ : Μιχάλης
- Νεκταρία : Νεκταρία
- Νικόλαος : Νίκος, Νικόλας, Νικολής
- Νικολλέτα : Νικολιά, Νίκη, Νικολλέτα
- Παναγιώτης : Παναγιώτης
- Παρασκευή : Παρασκευούλα, Βούλα
- Πολυξένη : Πολυξένη
- Ροδία : Ροδού
- Σοφία : Σοφία, Σοφιανή, Φωφώ, Σοφία
- Σπυρίδων : Σπύρος
- Σταματία : Σταμάτα, Ματίνα, Σταματικώ
- Σταμάτιος : Σταμάτης
- Στυλιανή : Στέλλα, Στελιανή
- Στυλιανός : Στέλιος
- Τζαννής : Τζαννής
- Φιλησία : Φιλησία ⁴²⁶
- Φλουρέντζα : Φλουρέντζα, Φλωρέντζα ⁴²⁷
- Φραγκίσκη : Φραγκούλα, Φραγκίσκα, Φρατζέσκα
- Φραγκίσκος : Φραγκούλης, Φραγκίσκος
- Φωτεινή : Φώτα, Φώτω
- Φωτεινός : Φώτης
- Χρυσοβαλάντη : Βαλάντω, Χρυσοβαλάντη
- Χρυσόστομος : Χρυσόστομος
- Χρυσούλα : Χρυσούλα.

β. Επώνυμα ⁴²⁸

—σημερινά

- Βαθρακοκοίλης
- Βενιέρης
- Βερνίκος
- Βρεττός
- Γεωργιάδης
- Δηλήτσικας (ήταν όμως Σκοπελίτης)
- Δημητροκάλλης
- Δρης
- Ζαχαράτος
- Κάβουρας
- Καμπίτης
- Καπινιάρης
- Καπούνης
- Καρεγλάς
- Καρπούζης
- Καστελλάνος
- Κατσούρης
- Κατερίνης
- Κοκκολιός
- Κουλαμπάς
- Λαγογιάννης
- Μαϊτός
- Μάνδρος (ήταν Αθηναίος)
- Μαργαρίτης
- Μαυρομιάτης
- Ορφανός
- Σεϊντάνης
- Σέργης
- Σκουλάτος
- Σφυρόερας
- Τολάκης

—επώνυμα παλαιών κατοίκων Γλινάδου
μη συναντώμενα σήμερα στο χωριό ⁴²⁹

—Αναπλιώτης

- Αρτσάνος
- Βερώνης
- Γλινός
- Δραγάκης (στο Τζίτζαμο)
- Ζούλης (στο Τζίτζαμο)
- Ζωράκης / Ζώρος (στο Τζίτζαμο)
- Καραμπάτης (Καραμπάτης)
- Κορακίτης
- Κύλης
- Νομικός
- Μάντας
- Μιχελόπουλος
- Μπαλέος (ίσως να είναι παρωνύμιο)
- Μωραίτης (στο Λουλούδο)
- Νομικός
- Περουλάκης (στο Λουλούδο)
- Πούλιος (πιθανώς παρωνύμιο)
- Σωσάκης (στον Τζίτζαμο)
- Τζέλεος
- Τζιντιλάκης
- Φωτεινός (πιθανώς παρωνύμιο)

γ. παρωνύμια ⁴³⁰

- Αγελλάκης,
- Αγελλάκι, το
- Αγλίας,
- Αγροφύλακας,
- Αγινάρα, η
- Αΐβαλιά, η
- Αΐδές
- Αματής
- Άμμοσης / Άμμοσιάρης
- Αδιώνακας
- Αδιωνάκης
- Αδιωνάκος
- Αργούλα, η
- Αρφανός
- Ατζάς
- Ατζούρης

428.—Ετοιμάζω ήδη μελέτη (γλωσσική και ιστορική) με τα επώνυμα που συναντώνται σήμερα στο χωριό
429.—Πηγές μου για την ύπαρξή τους κάποτε στο χωριό είναι έγγραφα των Γενικών Αρχείων του Κράτους (Γ.Α.Κ.).

430.—Μελέτες για τα παρωνύμια έχουν παρουσιάσει οι: Στίλτ. Κυριακίδης, *Ελλην. Λαογρ.*, ό.π., σ. 378 κ.ε. Γ. Κουρμούλης, *Κρητικά παρωνύμια*, *Κρητικά μελέται*, τ. 1 (1953), σσ. 153—157. Π. Λορεντζάτος, *Τα παρατσούκλια*, *Ημερολόγιον της Μεγάλης Ελλάδος* (1922) σσ. 111—117, ο ίδιος, *Συμβολή εις τα νεοελληνικά παρωνύμια*, *Λεξικογραφικόν Αρχεῖον* 6, σσ. 40—71. Μανώλης Κριαράς, *Συμβολή εις τα νεοελληνικά παρωνύμια*, *Αθηνά* 44 (1933), σσ. 171—183. Για τα παρωνύμια των Βυζαντινών βλ. Φ. Κουκουλέ, *Βυζαντινών βίος.....*, *Βυζαντινά τινα παρωνύμια*, τ. ΣΤ', εν Αθήναις 1955, σσ. 469—504, κ.α. Αξίζει να σημειώσω ότι τα παρουνιαζόμενα παρωνύμια δεν είναι ούτε τα μισά από τα συγκαταριθμθέντα. Ο λόγος είναι προφανής... Έχω συγκεντρώσει περίπου 400 και έχω ήδη αρχίσει να γράφω σχετική μ' αυτά μελέτη.

- Ατζούρης
- Βαγέλα, η
- Βάγος
- Βαρθάρης
- Βάσανο, το
- Βασίλαρος
- Βασιλείου
- Βιολιατζής
- Βλαχής
- Βλάχος
- Βουρλιώτης
- Βούρτσος
- Βωλάρης
- Γάτζος
- Γειτόνισσα, η
- Γερακλής
- Γιαγιαννάκης
- Γιακουμάκης
- Γιαννάκος
- Γιαννιός
- Γιάννος
- Γιώργα, η
- Γιωργακάκι, το
- Γιώργαρος
- Γιωργαλάς
- Γιωργέλης
- Γιωργιός
- Γιωργοπαίος
- Γουράρης
- Γλινάς
- Γούνης
- Δασκαλάκι, το
- Δασκάλισσα, η
- Δημαρχόπουλο, το (ή Δήμαρχος)
- Διάτσος
- Δόλιος
- Ελενάρα, η
- Έλληνας
- Έτης
- Ζουμάκος
- Ζυμάρα, η
- Ιταλός
- Καϊκης
- Κακομίλιας
- Καλαϊτζής
- Καλία, η
- Καλλιοπάρα, η
- Καλόερος
- Καβιτομανόλα, η
- Κανάγιας
- Καπέλλο, το
- Καπετάνιος
- Καραγιάννης
- Καρένης
- Καρχανέλης
- Κατερινάκι, το
- Κατινάρα, η
- Κατινάρης
- Κατινάς, ο
- Κατζοφάς
- Κέννεδης
- Κεφαλή τσι γούπας, η
- Κιούρης
- Κιουρλού, η
- Κίρκος
- Κλέφτης
- Κλοτζιάρης,
- Κόκκινος
- Κοδός
- Κούκος
- Κούκλα, η (ή: Κούκλος, ο ή: Κου-
χλάς, ο)
- Κουκουρίκος
- Κουλάρα, η
- Κουλάρης
- Κουλοχέρης
- Κουνίτης
- Κουρεμένη, η
- Κουρεύτρα, η
- Κουρκοδόνηδοι, οι
- Κουρκουνάς
- Κουρουπάς
- Κουρούπης
- Κουτσονικόας
- Κυριάκα, η
- Κυριακώ, η
- Κυρλακίτσα, η
- Κώτσος
- Λάβρακας
- Λαβριανάκηδοι, οι
- Λαβρούκος
- Λέαινα, η
- Λέλος
- Λιβανός

- Λοχίας
- Μαγούρης
- Μαδούπης
- Μαίρη, η
- Μάκης
- Μακρής
- Μανολακάκι, το
- Μανολάκης
- Μανόλακας
- Μανούσος
- Μάδαλος
- Μαραγός
- Μαργετώ, η
- Μαριάκι, το
- Μαριγουλάκι, το
- Μαρκεζίνης, ο
- Μαρκογιάννης
- Μαρωνίτης
- Μαστρογιάνκουμος
- Μαστρομανόλης
- Ματζούνα, η (ή: Ματζούνης, ο)
- Μαύρη, η
- Μητσακίος
- Μητσάρα, η
- Μικρός
- Μικρουλιός
- Μιχαλάκης
- Μίχαλος
- βαβούκος
- βαξεβάνης
- βαρδάνης
- βατζαράς
- βέης
- βιλαρής
- βιτζινής
- βοτίνος
- βουβούλης
- Μυκονιάτισσα, η
- Μυλιώτης
- Νεράς
- Νικόβας
- Νικολάδι, το
- Νικολαράς
- Νικολής
- Νικολός
- Νετζαννής
- Νάλας
- Ναμάτα, η
- Νεβές
- Νινή, η
- Νόλος
- Νουλαμής
- Παιδί, το
- Παπαδογιάννης
- Παπαδοπούλα, η
- Πάπας
- Παπόρης
- Παρασκευογιάννης
- Παυλιώ, η
- Πατριάρχης
- Πειραιώτης
- Πεπονάκις ή Πεπόνιας
- Πέρος
- Πετεινός και Πετεινός
- Πηαδού, η
- Πιτειλός
- Πιργιόνης
- Πισσάς
- Πίτροπας
- Ποδαράς
- Ποπίτσα, η
- Πύργος
- Ράβαινα, η
- Ρέγα, η
- Ρήγαν
- Ρήνος
- Ροδίτης ή Ροδιώτης
- Ρουσσάκι, το
- Σαββάτος
- Σάλιακας
- Σάδουλα, η
- Σεργάκι, το
- Σερέτης
- Σκαπετούρης
- Σκάγκος
- Σκοπελίτης
- Σκούρος
- Σοκαλιώ, η (ή: Σοφοκαλιώ)
- Σπανός
- Σπάος
- Σπυράκης
- Στάθης
- Σταματάρα, η
- Στασουλάκι, το

—Ταΐπώ, η
 —Τζαγάρης
 —Τζαβουνάτορας
 —Τζαννήδες, οι
 —Τζάννος
 —Τζίγρης
 —Τζιγένης
 —Τζουεράνης
 —Τσαρτάλης
 —Τσεώρης
 —Τοημισκάς
 —Τοιαριστός
 —Τοίφτης
 —Τσόκρης
 —Τσούγιος
 —Φαλαχρός
 —Φαρκόνης
 —Φασολάς
 —Φατικούλης
 —Φαφλιάουρας
 —Φικάς
 —Φινάτζα, η
 —Φουρμέλλος
 —Φραγόθεος
 —Φραγουλιός
 —Φραγουλογιάννης
 —Φραδέλλος, ο
 —Φραούλης
 —Χασάτης
 —Χασαπογιώργης
 —Χατζής
 —Χοδρός
 —Χορευτής
 —Χριστάρης (ή Χριστάρα, η)
 —Χωριανός

δ. Τοπωνύμια ⁴³¹

—από ονόματα παλαιών ιδιοκτητών

Αγαμιτάδος, ο
 Αλεβιζάκη, του
 Αλευρά, του
 Αμανίτας, της (Αμανίτη, του)
 Αδρουλή, του

Ανέττας, της
 Αδριανέττας, της
 Αδρόνικου, του
 Αραρά, του
 Αργυρή, της
 Αρμελίνας, της
 Αφέντζιας, της
 Αφέδη Γιακουμου, του
 Αφεδικό, το
 Βαγιάραινας, της
 Βαρελλάδαινας, της
 Βασίλαχα, του
 Βασιλίκι, το
 Βαφτισμένου, του
 Βιλλάρη, του
 Βιτσερά, του
 Βλαχή, του
 Βουτσάδαινας, της
 Γαλιότου, του
 Γαρνίκου, του (Γαρνιού, του)
 Γασπά, του
 Γάταινας, της
 Γέρου, του (Έρου, του)
 Γεωργιλά, του
 Γιακούς, της
 Γιαννά, του
 Γιαννάκη, του
 Γαρίτη, του
 Γλέζαινας, της
 Γλιμάκη, του (Γλουμάκη, του)
 Γλινάδο, το
 Γλινού, του
 Γλουμάκαινας, της
 Γούδαινας, της
 Γουμένου, του
 Γραμματικού, του
 Γριάς, της
 Γριλεόνι, του (Γριλόνη, του)
 Γριμάδαινας, της (Γριμάταινας, της)
 Γριδέλαινας, της
 Γρίσπου, του
 Γυαλιστή, του
 Δασκάλου, του
 Δεμένεου, του
 Δημάρχου, του

431.—Βλ. σημ., σελ. του παρόντος βιβλίου και τη μελέτη του Αντ. Φλ. Κατσουρού, Τοπωνύμια της Νάξου, Ναξιακών Αρχείον τ. 6, έτος Α' (1947), σσ. 75—83, τ. 7—8 (1947), σσ. 94—103, τ. 9 (1947) σσ. 108—114, και τ. 10 (1947) σσ. 123—136.

Δήμου, του
 Διακόνισσας, της
 Ζαΐρη, του
 Ζαχαριάδαινας, της
 Ζυμάρας, της
 Θεοδωράκη, του (Θοδωράκη, του)
 Θωμά, του
 Καβαλλάρη, του
 Καβούραινας, της
 Καγιά, του
 Καζανόβα, του
 Καλογριάς, της
 Καβούρη, του
 Καδούρου, του
 Καρπαζούς, της
 Κάστρη, του
 Κατελούζου, του
 Κατοιάνας, της
 Κατσιβά, του
 Κερένου, του
 Κλαμμένης, της
 Κλειδάρη, του
 Κοκιμά, του
 Κοκκινόκωλου, του
 Κόκκου, του
 Κοκλόνη, του
 Κοκκολεντζούς, της
 Κολοβάκη, του
 Κολόννη, του
 Κορδόλαιμου, του
 Κορονέλλου, του
 Κούκλη, του
 Κουλαλά, του
 Κούμουλου, του
 Κουρελίνας, της
 Κουσέντζια, του (Ξέτζια, του)
 Κουτσή, της
 Κουτσού, του
 Κουτσουνούς, της
 Λαβίστρας, της
 Λαζαρή, του
 Λάζου, του
 Λεδούδη, του
 Λεδούς, της
 Λευκάρου, του
 Λέφαινας, της
 Λιοδή, του

Λουκάκη, του
 Λουλούδο, το
 Λούπη, του
 Λούρη, του
 Μανιόκωλου, του
 Μανολάκη, του
 Μάδα, του
 Μαούλη, του
 Μαργαρίτας, της
 Μαρίδι, το
 Μαρχαδώνη, του
 Μαρχαροκόπου, του
 Μαρχαμίτη, του
 Ματαιιάκη, του
 Κατζουνκάκαινας, της
 Μαυρομμάταινας, της
 Μαυρομμάτη, του
 Μαύρου, του
 Μεδρινής, της
 Μεριμελέ, του
 Μηνιάτη, του
 Μιχαλάκη, του
 Μολίρη, του
 Μουλαρούς, της
 βαγάτου, του
 βάγος, ο
 βατζαρά, του
 βάκαινας, της
 βαράου, του
 βαρβαρή, του
 βαρβέρη, του
 βαρότση, του
 βενέττου, του
 βερνάρδου, του
 βίλιας, της
 βριέλα, του
 Νιάφιδου, οι (και: Νιάφας, της)
 Νικολάκη, του
 Νικολαράκη, του
 Δάικα, του
 Δαχορώνια, του
 Δαρόδου, του
 Δαφόγαινας, της (Δαφόαινας, της)
 Δεγάνου, του (Διάνου, του)
 Δουβάλε, του
 Δρακάκι, το
 Δράκου, του

Πάγαλου, του
 Παδελαίου, του
 Παδρεμένης, της
 Παππά τ' Αβέλια, του
 Παππαδιάς, της
 Παππά-Νικόλα, του
 Παππά-Σταμάτη, του
 Παρπαρηγαινας (βαρβαρηγαινας, της)
 Πάσα—Κόρδα, του
 Πασκάλαινας, της
 Πατέρι, το
 Πεδακάση, του
 Πέργερος, ο (βέργερος, ο)
 Περούτζης, ο (Περίτσης, ο)
 Πλατή, του
 Πολυτέρου, του
 Πρε—Λιβιού, του
 Πρε—Μανόλη, του
 Πρε—Μάρκου, του
 Πρε—Τομάζου, του (Προτομάζου, του)
 Προγόνου, του (Προόνου, του)
 Προβονά, του
 Ρίκκου, του
 Σαβέρα, του
 Σανταμαύρου, του (Σάδα—Μαύρα, του)
 Σαντορινιάς, της
 Σερ—Μαθιού, του
 Σε—Μανόλη, του
 Σερ—Φαδή, του
 Σκαρλάτου, του
 Σκαρβέλα, του
 Σκολάρχη, του
 Σκορδιά, του
 Σκυλιά, του
 Σπυριδάκαινας, της
 Στάη, του
 Στεφανάκη, του
 Στρατακιού, του
 Στρατή, του
 Συμιού, του
 Τάδουλου, του
 Τζαννακαρέ, του
 Τζαννάκη, του
 Τζαννακού, του
 Τζαματιά, του
 Τζιδίλι, το
 Τζιτζαμολάγαδα, τα

Τζίτζαμος, ο
 Τζουνάννη, του
 Τζουρμή, του
 Τζωρτζέττον, του
 Τουβακάρη, του
 Τούρκου, του
 Τσιλογιάννη, του
 Τσιριώτη, του
 Τσοτσού, του
 Τσούγιου, του
 Τσουμά, του
 Φασόλη, του
 Φικά, του
 Φίλιππίδαινας, της
 Φλάβουρου, του
 Φλούρας, της
 Φραγάκη, του
 Φράγκικο, το
 Φραγουλογιάννη, του
 Χαρχαλιά, του
 Χειλούρη, του
 Χίου, του
 Χοφρονικόλα, του
 Χρύση, του
 Ψύχα, του

—από την ύπαρξη κτισμάτων και αντικειμένων εντός του χώρου

Αγία Αικατερίνη, η
 Αγία Ειρήνη, η (Αγιά-Ερήνη)
 Άγιοι Σαράδες, οι (Άι-Σαράδες)
 Άγιος Γεώργιος, ο (Άις-Γιώργης)
 Άγιος Θεόδωρος, ο (Άι-Θόδωροι)
 Άγιος Νικόδημος, ο
 Άγιος Νικόλαος, ο (Άις-Νικόλας)
 Άγιος Ματθαίος, ο (Άις-Μαθιός)
 Άγιος Πέτρος, ο (Άις-Πέτρος)
 Άγιος Ιωάννης, ο (Άις-Γιάννης)
 Αθροσινή Παναγιά, η
 Απάνω Χριστός, ο
 Αφέδης Χριστός, ο (Χριστός)
 Αυλές, οι
 Βασιλικό, το
 Βασιλικό παλάτι, το
 Γούρνα, η
 Δεξαμενή, η

Καμάρα, η
 Κερά Μεγάλη, η (Κερά, η)
 'Κλησιαστικό, το
 Ληνό, η
 Λουτρά, τα
 Λουτρό, το
 Μεθύρα, η
 Μύλος Μαυρομάτη, του
 Μύλος Καρεγλά, του
 Παναγιά του Καλόερου, η
 Παδοκράτορας, ο
 Περίτσης, ο
 Πέτρα, η
 Πλύστρες, οι
 Πύργος, ο
 Σα—Γιάκουμος, ο
 Σαλούκος, ο
 Τυροκομείο, το
 Φραρώ, των (Φραρό, το)
 Χριστού τ' Αβέλια, του

—από την καλλιέργεια, χρήση του τό-
 που και τη θέση τους

Ακρολιβαδιά, η
 Αλυκή, η
 Αβέλα, η
 Αβελάκι, το
 Αβέλι, το
 Ανηφόρα, η
 Απάνω Λαγάδια, τα
 Απάνω και Κάτω Χωριό
 Βλέφαρον, το (Γλέφαρος, ο)
 Γεροδάβελο, το
 Δέχτης, ο
 Εκεί που κάναμενε το σταυρό μας
 Έβαση, η (Έβασες, οι)
 Καβαλλαριά, η
 Κοπριά, η
 Κουκίστρες, οι
 Λιβαδάκι, το
 Λιβάδι, το
 Λιβαδοχώρια, τα
 Λιούρι, το
 Μαγαζιά, τα
 Ξαβέλισμα, το
 Πίσω Λαγάδι, το

Πλευρά, τα
 Πρεβολάκι, το
 Ραχάκια, τα
 Συκούρακι, το
 Τζιμαούρι, το
 Φαραοσυκούρι, το

—από τη φύση του εδάφους, τη δια-
 μόρφωσή του, από το σχήμα και την έ-
 κτασή τους

Άγλισμα, το
 Ανοιούρα, η
 Αμμονδάρεις, οι
 Αλμυρό, το
 Αχτιά, τα
 Βουνό, το
 Γλώσσα, η
 Κατήφορα, τα
 Κοστέρα, η
 Λαγάδια, τα
 Λάκκοι, οι
 Λάκκος, ο
 Λακκάκια, τα
 Λασίτι, το
 Πάτινος, η
 Πεζί, το
 Πετράδια, τα
 Ρετάγια, η
 Σαλαμούρα, η
 Σουβλιαράκι, το
 Στενό Αβέλι, το
 Τετάρτι, το
 Τζιγούρα, η
 Τούβες, οι
 Τρανή Κανκάρια, η
 Τρανό χωράφι, το
 Φτενό, το
 Χάλαρα, τα
 Χοχλακά, του
 Χοχλακούρα, η
 Χωραφάκι, το

—από την ύπαρξη ή μη υδάτων

Βρυσάκι, το
 Κρύο Νερό, το (ή: Κρύα Νερά, τα)

Λαγαρή, η
Μάννα—Ρήνης, της
Μισονήσι, το
Νιο Πηάδι, το
Πηάδα, η
Πηαδάκια, τα
Πηαδάκι, το
Ποταμίδες, οι
βουάδες, οι (βουάδι, το)
Προσαρές, οι

—φυτωνυμικά

Αλναριά, η
Αλναρωπό, το
Βαγιά, η
Βουρλιές, οι
Γλυκορριζάκι, το
Δάφνης, της
Ελιά του βαρδάνη, η
Ερινιές, οι
Καλάμι, το
Καλαμούρια, τα
Κάππαρη, η
Κέδρος, ο
Κουδουριδιά, η
Κρεβατίνες, οι
Κυδωνιές, οι

Λάπαθος, η
Μεσόλια, τα
βαβακίες, οι
Νοτιές, οι
Πλάτανος, ο
Ρουδιά, η
Σκαμνιά, η
Σκαμνίδια, τα
Σκινιά, η
Φρυγανωπός, ο (Φρυγανωπός, ο)
Φυλλαδάκια, τα
Φυλλάδες, οι
Φυτιές, οι (Φτιες, οι)

—ζωωνυμικά

Κορακιά, η
Μαμουνιού, του
Πούλλα, η

—γενικά

Αρμενάκι, το
Αχάι, το
Ξαμίλλια, τα
Παδοτινό, το
Τρομάρα, η
Χίλιομοδού, η⁴³²

432.—Τα παρουσιασθέντα πτην. προέρχονται από την εντός του χωριού περιοχή, την γύρω απ' αυτό, και τμήμα του ευφύρου κάμπου, του Λιβαδιού. Η έκταση του τελευταίου είναι χωρισμένη σε τρία μέρη, που αντιστοιχούν σε τρία χωριά: Το Αγερασνί, το Γλινάδο και το Γαλανάδο, ενώ ένα τέταρτο, ελαχιστότατο μέρος του, το βορειότερο, ανήκει στη Χώρα. Η έκταση, εντός της οποίας περιλαμβάνονται τα πτην. είναι μικρή, καταλαμβάνει 10—12 περίπου τετραγωνικά χιλιόμετρα, άρα, αφού ο αριθμός των πτην. είναι 400, αντιστοιχούν 30 περίπου σε κάθε km², αριθμός καθόλου ευκαταφρόνητος. Κατεγράφησαν συνολικά 400 περίπου πτην. Απ' αυτά τα 210 περίπου μας παραδίδουν οι γραπτές πηγές και 190 η προφορική παράδοση. Αξιοσημείωτο είναι ότι από τα 210 μαρτυρημένα σε πηγές 30 περίπου (δηλαδή ποσοστό 15%) έχουν μετονομασθεί, γεγονός που αποδεικνύει ότι παρά την πάροδο τόσων αιώνων, τα πτην. διατήρησαν την ονομασία τους, αποδεικνύοντας έτσι την αδιάσπαστη συνέχεια της ιστορίας του τόπου μας γενικώς. Από τα μαρτυρημένα πτην. τρία (3) τον αριθμό είναι του 15ου αιώνας, ένδεκα (11) του 16ου, ογδόντα (80) του 17ου, ενενήντα (90) του 18ου και εικοσιέξι (26) του 19ου, μέχρι του 1835.

Η πρώτη από τις οκτώ κατηγορίες (τα ανθρωπωνυμικά), είναι η μεγαλύτερη, 230 περίπου, ποσοστό 60%. Προέρχονται από ονόματα πρώην ιδιοκτητών της γης (Ναξίων αρχόντων, απλών ανθρώπων, Φράγκων χωροδεσποτών, Ιερατείων) και παρωνύμια. Ο μεγάλος αριθμός πτην. που προέρχονται από το Λιβάδι, δεν μπορεί να θεωρηθεί υπερβολικός, ούτε είναι ανεξήγητος. Μία τεράστια εύφορη έκταση γης, που δεν ανήκε σε έναν ή δύο φεουδάρχες, όπως άλλοι συνέβη, αλλά κατατμήθηκε σε πολλές μικρές και μεγάλες ιδιοκτησίες, ήταν πολύ φυσικό να συγκεντρώσει ποικιλώνυμους ιδιοκτήτες, εκ των οποίων οι πλείστοι ήταν ισχυρότατοι παράγοντες του πολιτικού και οικονομικού βίου ολοκλήρου του νησιού. Παλαιοί και νέοι ιδιοκτήτες της εύφορης γης ένοιωθαν την ανάγκη να οριοθετήσουν σαφώς την πλούσια και παραγωγική γη τους, να την ξεχωρίσουν απ' αυτή του γείτονα, να αλλάξουν την ονομασία της, για να μην επιδέχεται αμφισβήτηση η αλλαγή του ιδιοκτήτη. Γι' αυτό εκ των πραγμάτων υπήρξαν πολλές μετονομασίες στην πρώτη αυτή ενότητα των τοπωνυμίων.

Η δεύτερη κατηγορία περιλαμβάνει 42 περίπου τπνμ., ποσοστό περί το 10% επί του συνόλου, εκ των οποίων 20 (ποσοστό 50%) είναι νωνήμια. Τα τελευταία είναι σημαντικότερα, διότι μας δίδουν στοιχεία για την ύπαρξη 6 καθολικών εκκλησιών που υπήρχαν στην ενρύτερη περιοχή του Λιβαδιού, μέχρι και τις παρυφές της Χώρας, και οι οποίες σήμερα δεν υπάρχουν. Τρεις ακόμη ναίσκοι ήταν προηγουμένως καθολικοί, αλλά μετετράπηκαν σε ορθόδοξους, όταν οι Φράγκοι ιδιοκτήτες τους πώλησαν τα κτήματα εντός των οποίων ευρίσκονταν σε Γλιναδιώτες. Η τρίτη κατηγορία περιλαμβάνει 35 περίπου τπνμ., ποσοστό επί του συνόλου 9%. Εδώ παρουσιάζονται ανάγλυφα οι τρεις χρήσεις της εύφορης λιβαδίτικης γης (αμπελία, καλλιεργήσιμη γη και περιβόλια), αλλά και το άγρονο και σκληρό τοπίο των γύρω από το χωριό «καγκαριών», συνθέτουν δηλαδή με τις κραυγαλέες αντιθέσεις τους το θαυμάσιο μωσαϊκό της γλιναδιώτικης υπαίθρου.

Η επομένη κατηγορία συμπληρώνει την προηγουμένη. Περιλαμβάνει 35 τπνμ., 9% επί του συνόλου. Την συμπληρώνει με την αντιθετική και πάλιν ποιότητα του εδάφους, τη διαμόρφωσή του, το σχήμα και την έκταση των αγρών του. Στο επίπεδο Λιβάδι δεν υπάρχει παρά μόνον ένα τπνμ. (οι «Τούμπες», από τους σωρούς της άμμου) αναφερόμενο στη διαμόρφωση του εδάφους, εν αντιθέσει προς αυτά των αγόνων περιοχών που είναι πολλαπλάσια.

Η πέμπτη κατηγορία τπνμ. προέρχεται από την ύπαρξη ή μη υδάτων. Απαριθμεί 11 τπνμ., ποσοστό επί του συνόλου 4%. Εδώ είναι αξιοσημείωτη η παρουσία βρυοσκιών, πηγών, πηγαδιών και γενικώς ομβριών και υπογείων υδάτων που κάποτε αφθονούσαν στο χωριό, όνεια θειανής νικτός σήμερα.

Η έκτη και η επόμενη κατηγορία είναι τα φυτωνιμικά και τα ζωωνιμικά αντιστοίχως. Τα πρώτα, 30 τον αριθμό, ποσοστό 8%, είναι αξιοσημείωτα, διότι αφ' ενός μεν μας διασώζουν ονόματα φυτών στη λαϊκή τους ονομασία, τα οποία σήμερα δεν υπάρχουν πλέον ή σπανίζουν, αφ' ετέρου μας δίνουν α-δρη την εικόνα της φυτωνιμικής συνθέσεως του Λιβαδιού και των αγόνων γύρω από το χωριό εκτά-σεων. Τα ζωωνιμικά είναι ελάχιστα, ενώ η ογδόη και τελευταία κατηγορία περιλαμβάνει όσα τπνμ. δεν υπάγονται στις προαναφερθείσες κατηγορίες.

ΤΜΗΜΑ Γ' — ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΕΓΓΡΑΦΩΝ

Έγγραφο 1 (ΑΝΕΚΔΟΤΟ)

Πώληση κατοικίας

(1820)

Δια του παρόντος πρωτονοταρικού γράμματος, δηλοποιείται ότι τα σπίτια όπου έλαβεν δια λόγου καταλλαγής¹ η χήρα Μαρούλα του ποτέ Σταμάτη Κλοτζιάρη² τα πωλεί κ(αι) τα δίνει του Μανόλη του Γιάκουμου Βενιέρη, δια γρόσια διακόσια Ν: 200 καθώς εν τω μεταξύ τους εσυμφώνησαν, την οποίαν τιμήν εμέτρησεν ο αγοραστής έμπροσθεν ημών των κάτωθεν γραφομένων κ(αι) την έλαβεν η πωλήτρια επί χείρας σώαν και ανελλιπή. Και από την σήμερον τα παραιτά εις την εξουσίαν κ(αι) κυριότητα του αυτού αγοραστού, να τα πράξει ως θέλει και βούλεται, ως νόμιμόν του αγοράν. Ο μεταμεληθείς κ(αι) σκανδαλίσας το παρόν να πληρώνει του ετέρου γρόσια εκατόν καιάλιν το παρόν να μένει στερεόν κ(αι) αμετάθετον.³ Υπογράφονται κ(αι) μάρτυρες εις ασφάλειαν : 1820 : Ιανουαρίου 15 : Ναξία :

—Μαρούλα χήρα του ποτέ Σταμάτη Κλοτζιάρη βεβαιοί το παρόν δια χειρός εμού πρωτόπαππα Τζωρτζέτου κ(αι) μαρτυρώ⁴

—Ιάκωβος Κόκκος Δημητρίου μαρτυρώ

Ο πρωτονοτάριος Κωνσταντίνος Κόκκος γέγραφα

1.—Ανταλλαγής. Βλ. παρακάτω το έγγραφο 24

2.—Παρωνόμιο των Σεργηδίων. Προέρχεται από τον ροιμανικό *clavis*=κλειδί, άρα κλοτζιάρης ο κλειδούχος. Η Β. Μπόμπου—Σταμάτη (Οι πραγματείες του κώδικα 116 Δοχειαρίου, Ελληνικά 23, 1970, σ. 323, σημ. 5) αναφέρει ότι ο κλοτζιάρης είχε μεγάλα αξιώματα στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες. Ήταν υπεύθυνος φροντιστής, διαχειριστής και μέλος του Μεγάλου Συμβουλίου του Ηγεμόνος, το έκτο κατά σειράν στα επτά μέλη του. Βλ. και Μανόλη Κριαρά, Λεξικό Μεσαιωνικής Ελληνικής και Δημιόδους Γραμματείας, τ. 8, σσ. 204—205

3.—Με την έκφραση αυτή, παρηλλαγμένη ελαφρώς από έγγραφο σε έγγραφο, δηλώνονται οι συνέπειες της «ανηλογίας», της μεταμέλειας, υπαναχώρησης από τα συμφωνηθέντα (προέρχεται από το αλληλογία, με αναδρομική ανομοίωση. Βλ. Ιωάννου Προμπονά, Η γλώσσα των ναξιακών εγγράφων..., Επετ. Εταιρ. Κιηλ. Μελετών, τ. 7, 1968, σσ. 403—404)

4.—Από εκατοντάδες έγγραφα που έχω τρευνήσει στα Γ.Α.Κ. δεν βρήκα περισσότερες από 2—3 περιπτώσεις εγγράφων, στα οποία να υπογράφουν Γλιναδιώτες. Όντες αγράμματοι, υπογράφουν άλλοι αντ' αυτών.

Έγγραφο 2 (ΑΝΕΚΔΟΤΟ)
Πίνακας απογραφής ίππων και ημιόνων του χωριού
(του έτους 1953)

ΟΝΟΜΑ *Καυκάσιον*
ΕΠΑΡΧΙΑ *Νέστον*
ΥΠΟΔΙΟΙΚΗΣΗ *Υποβλήτων*
Δήμος ή Κοινότητα *Γυνδείο*
ΑΠΟΓΡΑΦΗ ΕΤΟΥΣ *1953*

ΠΙΝΑΞ ΑΠΟΓΡΑΦΗΣ

* Ιπποί - φορέδων, έμειναν μετά αστών ή αστρίων.

22 / Τεύχος 7

Α/Α	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟΝ Ιδιοκτήτη ή κατέχον	Όνομα κατά το Ισοδύναμο	Διακρίση Ισοδύναμο	Έτος ή παλαιότητα	Διακρίσεις του ιπποδότη						Συνολ. ή σύνολο και συνολικά εις τα άλλα επόμενα	ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ
					Έτος ή παλαιότητα	Έτος ή παλαιότητα	Έτος ή παλαιότητα	Έτος ή παλαιότητα	Έτος ή παλαιότητα	Έτος ή παλαιότητα		
1	Απογραφής Ιπποδότης	Καυκάσιον	Γυνδείο	1	1945	8	136	1945	8	136	136	136
2	Απογραφής Ιπποδότης	Καυκάσιον	Γυνδείο	2	1945	9	140	1945	9	140	140	140
3	Απογραφής Ιπποδότης	Καυκάσιον	Γυνδείο	3	1945	20	130	1945	20	130	130	130
4	Απογραφής Ιπποδότης	Καυκάσιον	Γυνδείο	4	1945	41	130	1945	41	130	130	130
5	Απογραφής Ιπποδότης	Καυκάσιον	Γυνδείο	5	1945	5	110	1945	5	110	110	110
6	Απογραφής Ιπποδότης	Καυκάσιον	Γυνδείο	6	1945	15	130	1945	15	130	130	130
7	Απογραφής Ιπποδότης	Καυκάσιον	Γυνδείο	7	1945	5	115	1945	5	115	115	115
8	Απογραφής Ιπποδότης	Καυκάσιον	Γυνδείο	8	1945	5	140	1945	5	140	140	140
9	Απογραφής Ιπποδότης	Καυκάσιον	Γυνδείο	9	1945	15	135	1945	15	135	135	135
10	Απογραφής Ιπποδότης	Καυκάσιον	Γυνδείο	10	1945	5	115	1945	5	115	115	115
11	Απογραφής Ιπποδότης	Καυκάσιον	Γυνδείο	11	1945	4	120	1945	4	120	120	120
12	Απογραφής Ιπποδότης	Καυκάσιον	Γυνδείο	12	1945	15	120	1945	15	120	120	120
13	Απογραφής Ιπποδότης	Καυκάσιον	Γυνδείο	13	1945	9	115	1945	9	115	115	115
14	Απογραφής Ιπποδότης	Καυκάσιον	Γυνδείο	14	1945	18	132	1945	18	132	132	132
15	Απογραφής Ιπποδότης	Καυκάσιον	Γυνδείο	15	1945	14	130	1945	14	130	130	130
16	Απογραφής Ιπποδότης	Καυκάσιον	Γυνδείο	16	1945	10	135	1945	10	135	135	135
17	Απογραφής Ιπποδότης	Καυκάσιον	Γυνδείο	17	1945	14	140	1945	14	140	140	140
18	Απογραφής Ιπποδότης	Καυκάσιον	Γυνδείο	18	1945	5	115	1945	5	115	115	115
19	Απογραφής Ιπποδότης	Καυκάσιον	Γυνδείο	19	1945	5	158	1945	5	158	158	158
20	Απογραφής Ιπποδότης	Καυκάσιον	Γυνδείο	20	1945	7	115	1945	7	115	115	115
21	Απογραφής Ιπποδότης	Καυκάσιον	Γυνδείο	21	1945	5	115	1945	5	115	115	115
22	Απογραφής Ιπποδότης	Καυκάσιον	Γυνδείο	22	1945	6	120	1945	6	120	120	120
23	Απογραφής Ιπποδότης	Καυκάσιον	Γυνδείο	23	1945	9	120	1945	9	120	120	120
24	Απογραφής Ιπποδότης	Καυκάσιον	Γυνδείο	24	1945	10	115	1945	10	115	115	115
25	Απογραφής Ιπποδότης	Καυκάσιον	Γυνδείο	25	1945	9	110	1945	9	110	110	110
26	Απογραφής Ιπποδότης	Καυκάσιον	Γυνδείο	26	1945	15	118	1945	15	118	118	118
27	Απογραφής Ιπποδότης	Καυκάσιον	Γυνδείο	27	1945	11	130	1945	11	130	130	130
28	Απογραφής Ιπποδότης	Καυκάσιον	Γυνδείο	28	1945	4	130	1945	4	130	130	130
29	Απογραφής Ιπποδότης	Καυκάσιον	Γυνδείο	29	1945	8	135	1945	8	135	135	135
30	Απογραφής Ιπποδότης	Καυκάσιον	Γυνδείο	30	1945	8	130	1945	8	130	130	130

[illegible]